

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

163.

657.

Allmänna Sektionen

Tidskr.
Sv.

N:o 2 & 3.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNER.

• • • *from sounds to things* • • •
POPE.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS HENRIK A, NORDSTRÖM,

1797.

INNEHÅLL:

N:o 1.

1.	<i>Om Svenska Tryckfriheten.</i>	-	sid. 1.
2.	<i>Om Menskliga Förnuftets förddling.</i>		30.
3.	<i>Om Landtbruk och Hemmansjord i allmenhet, samt om Sverges Bosfalls- och Frdlse-jord.</i>	-	47.
4.	<i>Svensk Litteratur.</i>	-	81.

N:o 2 & 3.

1.	<i>Jacobinen i Grekeland. (Poëme).</i>		1.
2.	<i>Om Läsning.</i>	-	9.
3.	<i>Om det Romaneska.</i>	-	25.
4.	<i>Om Förtal och Beröm.</i>	-	42.
5.	<i>Om Hemligheter.</i>	-	55.
6.	<i>Undersökning huruvida en Allmänhet har behof af Militairisk kunskap.</i>		74.
7.	<i>Fribryggare-Ordens Visa.</i>	-	91.
8.	<i>Svensk Litteratur</i>	-	93.

STOCKHOLM

ÅR 1784

1784

Jacobinen i Grekland.

Jag har ej gåfvan at berätta.
Den är så rar, den är så stor,
At mången som den äga tror
Var aldrig i et mål så narrad som i detta.
Ej nog at, riktigt sann, Historiens kall
förrätta.

Man bör förstå, til hvar bedrift,
Athär och der en skarf af egen väfnad sätta;
Men skarf som har förtjenst, som visar at
Er Skrift

Til mål för Digten valt det *sanna* och
det *rdtta*.

Man bör som *Arioste*, som *Wieland* eller
Swift

Med lätthet alla toner taga,
Ge känslor, ge begrepp, i synnerhet be-
haga.

(*Behaga!* — merken, Barn, en vigtig fö-
reskrift!)

Hvad likväl bäst behöfde merkas,
Och hvad J skratten åt, Gunäs,
Det är, at Sagan bör til meningen förstås,
Et klokt b slut deraf i något ämne verkas,
Et bättre tankefatt i något ämne fås.

Men at en dyrbar tid med omsvepej förhåla,
Se här min Saga; gynnén den.
Jag gör som andra Talemän:
Bevisar, som Guds dag, at jag ej borde tala,
Och talar oupphörligt len.

Hvad blyghet, mit genie, gå på, som
sagan dugde!
Beundran för sig sjelf gör alt hos oss
ibland. —

En *Jacobin i Grekeland* . . .
(Nå skrik ej strax! . . . det der kan låta,
som jag ljugde;
Men lög jag än så uppenbart,
Tänk efter Herr FAR-OPP! dels mindre
medhåll får jag;
Gör därför intet gräl och stör ej sagans fart.)
En *Grekiisk Jacobin*, — med Jacobin för-
står jag

En *Vis* af packet, det är klart; —
Satt på sit Loft en dag, och grubblade
på Staten,
Samt på Regerings-hjulets lopp.
Han hade, sant är det, rätt litet på sin
kropp,
I magen, ingen ting, och föga mer på faten.
Det der är hårdt; men för en *Vis*,
Hvad grofva ämnen — råck och spis,

Mot

Mot ämnen af den art som *Ljus* och *All-*
ment bdflo!

Ty fatt också den här och tänkte, som
jag sagt,

På Staten, och på dem som itiga der til
magt,

Och var, — som mången vis, — rätt
missnöjd med det mesta.

Som han ej kunde strax, på Torget i Athén,
Sin ädla Sannings-ilver svala,

Och fatt här, temligt glömd, på loftet
mol allen,

Begynte han mot vanan tala

Med *Jofur* sjelf. — Jag ej törstår

Dig Jupiter, (så föllo orden,)

Hvad gör du? säg mig, styr du jorden?

Jag tror du tar din styl, och låter gå som
går.

Jag nämner ej at här vi än af Solen stekas,

Än öfvergifvas af defs blots;

At regnets flod än dränker oss

Och än at våra fält förnekas.

Jag talar ej om krig, om pest, om vildadjur,

Om våra laster, våra dårar,

Och alt hvad tänkarn ler med löje eller
tårar,

Uti en illa bygd, och femre styrd natur.

Det der alt, — skönt förbannat illa, —

Är gammalt gräl, ej värdt at tiden der-
med spilla.

4

Men gode Jofur, om du kan,
Säg blott hur styr du Greklands bygder?
Hvar är den forna tid, då världen hos oss
fann

Förtjenster, ära, mod och dygder
I fysterliga band förente med hvarann?
Hvem ärhöll förr befäl i striden,
Och hvem i Statens värf, gehör på tor-
gen vann?

Förtjensten, Jofur! Ingen ann.
Är det räsön at nu förtiden,
Hon utan börd och guld et steg ej göra
kan?

En *Crates*, en *Demade*, en *Nisias*, dito
flera,
Se där de stora Män som nu Athén re-
gera.

En hvar af dem sin flygt på namnets vin-
gar tar

Til ära, rikedom och välde,
Då dygder och förtjenst och snille tumla
qvar

I smutten der dem födfeln fälde.
På samvet jag dig frågar här
(Om samvet, posito, hos Gudar existe-
rar)

Hvad syns dig? Är ej alt det der
At riktigt göra narr af folk som räsön-
nerar?

Hvad

Mercurius tog sin staf på bordet,
Knöt vid sin rosenhäl den gyldne vingen
fast,

Slog manteln om, klöf skyn i hast,
Och stod på mannens loft, förrn Gynnarn
vifte ordet.

Nu tror jag Läfarn lätt begriper, om han
vill,

Hvad häpnad Philosophen kände,
Ej blott at se en Gud, som til hans bo-
ning lände,

Men ock at se en Gud, som, temligt
klart — var til *).

Han sade: Jofurs Son! mitt nit kanske för-
fört mig . . .

Olympen är så skild ifrån Philosophien . . .

Jag trodde hörseln ej hos Jupiter så fin . . .

Jag ber om urfäkt, om han hört mig . . .

Mercurius svarade så här:

Til dig, o store Man! jag Jofurs hälsning
bär.

Han prisar ditt förstånd och dina reflexio-
ner

Så väl om tider som personer.

Det skulle fåfängt, som han ser,

För dina skarpa blickar döljas,

At lycka och förtjenst ej gå tilhopa mer,

A 4

Då

*) Man behagade påminna sig at här talas om
den Hedniska Gudaskaran.

Då börd och namn tvert om af glans och
välde följas.

Han håller med ditt vilå tal

Och tilstår utan omsvep gerna,

At endast, som du sagt, förtjenst är

sak och kärna

Det andra åter blott, et tomt och färgadt

skal.

Men af en Filosofhe, som til det fanna

fikar

Den Store Jofur ock begär,

At skönja til hvad grad du varit honom

kär,

Och med hvad gunst för dig han bördens

lott förlikar,

Då han, som du så tydligt sett,

Precist åt lyckans barn det *tomma skalet* gett

Men *sjelfva kärnan* just, åt dig och dina likar.

Så talte Majas Son, med klokhet och

med fog.

Med phrafer, phrafer bäst besvaras.

Gör narr af Svärmarn blott; och tro, at

Ni gjort nog

Det dr til stora fall som blixten måste spara

*ras *).*

Om

*) Det torde behöfvas at vid denna bagatelle,
påminna om den tilbörliga skillnad som altid

 Om Läsning.

Jag ägde för några dagar tillbaka en färdles lycklig stund. Mina sinnesförmåheter voro i den jämnvigt, som fäster människan i tillstånd aningen at hvila med fullkomligt lugn, eller at verka med den

A 5

bä.

måste göras emellan den sanna medborgerliga Philosophen och den, med rätta så kallade, filosofiska Svärmaren. Sanningarne, grundbegreppen kunna hos bägge lätteligen vara de samma, men fättet at yrka dem, tillfället som dertil väljes, ändamålet, måttet eller öfverdriften, åtskilja dem himmelsvidt. Det som derföre ockfå förtjenar all uppmärksamhet, all vördnad i den enas mun, skall nödvändigt förlora dem i den andras; och se der just det onda som ifrare af detta slag alltid göra förnuftet och sanningen. Det lätt hvarpå de yrka dem, göra deras meningar til verkliga parodier af philosophens läror, hvaraf följden, likasom af all parodisk öfverdrift, blir den, at fliteligen vända det allvarsammaste i verlden til åtlöje. Om jag vore Philosoph, med gäfvor at verkligen upplysa människorna, skulle jag förklara et uppenbart krig emot alla ifrare. Om jag vore Statsman och tänkte falskt nog för at frukta upplysningen, skulle jag hemligen beskydda dem. En narr af detta slag, straffad af lagen, förlorar sin löjlighet, och det är skada: man borde tvertom med all omförg akta sig at förminska den.

bästa framgång. Jag kände mig til någon grad, i den lefvande, men tillika stilla och rena författning, som jag föreställer mig skulle utgöra själens hälla, innan den ännu lidit någon brytning af det onda i verlden. Ingen enda böjelse hände sig våldsam i mitt bröst. Men de ädlaste upstego hvar efter annan til den grad af lifaktighet, som svarade mot deras särskildta föremål. Hela naturen tycktes småningom utgå ur den skugga, hvarmed sorgerna och inbillningen vanligen förmörkat den för min syn. I den man tankan lätt och fredad vandrade mellan de åtskilliga ämnen som omgifva mig i människornas mindre och större samfund, kände jag hjertat vidga sig til hvarje ny synpunkt med et nytt och ökadat deltagande. Det glädde mig at tilhöra den verld jag fordom flydde. Jag tackade Himlen för den lyckan at vara til, och at icke vara det för mig allena. Det syntes mig, jag vet icke hvilken godhet utbredd öfver sjelfva brifternas i min egen belägenhet och i människolifvet. Jag kände mig ingenting sakna, ingenting befara; jag var misnöjd med intet, icke en gång med mig sjelf. Med et ord, jag kände mig i denna belägenhet så lycklig, at jag icke en gång förjde öfver nödvändigheten at lemna den,
för

för at åter intaga min post i det tunga och bullersamma samfunds lifvet.

Jag lemnar åt hvem som vill, at le både åt min lycka och min beskrifning. Det var utan tvifvel en ingifvelse, säger man? — Om Ni behagar. — Det var förnuftets ingifvelse *genom läsningen af en god bok*: en aldeles icke ovanlig verkan af sanningens förmåga, i en stund då sinnets ledighet och tyftnaden bereda henne en nödig upmärksamhet; och jag är säker, at hvar och en som i detta ämne äger någon förfarenhet måste medgifva, at han aldrig befinner sig i en lyckligare författning än den, hvaruti en nyttig och behaglig läsning lemnar honom. — Hvad mig angår, at jag denna gången mer än vanligen rönte läsningens lyckfälg, härledde sig, utan tvifvel, deraf, at min Författare afhandlade et ämne, som råkade at vara mäkt öfverensstämmande med min då varande belägenhet; at han fullkomligen träffade mitt naturliga lynne, mitt känslsysteme, mit egna behof at se och betrakta verlden under samma synpunkter som han. Vare härmed huru det vill; men han förde mig dit han åstundade, och jag tackade honom i mit innersta för et af de sällaste ögonblick i min lefnad.

Den-

Denna för mig själf så behagliga anledning, denna lyckliga följd af tankans fyffelfättande genom läsning, ingaf mig den önskan at kunna upväcka en mera allmen smak för detta sinnes yrke, at framställa några synpunkter, dit denna smak förnämligast borde riktas, några försigtighets mått, hvarigenom all skadelig mitsledning deraf kunde förekommas. Man borde, tänker jag, til det minsta söka rättfärdiga en öfning, om hvars godhet man är öfvertygad. Jag talar, naturligtvis, icke til andra än dem, som, öfver förevarande ämne, tiläfventyrs torde hafva tänkt mindre eller osäkrare. Jag gör et försök, troligen frugtlöst genom sin svaghet, och urläktadt genom affigten.

Det kan icke lättas i fråga, tänkte jag, at smaken för läsning, är, i sig själf och til sina grunder, af den bästa och hälsofästmaste art. Den födes af begäret at veta, eller af begäret at erfara behagliga sinnesrörelser, och fysfelfätter i bägge fallen mennisko-naturens främsta och yppersta egenskaper.

Har man väl ännu gifvit åt denna smak all den uppmärksamhet den förtjenar, antingen i afseende på dess utbredande eller dess förädling? Har man nog allvarligt eller nog allmänt efterunnat, huru mak-

mäktig des inflytelse på verlden redan varit, och huru välgörande den kunde blifva? hvilka tilflygter den erbjuder, för menniskan och för samfundet? O, de ljufta behag, som denna böjelse, riktad och odlad som den bör, kunde utbreda öfver det enskildta lifvet och öfver händelserna, den fridsamma känsla af nöjet, eller den icke mindre dyrbara liknöjdhet, den är skickad at underhålla inom bröstet, under det outhörliga bullret af öden, som utanföre stiga och falla om hvarannan. Denna fälla inflytelse, som i alla tider ingen tänkande menniskjas erfarenhet bestridt, borde den icke ensam göra des orsak mera bemärkt, mera aktad, mera efterfökt? Utan tvifvel hade han rätt, den gamle Vetenskaps älskaren*), när han gaf et så stort företräde åt tankans och Imakens nöjen; när han prisade dem at lyckligast fostra våra ungdomsår, och at ännu hafva en hugnad förvarad åt vår sena ålder; at gifva et värde åt lyckan, och i vidriga händelser öppna ofs en tilflygt och en tröst; at utgöra vår hvila i den fömnlösa natten, vårt fällskap i enfligheten, och icke en gång lemna ofs ensam-

me,

*) Cicero. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant &c.

me, när ödet jagar oss från våra vänner och fäderneslandet. Hvarje uplyft människas ärfarenhet instämmer i detta omdöme. Den goda läsningen, äfven utan affeende på de aflägsnare och högre fördelar den bereder, endast betraktad som et tidsfördrif, endast skattad efter dess tjenlighet at behagligen fylla det närvarande ögonblicket, äger det sannaste företräde framför andra och mera fökta medel til vår ro. Det är i naturen af detta fätt at sysselsätta sinnet en egen förmåga at fagna och uplifva det. Det fordrar icke den våldsamme spänning af tankekraften, som mödar och uttröttar, och lämnar den icke heller i den tunga överksamhet, som föder ledsnaden. Det förfätter oss i et slags mellanstånd af hvila och rörelse. Man känner sig sysselsatt, utan at arbeta, eller man arbetar sig til en förfriskning som man icke ägde i ledigheten. Det är alltid någon ny väckelse i tankan, någon angenäm skakning i sinneskänslan. Man kringföres med inbillningen genom en växlad myckenhet af föremål och utfigter, som hålla upmärksamheten vaken genom sjelfva den hastighet, hvarmed de skynda sig undan för hvarannan. Omskiftet af de rörelser, dem dessa olika föremål hvar efter annan uppkalla, utgör et nytt

nytt och ökad behag. Stundom känner Ni er nyfikenhet fägnad af någon upptäckt i fanningarnes värld, som förut var Er obekant; stundom öfverraskas Ni bland händelserna, af belägenheter som antingen hänföra själen genom en känsla af storhet, eller smälta hjertat genom det öma deltagandet. Om någon gång Ni finner Er våldsam uprörd och nästan lidande af en starkare svallning i känslorna; så är deremot det vanliga tillståndet under denna sinnesöfning, at sagta gungas af lindriga vindar, som endast krusa vatten-ytan. Lägg til, at under den litteraira njutningen Ni är, mera än någonsin, ledig från känslan och från sjelfva minnet af de vanliga lifs-bekymren; lägg til, den beqvämligheten at i den djupaste ensamhet icke sakna det bästa af sällskapsnöjet; at Ni äger människjornas umgänge, utan at aggas af deras nycker, utan tryckningen af en ständig uppmärksamhet at behaga dem. Ni bjuder den Ni vill; Ni lemnar honom innan han blir tröttsam. Återkallad, är han til hands hvad tima Ni behagar, och ursäktar sig aldrig, när Ni behöfver honom.

Hafva vi någonsin jämfört det nöje läsningen gifver oss i vår ensamhet, med dem oss vanligen ärbjudas i sammanlesnaden?

den? Det funda vettet har sin rättighet at befatta sig äfven med våra förströeller. Det bjuder at man då och då, efter et slutadt tidsfördrif, fragar sig: hvad har jag njutit? Var jag road af nöjet, och i hvad belägenhet har det lemnat mig? Hvad har jag derigenom vunnit för mitt finnes uppriskning, för min skicklighet at återgå til samfunds-mödan, för mitt välfstånd och min finnes-ro i den dag som kommer? Utan tvifvel höra ock dessa omständigheter lå väl til det väfendliga af nöjet, som til dess ändamål. Jag ville tro, at de vanliga tidsfördrifven, at *nöjena* (par excellence) icke sakna förmåga at fylla den affigt, för hvilken man söker dem. Åtminstone måtte de äga en mächtig retelle. Det är icke dess mindre en uråldrig anmärkning, hvars tillämplighet hvar och en för sig må undersöka, at den tätare njutningen af dessa vederqvickelser icke fällan innefattar vissa små olägenheter för ögonblicket, et vist enahanda, et vist bryderi, en viss fattigdom på det verkeligen nöjsamma; man har trott sig röja uti de närmare eller aflägsnare följderna någon mindre behaglig inflytelse på lynnet, någon olustighet for arbetet, någon hemlig vämjelse vid den husliga lefnaden, någon otörsedd verkan på affairerna.

na. Jag dömmar icke öfver andras ärfarenhet; men at fluta af egen jämförelse mellan själens tidsfördrif och luxens, tänker jag at hvar och en måtte lyckönska sig at äga en smak, som någon gång bevarar honom för spelbordet, sällskapsmönstringen, bacchanalierne, eller från en ännu större vedermöda, at under den folködande tidnings-discursen finna sig med Wurmsfer innefluten i Mantua, och evinnerligen belägrad af Buonaparte. Sägom vår mening utan förbehåll. I den belägenhet, hvaruti de mäst gångbara tidsfördrifven ofta förfätta ols, måste man vara af en förunderlig köld, för at icke då och då göra et utfall. Den mera rörlige, den naturen begäfvat med någon grad af tanke-lif, föker rymd, och vill andas. Åtminstone för honom äro sinnets njutningar genom läsning, en gifven och fäker tillflygt; huru lycklig, om han vet betjena sig deraf!

Men det *goda* umgänget? — Det goda umgänget är fälltynt; och det är icke här fråga om det ovanligen goda, som träffas af några få; men om det vanligen släta, som är öppet för alla. Det är imellertid icke vår mening at man bör undfly sällskaps-ron, äfven den mäst ofullkomliga. Jag älskar böcker

N:o 2.

B

och

och enfligheten; men denna enflighet är icke Misanthropens. At ofta trängas bland menniskjor, har sina svårigheter och sin tyngd; at aldeles sakna dem vore ojämförligen värre. Det tillhör naturen, skyldigheten och det nödvändiga behovet, at dela nöjet eller ledsnaden med dem. Den man, som utan inskränkning, upoffrade sin lediga tid åt läfningens nöjen allena, skulle njuta dem illa, och vore dem icke värd. Växlingen mellan tankans och umgängets tidsfördrif gör dem bägge tilbörliga. Det ena är samhälles-känslans, det andra vettets behof; och intetdera kan, med det andras uteflutande, lyckligen tilfredsställas. Fly då icke alla tilfällen dem bruket ärbjuder Er, at synas i er krets och behaga edra likar. Njut af det anständiga samqvämets förnöjelser hvad Ni kan, och betala det er egen gärd af munterhet eller tålmod: roa fällskapet med edra talanger eller med edra brister: neka Er ej den tilfredsställelsen, at förbinda andra genom er artighet, och at försäkras om deras välvilja. Ni gör hvad er ställning i sammanlefnaden begär, och Ni må til äfventyrs af detta slags tidsfördrif icke sakna edra fördelar. Det är icke heller en nödvändighet, at de skola skada i sina följder. — Jag tillägger endast, at om

Om det är en god uträkning för vår tilfredsställelse, at någon gång läna oss åt modets nöjen, är det onekeligen en ännu bättre, at i tjenlig tid kunna vara dem förutan. Ger jag för mycket åt kunskapsnöjet, om jag tilägnar det rättigheten at utgöra en tillflykt i brist på något bättre? I några ögonblick af saknad, när tiden tynger, när förligtigheten eller minnet af gårdagens förtretligheter i umgänget bjuder Er vara hemma — påminn Er at det gifs et sätt af förströelse, mindre lifvadt, må hända, men mera säkert, hvars njutning kostar Er intet tvång och inga förödmjukelser, och som helt vist skal lemna Er i et lättare och mera tilfredsstäldt lynne.

Men hvad gör jag? — Af fruktan at afleda något sinne från en samhälls-plikt, eller otidigt stöta en smak som bruket gillar, gör jag icke nog rättvisa åt den smak jag ville upväcka. Det är at förnedra förståndsodlingens nöjen, när jag fätter dem i jämförelle med de platta och ofta besvärliga sällskaps lekarne; när jag endast betraktar dem som förströeller för ögonblicket, och gör dem til en slags näring för sysslösa och utnötta sinnen, under väntan på mera älskade tidsfördrif. Det är sant, at den goda läsningen äger

en ärkänd förmåga, at fylla saknaden af nästan alla andra nöjen, at det icke gifvs en bättre tilflykt för den af lednad förtärde eller den af forger olycklige, at behagligen fylla en tung och mulen stund. Men äfven denna egenskap af den literaira njutningen är endast en orsak mer, at gifva den et stort och beständigt företräde. — Det är, imellertid, at hafva gifvit et altför inskränkt begrepp om detta finnets fysselfättande, och man har gjort ganska litet för dess heder, så länge man blott skattat det efter den lättnad det meddelar åt en närvarande stund. Det bör älskas för sin behaglighet, men det förtjenar vår vördnad genom sina påföljder. Ty tag äfven borrt denna ögonblickets fördel, räknom för intet den vinst vi dragit af vår läsning i en förfluten ro; återstår ofs icke den mäst väfentliga, som följer ofs til kommande stunder, och utbreder sig öfver framtiden? Återstår ofs icke altid en vunnen öfning i finnes-krafterne, en hemlig ledning at tänka, en vana at gifva akt på natur och händelser, et lifvadt behof, en ökad lätthet, upptäckta medel at finna reda och ljus i de ämnen, som nödvändigt inflyta så väl på vårt yttre välstånd, som på den inre tilfredsställelsen? Då man lemnar sig åt detta yrke, följer man

man en böjelse, som, tilböriligen odlad och använd, förer oförmärkt genom en följd af angenäma känslor til det som är mäst värdigt menniskjo-naturen, och ingifver småningom de väckelser, grunder och insigter, hvarigenom man sättes i tilstånd at både njuta lifvet och fördraga det. Läsningen är et nöje, jag upprepar det ännu; men et nöje som hämtar sit förnämsta värde af det bättre tilstånd hvari det lemnar oss, af den förkofran i våra förmögenheter, och af den skicklighet at förmånligast använda dem, som vi genom dess fortlatta njutande förvärtva. Jag skall, i det som följer, närmare ådagalägga, genom hvilken riktning af läsningens tidsfördrif och genom hvilka förligtighetsmått man säkraft och med minsta omvägar skulle vinna de fördelar det innefattar. Imellertid, hvem ser icke redan at denna smak måste vara af det största och betydligaste inflytande på menniskan och samhället, hvilken fart den kunde gifva åt båda at lyckligen hinna sina ändamål, huru mycket den förtjenar at allmännare utbredas, mera fullkomnas, för at blifva hvad den kan, det behagligaste och verkfammasse medel til almänt väl.

Men alt detta, torde någon säga mig, är altförväl bekant. Talar man i et bar-

bariskt land, där literatur och vetenskaper äro nya och främmande föremål? Den smak här yrkas, är den icke redan väckt, redan utbredd til alla kretsar i samsfundet? Hvem, ibland oss, ärkänner icke läsnings värde, och hvem läser icke? Det synes, at då man vill gifva sig det nöjet at undervisa, man borde fästa sig vid något annat, än hvad hvar och en redan vet. — Jag befarar denna tilvitelle minst af dem, som voro mäst berättigade at göra den; och huru nöjd skulle jag icke vara, at förtjena den af alla! Det har icke heller undfallit min upmärksamhet, hvad framgång det literaira tycket de senare tiderna vunnit i vårt land: denna framgång stämmer för mycket öfverens med min lifligaste önskan, at jag icke med nöje skulle se och ärkänna den. De äro visserligen icke få, hos hvilka kunskaps nöjet näres af sina naturliga källor, och är älskad för sin egen skull. Et upväckt nit för samhälls-uplysningen har gjort läsnings begärlig hos andra. Hederslyftnaden eller fäntängen har äfven, i någon mån, vändt sig åt denna sidan. Man behöfver gifva sig en viss upphöjelse genom smak och insigter. Okunnigheten har tagit en grad af räddhåga, och behöfver gömma sig för at icke blottställas för åtlöjet. Man må-

måste läsa någonting, eller låta göra det. Man måste veta namn på vissa främmande, kanske äfven på inhemske, Författare som skola berömmas. Man måste, vid något tillfälle, gifva sitt judgement öfver et mycket omtaladt arbete, och kunna upprepa ur minnet en och annan charmante idé. — — Jag erkänner alt detta, som icke underlåter at medföra både sin tilfredsställelse och sit hopp. Men, med anledning af åtskilliga icke fällan märkta symtomer, frågar jag i min ordning: hvilka tydliga företräden ger man då i allmänhet åt tankans nöjen framför andra, som äro af mindre värde? Huru ofta nekar man en tima åt spelet för at skänka den åt läsningen, eller en depense åt luxen, för at rikta sin boksamling? Frågar man vanligast: huru god är denna boken? — eller frågar man: huru lång? Den fingers-tjocka afhandlingen, är det en dräglig afhandling; och kan man uthärda med en skrift, som icke roar på titelbladet? Hvilket är det rätta uttrycket: *läsa* et arbete, eller *bläddra* det? När man verkligen lyssefätter sig med lecture, hvilka äro ämnena? — — Under väntan at någon svarar mig på dessa frågor til min fullkomliga förödmjukelse, fortsätter jag mina välmen-
ta ärinringar, och skall göra hvad jag

kan, at om läsningens värde öfvertyga hvar och en som ännu icke älskar den nog, eller icke öfvar den med urskillning.

För at vinna mit ändamål, är nödigt at jag förer mina läsare at undersöka de räsionerade invänningar, som man gjort och kan göra mot nyttan af en allmännare böjelse för tanke-nöjet, och hvilka, om de voro grundade, skulle öfverändakasta alt hvad vi hittils talat til des's förmån. Des'sa invänningar äro mer och mindre allmänna, och af mer och mindre vikt. — Det ljus, säger man, som upkommer genom förståndets odling, skulle det ej kunna förderfva menniskan, och uplösa, eller åtminstone oroa samhället? — Skulle ej en mera upväckt böjelse för des'sa sinnets öfningar föda en affmak för de outhärligare samhälls-yrken, beröfva dem många omistlige händer, eller åtminstone frantaga dem en tid, den de ej utan skada kunde förlora? — Är det icke sannolikt, at det onda, som sprider sig ur skadliga böcker, öfverväger det gagna som de goda möjeligen kunna åstadkomma? — Des'sa svårigheter förtjena at allvarligen eftersinnas. Lät oss tänka öfver ämnet så klart och redigt vi förmå,
med

med den minsta konst och den minsta vidlöftighet.

(*Fortfätn. e. a. g.*)

Om det Romaneska.

Roman, *Romanesk*, kommer af *Romance*, och icke af *Romare*, hvilket ej torde vara otjenligt at först anmerka, på det at aldrig mera någon förnäm Fru hos oss må säga til sin Dotter: *Du läser Romaner, mitt barn, tils du blir sjelf en Romare*. Svårare än ordets derivation är des be- tydelse at riktigt fastställa.

Man är ej Romanesk blott då, när man ristat sin skönas namn i barken af träden: när man talar om en koja med den man älskar, när man fättes utom sig vid åskådandet af de gröna fälten och susande bäckarne: när man gör långa herdaqväden tre trappor opp i en trång och smutfig gränd: när man som fordom, (värmar omkring at föka ridderliga äfventyr, eller, som senare skett, räcker fram halfen åt bödelsyxan, för äran at säga hvad man kallar *vissa starka sanningar*. — Man är det vid tuften andra tillfällen af sin korr-

ta lefnad, hvarföre också detta ordets vidsträckta betydelse, likasom nästan alla andra ord, bäst läres af bruket.

Se här några fragmenter ur den upplysta samhällslefnaden, hvilka ännu bättre än ordets torra metaphysik kunna tjena at förklara det.

Du är Romanesk min Son, säger en förnuftig far, när den unga token begynner grubbla om människors medfödda jemlikhet, om den politiska magtens missbruk, om förtjenstens rättigheter framför bördens, eller när han, tilfreds med en lägre lycka, aldeles icke vill beqväma sig at krypa, lifma, smickra, löpa barhufvad i trappor, och stå sig trött i förmaken, för at erhålla en liten befordran.

Du är Romanesk min Dotter, säger den fluga modren, som på sin tid förfökt verlden, när den unga fjollan älskar en braf, men fattig karl, och väljer honom framför en gammal rik narr, som hon snart kunde begrafva.

Du är Romanesk, min Vän, säger den ena kloka brodern til den andra, när denne senare, genom et enda litet oskyldigt knep lätt kunde stöta sin medtäflare ur brädet, och har den barnsligheten at intet vilja betjena sig deraf.

Var

Var intet så förbannadt Romanesk, min kdra Herre, säger den durkdritna Statsvinglaren til en ung man af talanger som han kastar ögat på til köp, och som litet skäms för at sälja sig.

Det är en ung Romanesk narr, säges vanligen af alt klokt folk om en yngling af lifliga känflor, som tror det skall gå an för honom at i allmenna lefnaden verkställa alla de vackra maximer af ädelmod och rättskaffenhet, åt hvilka han hört handklappar declamerade från skådeplaten.

En satans Romanesk käring var visserligen den krögerskan i Köpenhamn, som sedan hon länge utan fördel spelat på Clafs-Lotteriet, tilhopa med en fattig arbetskarl, och denne ändteligen, af brist på penningar, nödgades uppfåga lottlaget, icke des mindre trugade honom at emottaga de 500 Riksdalers vinst, som hon vid påföljande dragning gjorde, för sin egen ensamt betalda lottfedel.

Af dessa och flera exempel skulle tyckas:

1:o. Som det Romaneska egentligen bestod i en oförståndig kärlek til det vackra, ädla, rättvisa. Jag menar med oförståndig kärlek, en böjelse, som ej
til-

tilbörligen subordinerar under den klokare egennyttan.

2:o. Som denna löjlighet vanligast vore ungdomens eller det ringare folkets. Detta kan äfven synas naturligt, i anseende til begges oerfarenhet af verlden, och de tusende omständigheter, som hos äldre eller bättre folk, odla förståndet til en vida större realitet.

Men hvartil all vidlöftighet? Nog af. Vet man ej redan at ordet Romanesk, härleder sig ifrån ordet Roman? och är det ej alla dessa böckers natur at skillra, eller rättare sagt dikta händelser och äfventyr, som icke kunna tildraga sig i den allmänna sammanlefnaden? Men hvarföre kunna de ej tildraga sig der? Jo, derföre, at de grunda sig på känslor och tänkefätt som det är afgjort at ingen vidare följer, ehvad bifall och beundran man ockfå må lämna dem på skådeplatsen, eller i nyfsnämnda känslodikter.

Ingen flute här af at jag förkastar detta bifall såsom otillbörligt. Nej, långt derifrån. Klappa Er tvertom gerna öm i händerna: skrik charmant! superb! divint! ända til heshet: gråt full näsduken, om det är Er möjligt: så mycket bättre. Alt det

det der visar en öm och ädel själ, full af höga och sköna tänkesätt. Men när Ni slutat boken, eller kommer hem ifrån spectaklet; när Ni för sista gången trycker de upsvälda ögonen, och Er däfna näsduk emottagit hela utbrottet af Er ömhet; då — om Ni är klok, — om Ni vill hållas derfore, — lägg bort maximen tillika med näsduken.

Det gifs et moraliskt Phenomene, som alltid gör okunnighetens stora förundran; men hvilket genom det redan anförda, ganska lätt förklaras. Det består i at se samma menniskor ömsveis storfnysta och storskratta åt samma moraliska maximer. Den förhastade åskådaren tar vanligtvis sådana menniskor för lätt sinniga hufvuden utan all enlighet med sig sjelfva. Men det är han, som intet förstår at åtskilja bruket och misbruket. Man kan til ex. röras intil tårar af en vacker sång, och musiken är vifferligen, om något i verlden är det, de ädla och ljufva känslornes tungomål, men man skulle ofelbart i den allmenna lefnaden skratta åt en utskickad, som söng fram sit ärende, åt en Actor som slog en lång och heroisk drill mitt i påståendet, eller åt hvem som på et musicaliskt Thema melodierade samtalet om hälsan och väderleken. Och är ej förhållandet
just

just det samma med bruket af våra bästa moraliska maximer? I fanning hvad är mera skönt och rörande än dessa känslor och tänkesätt, när de användas som de böra, endast til prydnad för talet, och til et ömt nöje för inbillningen? Men hvad lånar deremot oftare ämnen til åtlöje än just de, när de drifvas ända til ytterlighet, det vill säga i andra ord uttryckt, — ända til utöfning i den vanliga sammanlefnaden?

Om någon frågar mig, hvartil de således tjena och för hvad jag i grunden håller dem, så svarar jag: för rätt vackra faker, hvilka man väl i de forna okunnighetens tidevarf verkligen försökt at utöfva, och för hvilka en och annan känslotok ännu behåller en viss hängifvenhet, men hvaraf alt klokt folk efter verdens nu varande lopp, måste finna verkställigheten orimelig, eller platt omöjlig. *Romanskt* blir då i dess rätta förstånd, *alt det vackra och ädla, som det vore lågt och barbariskt at icke med förkjusning höra och läsa, men som det också vore högst narraktigt at någon sin utöfva.* Och hvarföre? Jo först, emedan man skulle bli aldeles ensam derom, och således ej allenast ganska narrad på sina ädla känslor, utan ock derigenom ganska löjlig; — för det andra, emedan
det

det ädla och *det kloka*, äro til deras natur i denna sublunariska världen, så väsendt-
ligen åtskilde, at Englarnes forna giftermål med människors döttrar, icke funnit flera tviflare, än dessa begge sakers möjliga förening.

Jag är helt öfvertygad, at om någon med häftighet bestrider mig detta och försvarar motsatsen, är det ej så mycket för de ädla och stora gerningar, han sjelf åtager sig at uträtta, som för dem, hvilka han tycker borde, hos andra, hedra och pryda menckligheten. Men om nu hvar och en med samma undantag af sig sjelf, önskar åt menckligheten samma prydnad och heder: på hvem skall då lotten falla at sålunda pryda och hedra den? — Man ser då huru alt efter en korrt omgång, ändå fluteligen återkommer til dessa maximers nullitet för den vanliga sammanlesnaden.

Men vill man ändteligen häri som i andra ännen ändå stundom röja likasom en skymt af verkställighet; vill man åtminstone som et flags moraliskt tidsfördrif intagas af vackra gerningar, och beundra ansigte mot ansigte personer som göra sådana; så välan: ingenting är hvarken möjligare eller lättare. Blott måste man ej orimligt fordra at dessa personer och ger-
nin-

ningar skola vara *sanna personer, verkliga gerningar*. Det gifs långt beqvämare medel at komma til detta ändamål. Man väljer et namn af ålderdomens, eller man diktar et. Man lånar deråt en figur för ögat, en röst för örat, tagne hvar man finner dem, (til ex. från gatan). Man ställer Phoenomenet på et uphöjdt ställe i folk samlingen, och låter det sedan utbrista intil svettning, i de ädlaste finnesrörelser. De tappreste hjeltar, de dygdigaste skönheter, de förträffligaste menniskor kunna således, i et välbestäldt sambälle beundras för 16 à 32 schillingar, så ofta man dertil har tid och penningar. Ja, det gifves ingen ädel gerning prisad af moralisten, som ej på detta sätt skall hedra menkligheten, och som man ej skall få se göras nästa Tisdag eller Torsdag, så snart man blott förklarar sin önskan i dagbladen. Vill Ni at en ung hjelte dömd utan brott til vanäran och döden, skall gå dem til mötes med den yppersta ståndaktighet, eller at en stor, men bedragen Konung skall erkänna sit misstag, och stifta en lag för ofkuldens trygghet? — intimera blott. Vill Ni at en ung förförd hustru, som lupit landet omkring med sin älskare, skall komma tillbaka til dygden, och at hennes man skall fatta på sig

fig tålmodets krona, i trots af åtlöjet? — intimera blott. Behagar Ni at Naturen skall segra öfver fördomen, och at en gammal vällustig Herreman, skall efter 20 års glömska på en gång väckas, upp-röras, vråla af ånger, erkänna sin oäkta son och taga sin brud ur torpet? — intimera blott, säger jag Er. Det förträffligaste af allsammans är, at all denna dygd och sinnesstorhet, hvaraf man ända til tårar bevekes, ända til hänryckning förkju-fas, kostar på sådant lätt-ingen dödlig den ringaste afvikelse ifrån sin vanliga lefnadsart, eller den minsta annan möda, än minnets, röstens, och gesternas.

Man ser då åtminstone, at jag ej vill beröfva menskligheten hedern och pryd-naden af dessa ädla tänkesätt. Nej, tvertom sätter jag derpå det högsta värde. Men alt har *sin tid* och *sit rum*, hvilka måste iakttagas. Ombyt, förblanda dessa, och alt förlorar sin skönhet, alt vanställes och förlöjligas. Dygden och de ädla kän-florne hafva då visserligen ockfå deras dem ensamt tilhöriga tid och rum. Den-na tid är hos oss *icke hela dagen igenom*, och kan ej vara det. Hvilka stunder skul-le i det fallet återstå för hushålls-gräl, embets-trögel, rättegångs-käbbel, chicaner, uppvagtningar, vinglerier, lyck-fök-

ningar, agioterings-knep, police-krängel, discont-spring, torg-sqvaller, och andra lefnadens vigtiga angelägenheter? Man har därför med klokhet utfatt Dygdens och de ädla känslornas allmenna tid, til klokkan pricise 6 om aftnarne. Likafå litet är deras rätta ställe (man säge hvad man vill) den allmenna jemnlåga jordytan, hvarést de skulle ofelbart begrafvas oömerkta bland tusentals disparater af alla naturer och färgor. Deras högre värde, fordrar tydeligen et högre rum, hvarifrån de kunna skådas och beundras. Ockfå har en rättvis vördnad utfett för dem visfa små brädgolf af tre eller fyra fots upphöjning, hvarést de finna alt för dem på bästa sätt inrättadt: Kejsare, Konungar, Prinseffor, Grefvinnor, Hjeltar, ur kläd-kammaren, betalte för at tre gånger i veckan vara de tapprafte, dygdigaste, högfintaste af dödliga; en Souffleur i luckan som med ifver yrkar de ädlaste tänkesfätt, och en liten illuminerad pappersverld, grann af gull och glitter, som et splitt nytt Jerusalem: altsammans svarande i soliditet emot de maximer och känslor, åt hvilka dessa rum enkom blifvit helgade. Se der således deras rätta ställe. Hvarföre ville Ni stöta dem derifrån ner i den vanliga sammanlefnaden, hvars

rakt

rakt motvända gång, antingen skulle ömkeligen hopklämma deras ädla storhet, eller själf af dem fonderbrytas. At de finnas i alla böcker och skrifter, ännade til publik läsning, är ej et inkast? De orsaka der ingen förvirring, sedan man vid tiltagande upplysning, lärt at riktigt förstå meningen dermed, lärt at med oförblandeliga gränser åtskilja ifrån hvarannan, det som *bör skrivas* och det som *bör göras*: en finhet af urskilning mera tilhörig vår tid, än någon föregående, och hvarifrån den antagna Fransyska maximen: *Cela est bon dans un livre*, (*Det der går an i en bok*) ocklå tydeligen härleder sig.

Den benägne Läsaren finner tvifvelsutan med lätthet at en serdeles stor skiljaktighet härigenom bordt och måste uppkomma, emellan böckerna och lefnaden, emellan den allmenna jemnlåga jordytans och brädgolfs maximerna. Det är klart at man kan tänka och handla oändligt mera högt och luftigt, kan med större mod trotsa alla faror i en liten illuminerad pappersverld, hvarest ingen eld bränner, ingen sjö dränker, ingen åska krossar, intet svärd fårar, än i en solidare, gröfre, eftertryckligare verld, sådan som

vår vanliga, hvarest ingen ting, långt ifrån med den lätthet aflöper. Det är klart at menniskan måste vara en vida högre, ädlare, frimodigare varelse på Theatren, der olyckan aldrig förföljer dygden längre än högst til foyern, — än i den allmen- na lefnaden, der hon ofta förföljer henne intil grafven: i en verld der batailler dansas, och der den som stupat stiger straxt opp igen, — än i en, der det är blott kulorna som dansa på strids-fältet, och der den som en gång stupat, aldrig dansar mera: i en verld der Bastiller försvinnas vid minsta ljud af siffletten, — än i en, der de knappast falla vid canonens dunderstämma: i en verld, der fångens bo- jor göras af tunnt förfilfradt jernbläck, om 10 à 12 lods vigt, — än i en, der de göras af godt solid smide, och väga som Trenks omkring 2000: i en verld, der Tyranniets dolkar gå tillbaka in i skaftet, — än i en, der de gå framåt, in i kroppen. — Det är klart, säger jag, at alt detta med mera måste verka en ofantlig åtskillnad af maximer och lefnads-reglor.

Men nu, denna skilnad så allment antagen, man kunde förundra sig öfver at ingen af Europas goda Författare någon- sin tänkt på at i riktigt klara läror och grundsatser fullständigt utföra den. Alla bök-

böcker öfverflöda af pappers-verlds eller brädgolf's-maximerna; men utom den ende *Machiavell*, (och som dertilmed inkränkt sig blott til Regerande Herrars undervisning) skref ännu, mig vetterligen, aldrig någon Autor et systeme af tankefätt och läror för den verkliga sammanlefnaden. Jag har ofta undrat, hvarifrån en sådan efterlåtenhet kunnat härflyta. Förmodeligen har man ansett kunskapen derom såsom så gifven, och deras allmänna antagande, redan så afgjort genom sj lfva utöfningen, at all vidare undervisning blefve i den delen öfverflödig.

Inedlertid har man härigenom fått likasom två ierskilda Moraler: den som skrives och den som tänkes; den som herskar i orden, och den som råder i lefnaden: med et ord sagt, den *talande*, och den *gerande Moralen*. Och det är, när man antingen ej känner denna skillnad, eller obetänksamt förblandar begge flagen, det vill säga: *vår man gör efter den talande*, som man i den allmänna och vanliga bemerkelsen kallas *Romanesk*, och förtjenar at så nämnas. Jag skall för större tydlighet upplysa saken genom några flutetliga exempel.

Den som älskar heder (inwertes) mera än penningar och lycka: *han dr Romanesk.*

Den som älskar vackra gerningar, ända til at med offer af mödor och fördelar, sjelf göra fädana: *han är Romanesk.*

Den som hyser det dåraktiga begrepp om rättvisan, at hon måste följas äfven i hemlighet, äfven då när det gäller honom sjelf och icke andra: *han dr Romanesk.*

Den som fattar annat begrepp om lycka och fällhet, än at de blott äro andra namn på characterer, equipager, arf, testamenten, befordringar, livréeer, dorurer, ljuskronor, fidenväggar, &c. *han är Romanesk.*

Den som har den enfaldigheten, at tro den förädlade menkligheten bestå i något annat än i dessa formler: — Jag är charmerad af Er välgång, — jag beklagar af innersta hjerta Er olycka, — jag är förtviflad at ej kunna tjena Er: *han dr Romanesk.*

Den som inbillar sig at vänskapens pligter fordra något annat, än visiter, samntag, förfäkningar och bjudningar: *han dr Romanesk.*

Den som tänker at *ddel stolthet* bör äga någon annan grund än vapen boken; bör

bör bestå i annat, än at föra en rak nacke emot, eller förbi ringare folk, — eller at den omöjligen låter förena sig med orättvisa, egennyttan, plundring, stämplingar, och alt det oagadt, ändå med et hjertans litet mått af begrepp och tankegåfva: *han är Romanesk.*

Den som tror at man icke allenast är skyldig alt åt Fäderneslandet, utan också at man då nöden tränger verkligen bör betala sin skuld: *han är Romanesk.*

Den som inbillar sig at Statens Embeten äro inrättade för annat än at med bekvämlighet lefva deraf: *han är Romanesk.*

Den som drifver kärleken för ordning, upplysning, samhällsväl — ända til verkställighet: *han är Romanesk.*

Den som bonnement högaktar förtjensten hvarest och hos hvem den finnes: *han är Romanesk.*

Den som är född förnäm och tror at någon förtjenst ännu felas honom: *han är Romanesk.*

Den som bekymrar sig om menniskans allmänna upplysning, allmänna förbättring, allmänna sällhet, innan han ännu sjelf är riktigt berjad, och det som vore dubbelt löjligare, sedan han sjelf ej mera behöfver något: *han är Romanesk.*

Den som äger til bergning och heder inga andra medel än förstånd, kunskaper, dygder och arbetsamhet, och ger sig med fädan bråte åstad at löka lyckan: *han dr Romanesk.*

Den som påstår at erkänslan för välgerningar, förbinder til längre hugkomst deraf, än de kunna förlättas: *han dr Romanesk.*

Den som i hvad ämne det må vara, ger vika blott för det at han har orätt: *han dr Romanesk.*

Den som tycker om en annans hustru och låter henne aldrig merka det, blott för det at hon icke är hans: *han dr Romanesk.*

Den som har en annans egendom i sin hand och intet gör sin hand så svår at upbryta som möjligt är: *han dr Romanesk.*

Den som intet vinner på andras nöd eller dumhet, så mycket han kunde vinna: *han dr Romanesk.*

Den som går ut ifrån et lag af sina bästa vänner, trygg om sit ryckte: *han dr Romanesk.*

Den som påstår at nåd-gunstiga löften böra hållas, likasom gement folks: *han dr Romanesk.*

Den

Den som tror at stora ofantliga bedrägerier äro lika få skamliga som de minsta skälmstycken: *han är Romanesk.*

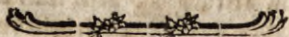
Den som förargas, när han ser orättvisa, våld, dumheter, nedrigheter, gäckrier med allment väl, allmen rätt, allment förnuft, och hellre skadar sig än tiger: *han är Romanesk.*

Den som tror det hjälper at ropa emot misbruk, lågheter, vanvett, omlakligheter, och därför skriker det bästa han förmår, och menar at han höres: *han är Romanesk.*

Den som känner höjden af en Autors kallelse, och förlorar sin hvila för at uppfylla den, och inbillar sig at en god Scribent, eller äfven en stor Scribent, någon sin betyder annat i Sverige, än en *kar som skrifver: han är Romanesk.*

Se der en hop exempel. Många kunde ännu tilläggas, men man skulle snart falla på den misstanken, at jag ville på et indirekt fätt framkomma med vissa sanningar. Sådant skulle se ut som om jag trodde at någon hos oss läser det som skrives verkligen för nyttan skull, eller som det som skrives och tryckes borde hafva et nyttigt ändamål, hvilket visser-

ligen vore at vara ännu mera *Romansk*, än någon af alla dem som jag hittils uppräknat.

Om Förtal och Beröm.

Det är en urgammal anmärkning, at Tungan oftare misbrukas, än hon brukas rätt. Efter den Logik som så ofta är använd emot Upplysningen, Friheten, Tryckfriheten m. m. skulle ingen ting vara så naturligt som at yrka Tungans afskaffande ur Samhället. Då skulle allt misbruk aldeles upphöra, på samma sätt som en sjukdom säkert häfves, om patienten dör. Men denna logik, så snabb i sin slutledning, så bekväm för Lättjan och Raddhågan, och så univerfel i sin tillämpning, at Menniskoslägtet genom dess principer oförmodligen kunde blifva qvitt både Religion och Lagar, har — utom det ledsamma felet at vara Menniskoslägtet i allmänhet ganska okär — et annat ännu bedröfligare, at vara falsk. *Aftugg det onda vid roten*, är en riktig grundtats, då frågan är om et absolut ondt — hvars syftemål ej är godt — som ej ens är blandadt

dadt med godt. Men är frågan om et godt som endast blir ondt genom sit misbruk, om förmögenheter som ej allenast äro outplånliga ur menniskan, utan ock bestämde til hennes snart eller sent oförhinderliga fullkomnande; då saknar denna principen det funda förnuftets bistånd, och erfarenheten nedslår aldeles hoppet om dess framgång: Ty at til exempel vilja uphäfva medlen til all försyndelse genom Omdömen, hvad vore det annat än at vilja uphäfva sjelfva Omdömes-gåfvan? Och hvad orimligare these kunde försvaras, sedan Catholska hierarchien upphördt at despotifera nationerna? Ty det är numera en erfarenhets-lanning at människans perfectibilitet, uppdriflig til en grad som vi ej kunne förutse, aldrig mer än skenbart kan hindras uti sit framskridande: och hvem kan neka, at sjelfva våldets och förföljelsens tidevarf hafva varit de fruktsammaste på klara och nyttiga begrep för menkligheten?

När det alltså vore både orätt och fåfängt at aldeles afskära canalerne och uttorka källan til våra omdömen, hvilka äro Philosophens pligter för at minska de felagtiges och öka de rättas antal? At berättiga människans tanke-grunder, och lära henne misstro sina passioner: Och
hvar-

hvarföre? Emedan tvänne, och ej flere, upphof finnas til våra fallska omdömen: Villfarelse och Våld, eller Okunnighet och Begärelle.

Detta vare i förbigående sagt låsom fanningar nödvändiga för en teori öfver Förståndets natur och verkningar. Jag vill för denna gång blott inskränka mig inom några critiska anmärkningar öfver de flags omdömen om menniskor, som egentligen kunna räknas höra til det allmänna umgänget, och hvilka jag vill hänföra under titlarne af *Förtal* och *Beröm*.

Förtal och *Beröm*, när de nämnas i *motsats mot hvarandra*, betyda ej annat än vränga omdömen til ondo — och til godo: och ehuru väl okunnigheten ofta kan vara bägges upphof, anles likväl villfarelsen mindre vara deras orsak, än egennyttan och våldet.

Förtalet skadar andra: Berömmet förringar berömmaren. Förtalaren är ofta en elak menniska: Berömmaren merändels en låg. Den förre är oftast liden i sammanlefnaden, emedan man där älskar både en fri ton, och historier om sin nästa: den sednare icke, emedan smicker om andra och til andra förutlätter et egit nedfät-

fättande under den rang, som fordras för at äga entrée i societeten.

Societeten — detta ord är det rätta: ty det utmärker egentligt hvar Förtalet florerar. Där man talar rena Svenskan, finnes det nästan ej. I alla lyffelsatta Folk-classer, där tiden skänkes åt pligter och redbara göromål, där känner man verkligen människan på en för god lida, för at misakta henne, där har man bättre at göra, än förtala, där har man för godt vett för at älska anecdoter, där är man ej nog qvick för at värdera elakheten. Där kallar man Förtalet nedrigt, och jag menar at man har rätt; men det gifves ställen, där *Medisancen* är *aimable*: det gifves en verld, som kallas *den Belevade*.

Människan kan tröttnas; men hennes natur är at vara verksam: Hon kan behöfva at hvila vid vissa föremål; men hon älskar mäkt at de omväxla: Se där orsakerne til tycket för Förtal, likasom til vanan af Kortspel, vanan at bo på Spektaklerne m. fl. Det kan ej, utan väld, nekas at den belevade verlden är angenäm och är rolig: den misaktning vore ock oloflig, som skulle afhålla Philosophen at viftas där: det är kanske ej i sina småheter människan är minst intressant.

sant. Men det vitnesbörd bör ock denna slags verld meddelas, at hon är besynnerligen ledig från alla göromål af värde; at hon har et jämt behof at upfriskas; at hennes högsta begär vore at kunna förvandla listiden til en enda oupphörlig högtidsdag: och at hon rätt fällan vore elak, om hon visste at vara road, om hon orkade vara nyttig. Det är denna brist på verkning, dessa tomma stunder mellan nöjena, som äro Förtalets anledningar och tilfällen. Hvad gör man icke häldre, än man gäspar? hvad talar man icke häldre, än man tiger? Tillägg nu drägten hvaruti Förtalet klädes, qvickhetens värde, belevnenhetens angenäma ton, inconsequencens tycke af oskuld; och undra sedan at Orklösheten och Ledsnaden med vällust njuta för sin oro en läskning, hvilket kostar så litet som at präsa de sämsta drufvorna i sin frånvarande nästas vingård!

Kanske borde man, som någon Författare tilförene anmärkt, skilja emellan två slags *Malice*, en gittig och en oskyldig. Bristen på ord synes rättfärdiga detta urskiljande. Den oskyldiga är det genom sit ursprung och sin affigt; men bägge slaggen bära ofta en lika phisionomi. Bägge äro ofta et tidsfördrif, det ena naturligt för

för människan, som är skapad med känsla för skämt lika som för allvar; det andra ej undransvärdt inom allmänna umgänget i de Folk-classer som alltid hållt göra något annat, än det de göra (*hic aliud agens populus*, som Tacitus säger). Men talfän vi ej undre, gillom ej: beklagom häldre: och frambärom fanningar som kunna förbättra.

Skulle det ej, t. ex. vara en fanning, at ibland de synligaste orsakerne til Tungans misfbruk och Tållamheten däremot, äro en Förstånds-egenskap och et vist köns uppfostran? Denna utlåtelse har utan tvifvel alt hvad som fordras, för at synas paradox. Men om jag utvecklar tankan, om jag säger: Sätte vi ej för mycket värde på *Quickheten*, för litet på det Goda Förnuftet, och är ej *Fruentimrens* uppfostran förnämligast rigtad til det ytliga, föga til det redbara; så synes denna onda verlden sjelf ej gerna kunna svara annat än *Ja* på mina frågor.

Det är, ty värr, nog säkert, at, oaktadt denna försummade uppfostran och blott i kraft af de naturliga skälen af Skönhet och Behag, är det Fruentimren som regera tonen i den belevade verlden, hvarest få af dem äga göromål af en gagneligare natur. Det är ock säkert, at man
kan

kan äga Qvickhet, utan Godt Förnuft; yttermera, at där Nyttan är fatt utom all räkning, at där man förkrifvit sig til Nöjet, där måste bland alla Förståndets egenskaper Qvickheten ensam spela hufvudrollen. Fördenskull är den stränga Moralen umbärlig, fördenskull det omfattande Förståndet, fördenskull Urskillningen som leder och pröfvar, fördenskull kärleken til Sanning som är för ädel både at vara snartalig och vara lättrogen, för ömtalig at ej vörda menniskjors Rykte lika högt som deras Talfrihet.

Om nu någon, i dessa verdens sista tider, ännu skulle hysa hopp om Sederernas förbättring; om han, förimädlig nog at gifva den redan danade generationen förlorad, likväl, med en öm tanka på den nyfödda, skulle uppstiga och ropa til alla Föräldrar: "Lären — hvad säger jag?" "Läten lära edra Söner de redbara kunskaperna mera än de nöjsamma, edra Döttrar, moralen mera än coëffuren"; så kan man väl ej neka hvarken at han gjorde en stygg fatir öfver tidehvarvet, eller at den belevade verlden gärna ville kasta ut honom genom fönstret; men visst, om jag törs säga så fult, visst hade han rätt at få förmana.

Emot Förtalare svarar *Berömmare*, som i sin högsta rang kallas *Smickrare*: ty någon skillnad torde vara dem emellan. Den förre berömmar af brist på vett, af öfvertygelse at artigheten det fordrar, af farhoga at upprigtigheten skal vara platt olidelig i umgänget. En sådan är *fade* och behandlas såfom löjlig: han kan lidas i Societeten af det skål at hans närvaro lättar mjelten. Man gör honom små puts, man snärjer hans omdömen, och när Societeten beler honom, förstärker han som tjenstskyldigast det allmenna löjjet med sit eget: — korrt sagt, han är, til sit Genus, en narr. Men detta *Species* är föga allment.

Smickraren är kan hända icke en mindre Narr, men i annan bemärkelse, och af högre anspråk. Han kan äga förstånd och Snille, och likafullt berömma oberönlige ting, gärningar, tankar, berömma af ren egennytta, drifven af någon passion, som är starkare än han. Han kan til ex. vara en förträfflig kännare af målningar, och förfäkla en förnäm dukstrykare at han är en *Carache*: ty han söker då genom honom någon slags lycka; och det är med lyckan som med Rom: alla vägar bära dit: valet bekymrar honom icke.

Det berättas at *Ludvig XIV* en dag visat *Boileau* verser af sin egen tilverkning, och begärt hans omdöme. Poëten läste dem och svarade: *E. M. har framgång i alla sina företag: E. M. har velat göra dåliga verser, och det har lyckats.* Den gången åtminstone var han ej smickrare. Men *Ludvig XIV*:s Hofmän voro til största delen lyckfökare: de skulle ej hafva släppt et så oskattbart tillfälle.

En Smickrare med kall blod, är en at de lägsta varelsen på jorden, och hans närvaro är för en dygdig människa nästan det samma som et vomitiv. Han är merändels så mycket elakare än Förtalaren, som han nästan nödvändigt måste förena bägges naturer. I mån af sin krokryggighet under sit krälände tillstånd, blir han ända til stelhet rak, om han en gång tilltror sig kunna stå upprätt: och den själsghemenhet som erfordras at förnedra sig, är merändels den samma som erfordras för at hålla sig uppe. Hvad är hans föremål? Lyckan, under hvad skepnad eller namn hans hufvud-passion hälft må föreställa hanne: ty Smickrare och Lyckfökare äro motsvarige ord. Den som söker lyckan, vill ock njuta henne: kan hon njutas med ära, då kan Smickraren (men rart är det) undergå en moralisk metamor-

morphole; men kan hon det ej, behöves den lågheten at svärta, at förkrossa andra, då är ingen tvifvel at den person som krupit, blir ock den som nedslår; och i et ögnablick af vaknande blygtamhet är en pris snus alt hvad som behöves til den fräckheten at utöfver andras hufvuden upplyfta samma näsa, som tilförene snokat efter deras hälar.

Sådane berömmare äro af et altför allvarligt slag, för at blott beles: den som vill göra dem rättvisa, föraktar dem, och den som känner dem, hatar dem. Det är ej deras förstånd som misleder dem: det är deras förmättna vilja, det är deras saknad af menskligt värde och moralitet, hvilken för dem gör den jacobinska grundsatzen klar, at det ändamål de pröfva godt, rättfärdigar alla slags medel til sit ernående. Hvad bevisar detta annat, än nödvändigheten af en så inrättad Uppfostran, at Tron på Dygdens principer inskärpes lika starkt som Tron på Religionsens, och lika bevisligen som Matematikens.

Men af hvad anledning finnas Smickrare? Af den, at de tålas. Och tålas, hvarföre? För egenkärlekens skull, för denna samma egenskaps skull, som tål Förtalaren. Den hvars öra kittlas af an-

dras förringande, den har ock et anfigte altid färdigt at klarna vid upphöjelsen af sin egen medelmätta. Man anser andras fel som et tilstånds-bref at få äga desamma: och andras beröm som et certificat på de oskattbara egenskaper man hos sig sjelf velat finna — och altså funnit. Men en besynnerlig sanning bör anmärkas: at den som gärna hör förtal, hör ännu häldre smicker; men at ofta, rätt ofta, den, som med vällyst inandas rökelsen, bär et hjerteligt förakt för etter-tungan som förgiftar andras rygte. Menniskan kan lätt vara svag, och god; tro sig sjelf väl, och tro andra lika: Och huru många narrar hafva ej funnits, uti hvilkas hjertan aldrig en illvillig tanka upstigit? huru mången förnäm man med svaghet nog, och ädelhet nog, at til glans och ära befordra både fine Smickrare utan värde, och fine Försmädare utaf förtjenst?

Äfven är det en sanning, at i allmänna umgänget en Förtalare ofta kan vara en man af mycket värde, men en Smickrare nästan aldrig. At förtala förutsätter ofta någon driftighet, någon sjelfständighet, någon öfverlägsenhet, något värderligt godt, hvarförutan man ej understode sig så familiert behandla andra. Men at smickra, hvad förutsätter det? Intet annat än

än litenhet, fynd, hunger och elände. Emellan dessa personer är ungefärligen den skilnad, som emellan de två med menniskan näst intima små kreaturen, hvaraf det ena hoppar och det andra smyger: det ena ger menniskan lifliga känslor, det andra förargliga; men man behöfver sina två fingrar til det enas bestraffning, och blotta nageln til det andras.

Det är egenteligen omkring Monarcher som Förtalare och Smickrare samlas och äro farlige: ty de finna sig där närmast lyckan, och en Monarch är af alla menniskor längst från Sanningen, och bör fanolikast kunna öfvertygas om egen förträfflighet. Också är det desse tvänne slags personer som oftast mer än någon annan orsak vållat både Folkens olyckor och Väldens fall. Också, när *Vespasianus*, *Trajanus* och *Antoninerne* innehade Romerska thronen, var det just genom delateurernes och flatteurernes stränga ut hållande från sine personer, som de satte sig i en annars omöjlig förmåga at göra sina Snillen och sina Vålviljor brukbara både för monarchiens bästa och sit eget välde.

Om man, med et redligt hjertas böjelse at medgifva alt verkligt, besinnade huru svårt Sanningen har at framtränga til

thronen, huru Förtalaren vanställer, huru Smickraren förgyller henne; så skulle man i sanning ännu oftare beklaga Regenter, än man tadlar dem. När en Regent omöjligen med klokhet och rättvisa kan ensam styra; när han nödvändigt måste, eller åtminstone billigen bör, mottaga råd af andra; och när han nödfakas höra alla uppgifter, de falska och färgade med de sanfärdiga och rena; hvad ökad börda på dens skuldror, som sluteligen ofta skall finna sig ensam at urskilja och besluta! Dock äro et rent Förstånd och en dygdig Vilja, betänksamhet i rådslag, farhåga för egna passioners öfverilning, och den grad slughet som är loflig för et redligt uppsåt, tillräcklige at mot listiga ingifveller väpna det öra som ej vill bedragas, tillräcklige at lyfta masquen både af Förtalaren och Smickraren: och några demasquerade afskräcka flere från at blottställa sig för samma skymf. Det är utan all tvifvel med, sådana egenskaper de Regenter varit utrustade, under hvilkas styrelser Berömmet hungrat och Angifvelsen varit mållös: och det är på samma egenskaper medborgaren skulle i närvarande tidpunkt grunda sin förhoppning at omoraliska eller haltlösa varelser funne samma öde, om de dristade förlöka

et

et insteg inom det palats, som bör vara den yttersta fristaden för Förtjenst och Dygd.

Om Hemligheter.

Om det är en Dygd, at vara återhållsam i tal om Medmänniskjor, och at förtiga sådana deras hemligheter, som möjligen kunde tilfoga dem skada, såsom ock, om Tjenstemän äro pligtige, at icke uppenbara de dem förtrodda hemliga Rådslag, hvarå Rikets vård och säkerhet ligger; så tola dock en rättskaffens Mans gärningar, at läggas i öppen dag, och en välgörande Regerings handlingar at granskas af förnuftet. De så kallade ARCANAPUBLICA äro vanligen för långt utsträckte, och härleda sig merendels från okunnighet och våld. Förstånd, Sanning och Rättvisa äro alltid oskiljaktige: en uplyst granskning blir vådelig endast för bedragaren. De störste Statsmän hafva, såsom Sanningsmän, förvärfvat sig både inhemskt och utländskt förtroende, samt således vunnit en lycklig utgång å de viktigaste ärenden; då deremot sjelfva sannin-

gen döljt sig för den listiga och inbundna Ministern.

En upplyst och sanfärdig Regent väljer sig Ämbetsmän och förtrogna af lika egenskaper, samt vill nödvändigt, at alt det Folk skall upplysas af sanningens klara saktla; och detta Folk eftersträfvar då med full hog, at likna sit mönster. Folkets trefnad och gemensamma mälmåga blir et vida större föremål för den goda Försten, än skattkammarens förökta inkomster; han föraktar därför alla lönliga planer til sådana intraders ökning, som trycka Menigheten, och som blott åsyftas at vissa Statens tärande lättingar, til vinnande af nya eller större löner. Då imedlertid skattkammaren med all ömhet vårdas, så måste det ock för den styrande Magten vara en stor tilfredsstillelse, at uppenbarligen för Allmänheten visa, huru de gemensame samanskotten blifvit til Statens sanktyldiga behof använde. Många falske ryckten och ovärdige misstankar på verkeligen redliga Ämbetsmäns förvaltning, skulle såmedelst å ena sidan qväfvas, och å den andra egennyttiga tilgrep förekommas. Det var en renhjärtad Finance - Minister aldeles värdigt, at sig på följande sätt yttra: "Den allmännelige kändomden at Statsverkets tilstånd är det
"kraf-

"kraftigaste medel, at vinna förtroende,
 "och at förekomma okunnighetens mis-
 "tag. Allas förenta bemödande bör gå där-
 "hän, at en man af vanliga snillegåfvor
 "må kunna handhafva Riks-medlen, och
 "at den slugaste person ej må blifva far-
 "lig. Där gifves blott en enda stor Na-
 "tional-politique, eller en sann grundfats,
 "at vinna ordning, styrka och sällhet, och
 "denne fats grundar sig på den rena sedo-
 "läran, at vid utöfningen af alla göromål
 "upprigtigt visa Ära och Tro; vid minsta
 "atvikande därifrån måste man esomoftast
 "ombyta rättelnöre, och man tager för
 "skicklighet, konsten at draga sig ur såda-
 "na svårigheter, som man sjelf tillskapat *).
 De, som äro intagne af gamla fördomar,
 torde vilja härleda en mächtig Throns om-
 störtning, just ifrån den offentliga känne-
 domen af Statens tilstånd; men grundor-
 faken igenfås uti äldre och senare tidens
 dolda ränker, som förstört Statsverket,
 och som förtryckt en til förtviflan sluteli-
 gen uppbragt Menighet; det har dervid
 tilgått, som med en länge dold låga, hvil-
 ken ändteligen med en ööfvervinnelig våld-
 D 5 sam-

*) De l'Administration des Finances de la Fran-
 ce, T. III, p. 281, 282, & sur l'Admi-
 nistration de M. Necker; par lui-même, p.
 68, 72.

samhet utbryter. Stor Britannien gifver
 däremot det mäst öfvertygande bevis, at
 ehvad man ock, med mer eller mindre
 skäl, klagat öfver Ministrarnes olagliga
 tiltagshet, så har dock den allmänne
 kändedomen af Statens inkomst och
 utgift, samt den offentlige redogörelsen
 vid alla riksvårdande anstalter, tilfredsstält
 Folket i gemen, samt förmått desamma,
 at ingå i de första uppskringar til Sta-
 ten; och desse dryge atgifter hafva, utan
 Menighetens synnerliga förtryck, blifvit
 möjelige, i den mån man i det landet
 hunnit til den allmänna upplysningen, at,
 jämte en oförd säkerhet för person och
 egendom, aldeles skona de första nödtorfts-
 varorne ifrån pålagor. När man annor-
 städes tycker sig hafva öfverräkat en stor
 rikshemlighet, då man fått et summariskt
 statsförslag för något år i händer, får man
 i England se utförliga förteckningar tryck-
 ta å all slags uppbörd, så väl som å all
 stats-utgift, bestående i enskilda medel til
 Konungen och Kongl. Familjen, Hof Sta-
 tens, och alla så högre, som lägre Äm-
 betsmäns särskilda löner, Flottans och
 Landarméens aflöning och behof, alla så
 kända, som oförsedda militära och civila
 kostnader inom och utom sjelfva Britan-
 nien, interessen, pensioner, sublidier, samt
 Mi-

Ministrars underhåll och equipering. En omständelig utredning göres med det samma å den tillslagna summans, så väl som å hvarje utbetalnings verkliga belopp, samt sluteligen å bristen eller öfverskottet vid dessa medel. Man kan således, långt ifrån dessa Öboers hemvist, vinna mera kunskap om deras Statsverk, än den uppmärksamaste Forskare annorstädes kan, i anseende til egen fosterbygd, förvärfva sig. Skulle t. ex. en Svensk vara nyfiken, at veta hvad den här residerande Engelske Extraordinaire Envoyén egde at förtära; så kunde han, på sin kammare, af tryckta skrifter inhämta, at til denna Minister bestås, å 5 Pund Sterling om dagen, L. 1825, och til extra utgifter 400 d:o, tillsammans svarande, efter silfver-innehållet, emot Svenska R:d. 9595: 15, sp. —

Om ej årligen Riksgäldsverkets tilstånd i Britannien offentligen kungjordes, skulle aldrig det landets Invånare hafva förfräckt Kronan så ofantliga summor, emot vissa Taxors förpantning til godtgörande af blotta räntan, och det utan en enda lapp i sina händer vid den funderade gälden til bevis, samt utan rättighet, å långifvarens sida, at återfordra de bokförda Capital-summor, förän det faller Kronan

nan lägligt. Et stycke ur de förordnade
 Ombudsmännens berättelse om de publi-
 qua räkenkaperna, näst för utbrottet af
 nuvarande krigslåga, kan förtjena ord från
 ord at anföras: "Det är angeläget, at
 "Riksgäldens sanna tilstånd yppas för All-
 "mänheten; hvar Underfåte bör hafva til-
 "fälle at känna det. Denne gäld är upp-
 "stegen til en storlek, som fordrar de
 "skickeligaste händers, och de renaste
 "hjärtans förenta bemödande, at til väga
 "bringa de mäst passande och kraftigaste
 "medel til dess nedfättning. Nationen
 "påkallar alla dess medlemmars hjälp, at
 "jemte Regeringen medverka, och förena
 "sig vid verkställigheten af sådana mått,
 "som kunna antagas til vinnande af et så
 "nödigt ändamål. Denna hjälp är hvar
 "Underfåte skyldig åt Staten och sit Fä-
 "dernesland; och med et sådant gemen-
 "samt biträde skola, som man hoppas,
 "alla svårigheter, ehuru stora de synas,
 "icke blifva oöfvervinnelige. Lät den of-
 "fentelige välgärningen råda öfver den en-
 "skilta egennytta; efterdömen verka myc-
 "ket, och måste någorstädes börja. En
 "utomordentelig och förut okänd ställning
 "i Rikets Financer fordrar et utomorden-
 "teligt och ovanligt biträde. Hvar och en,
 "som bidrager til et så stort ändamål,
 "må

"måste känna en tilfredsställelse vid af-
 "bördandet af den vigtigaste medborgeliga
 "förbindelsen, at hafva medverkat til all-
 "männa nödens minskning, at hafva åter-
 "ställt förtroendet, och afböjt Fäderneslan-
 "dets undergång. En plan måste uppgö-
 "ras til denna gälds förminskning, och det
 "ofördröjeligen under Fredens gynsamma
 "tidehvarf; det onda tol intet uppskof,
 "eller blott skenfagra utvägar; det är för
 "mycket påträngande, och måste motas
 "med styrka och ståndaktighet" *). Det-
 ta är lättet, at upväcka hvad man i
 England kallar *public Spirit*, eller en med-
 borgelig anda för Samhället; men inga-
 lunda vinnes den, med at uppbära större
 Bevillningar, än någonsin tilförne, och
 at dölja hvad båtnad de förmått åstadkom-
 ma til förminskning af den gäld, som lan-
 det sig åtagit; och ännu mindre måste råd
 och hjälp kunna förväntas, om en illiken
 Angifvare egde, i stöd af Misg. Balkens
 IV: 5, at antasta för riksförräderi en man,
 som til äfventyrs haft Riksgäldsverkets
 räkenskaper under sin granskning, och i
 hvars gömmor funnos några anmärkningar
 i detta ämne förvarade. Uti mera upp-
 lysa Tidehvarf, torde Lagens rum om bå-

*) The II:th Report of the Commissioners, p.
 34 - 36.

både Trulldom och Förräderi, undergå mycken granskning, samt förbud emot hemliga rådflags och sluts yppande uppdragas åt publica Verk, at med mera noggranhet bestämna i Instructioner för vederbörande Tjenstemän. Hvad nu det Svenska Riksgäldsverket beträffar, så skola både Redofordrande och Redogörande med Ed förpligta sig, at *doldt och förte-gadt hålla det, som tyft vara bör, samt för ingen något upptäcka, som kan förorsaka detta Verk någon skada och miscredit.* Det kunde således vara otilbörligt, at på Bour-sen kungöra, at det året voro så och så många millioner Gulden til inlösen förfallne, eller at få och få store lån summor i haft uppbringas skulle; men då vi allmänneligen vete at R:d. 29,537,826: 2. 4, äro af Riksfens Ständer garanterade, så måste det vara en fägnande upplysning, at inhämta det samma Gäld uti Julii månad 1795 var nedfatt til R:d. 28'097,797: 38. 7, som af Kgl. Brevet til Riksgälds-Contoirets Herrar Fullmäktige af ren 20 Aug. f. å. med all sannolikhet slutas kan. Om sedan befarade krigsoroligheter fordrat nya biträden, så torde dock Allmänheten kunna hugnas dermed, at genom nitiska Förvaltares omsorg, den garanterade Riksskulden, och i synnerhet den ut-

ri.

rikes Gälden, icke desto mindre blifvit minskad. Man tycker sig ock med god anledning kunna förespå, at nästa Instruction, långt ifrån at öka Hemlighets-principen, fast mera torde ålägga vederbörande Fullmäktiga, at årligen visa den contribuerande Allmänheten de beviljade sammanfattens behöriga verkan. Den Sverfke Riksgälden är under all jämförelse emot den Engelska, som genom de täta Fredsbrott, och i synnerhet genom de förstörande Sjökrigen, nu säges hafva uppstigit til 400 Millioner Pund Sterling, hvilken dock år 1789 endast utgjorde L. 247,981,927: 5. 2 $\frac{1}{4}$; men så böre vi at en annan led kunna hämta mycken upplysning af denna Nations dyrköpta förfarenhet. Det är blott Räntan af den funderade Gälden, som i rörelsen är synlig, och om den, med all kostnad inberäknad, stege til 5 procent årligen, så skulle den samme 20 gånger förökas, innan 100-talet kunde göra lika verkan, som i de gäldbundna Stater, hvarest Capitalet är genast, under penninge-egenskap, utsläppt i omlopp; och det beror ändock mycket däruppå, huru långt det förut gängse Rörelsecapitalet mäktat förflå til Interessens godtgörande, och huru fort varu-mängden tilvuxit under Riksgäldens och den ideala Pen-

Penninge-stockens succesfiva förökning. De klagorop, som imedlertid från Britannien höras öfver Ministeriella hemligheter, dels sålom grundläggande orfaker til Nationella Gälden, dels ökande dess belopp genom stora bestådda förmoner til Långifvare, torde icke vara så ogrundade; och jag önskar, at de spådomar, som til följe där af göras, ej må komma at störa detta upplysta och idoga Folks lycka. De skakningar, som härflutit at et förstördt Stats- och penninge-verk, hafva eljest af alla varit de äfventyrligaste, emedan följderna däraf träffat hvar enda Medlem af Samhället. Lönlige Finance-tillställningar hafva ock oftast på et förskräckande sätt sluteligen träffat den Minister, som under Hemlighetens skygd velat bana sin lycka på Landets ofärd.

Många hafva här i Landet högeligen befvärat sig öfver våra Banco-hemligheter. För en flitig Forskare kunna väl desse hemligheter ej vara så förborgade, som det föregifves, och hvilket i tynnerhet bevises genom vissa utrikes Scribenters uppgifter om vårt Penninge-väsende; men ehuru Tyfthets-eden här, likafom förut om Riksgälds-verket anfördt är, blott förbinder Ständernas Ombud och Banquens Tjenstemän, at hålla det doldt, som kunde
för.

förorsaka Verket någon skada; så torde dock, af en öfverdrifven farhoga, mera om Banquens tillstånd hafva blifvit förtegdadt, än för sjelfva Verket, så väl som för Allmänheten varit nyttigt och nödigt. Vid utrikes Banco-associationer sker utdelningen i mon af årsvinsten; och som til följe af Sveriges Banco ordning, *Rikens Ständer skola disponera den salderade gevinsten til publicos usus*, så torde en Allmänhet, icke utan skäl, förväntat at den vinst, som med Verkets bestånd aflätas kunnat, årligen, eller åtminstone vid hvar Riksmöte, offentligen blifvit uppgifven; Statsverkets tillit därutöfver hade förmodeligen dymedelst kunnat förekommas, och Banquens Borgenärer hade då icke blifvit vanlottade, som nu likväl, ifrån 1745 års slut til 1777 års början, icke fingo line innehafvande förskrifningar, likmätigt förbindelsen, med redbart mynt inlöste. — Som miniterielle inflyteller, samt förblandning med Statsverket, alltid blifvit för både Banque och Samhälle skadlige, och som äfven, enligt mångfaldig förtärenhet, Regenter icke varit lycklige vid handhafvandet af mercantila företag eller penningenegocer, hvartil Banco-röreller med skäl räknas; så hafva Sveriges Konungar, på det värdigaste sätt, aflagt sig all disposition

tion af Banquens medel. Men om förtroendet i penninge värf ej alltid åtföljer Magten, så förvänta dock Underfåtare med skäl, at deras Öfverhufvud, som i all annan måtto förjer för den allmänna säkerheten, äfven bevarar penninge-värdet ifrån et obestånd, som skulle skada ej mindre Drätselverket, än Samhället i gemen. Banco och Riksgälds-Verkens inra tillstånd bör då så mycket mindre vara doldt för Högsta Magten. — Hade man tilföre varit underrättad, at Banco-fedelstocken, då den varit som allra först, aldrig öfverstigit R:d. sp. 8,369,433: 20. 3 $\frac{1}{2}$, och at de publique och private Banco-lånen aldrig samfält gått utöfver 842 Tunnor Guld och Dal. Sm:t 99,387: 13, hvaraf dock 513 Tunnor Guld och Dal. Sm:t 79,790: 15 $\frac{1}{2}$, varit Kronoskuld, såsom ock, at Banquen til Kronan och publicos usus, inom år 1778, uppoffrat R:d. sp. 8,388,749: 5. 9, m. m., hvarom man uti en nyligen utkommen authentique skrift blifvit försäkrad *), så hade aldrig så oriktige gissningar om Banquens rörelse-capital, vinst och biträde til Publicum kunnat utspidas. Som upplysningen aldrig stannar i sit forskande, så torde en Allmän.

*) Bref om Rikets Penninge-Verk af D. v. S. p. 144, 163, 170, 220, 276.

mänhet icke utan grund ännu önska fullständigare underrättelser om Sveriges Penningeverk. Tryckfrihetens ändamål är, at skingra okunnighet; men den kan öck ibland förvilla Allmänheten, då ursprunget, hvarifrån den sanne upplysningen hämtas skall, äro för mycket tillstutne. Afsgiften med Tyfthets-eder vid Penningeverk har utan tvifvel varit, at bevara dem från vinglares egennyttiga förfök; men ingalunda at slänga Samhället från en nödig upplysning. — Om imedlertid vid de äldre Författningar ännu för mycken hemlighet vore rådande, så måste en forntid ej ega rättighet, at stifsa mörker, och inskränka Förnuftets gränfor för efterföljande tider och slägter.

De mäst upplyste och rättrådige Monarcher föras ej sällan bakom ljuset; dem vifes altid den vackra sidan, samt til utseendet de oskydigaste afsgifter, och de mäst riksgagneliga förslag; men med nit för det allmänna bästa på tungan, söka många, antingen enskild åtkomst til de allmänna sammanfokten, eller til andra Medborgares förmögenhet och arbetsvinst. Många listiga försät förekommas utan tvifvel, då den Patriotiske Försten sjelf tillstänger alla lönnstigar, och aldrig antager obehöriga Rådgifvare, utan förviser alla

fökande til vederbörande offentliga Verk, samt hänvifer Ämbetsmännen til stadgar-
nas uttryckeliga bokstaf. Men mycket
mörker torde ännu öfverhölja den allmän-
na politiska hushållningen, och våre mång-
faldige och sig imellan stridige Oeconomie-
förordningar hafva ofta åstadkommit fast
mera oordning. De mäst hälsofame råd
kunna ock möjeligen undfalla et Colle-
gium, ehuru sammansatt af flera ledamö-
ter; de Engelske Parlamenten bestå visser-
ligen ockfå af många ledamöter; dock kun-
göres där alla förslag til nya Författning-
gar, nästa dag, uti Parlaments-Tidningen,
så väl som i andra Dagblad; och som må-
let i 6 veckor ligger oafgjordt, så har
hvar Medborgare rådrum, at i Parlamen-
tet, eller i offentliga Skrifter, yttra sig
om förslagets nytta eller skadlighet. I
Länder, som styras efter andra Regerings-
lagar, torde politiska misstag, härflytan-
de från ensidiga underrättelser, nästan li-
ka kunna förekommas, om alle förslag til
förändring af oeconomiska Författningar,
så väl som monopoliske ansökningar, i
offentliga Tidningar kungjordes, och All-
mänheten föruntas, at inom vissa veckor
å vederbörlig ort, eller i samma Tidnin-
gar därvid göra sina anmärkningar. Hög-
ste Magten bibehölle lika väl sin deci-
sions-

fionsrätt oqvald; men undvek förmodligen mången delusion. De händelser måste vara ganska få, där en så hastig åtgärd, eller ändring, tarfvades, at minsta uppskof vore vådeligt. Många allmänne Författningar hafva tagit sit ursprung från enkilde Personers eller en viss landsbygds fördel; men besluten äro icke kände af Samfundet, förän de af predikstolen kungöras, då det är för sent, at visa sakens motfida. Riktas dymedelt blott Monopolisten och skrå-bandet, eller blifver förordnandet, såsom naturstridigt, i utöfningen omöjligt, så blir ock följen däraf många Medborgares oskyldiga lidande, obestånd i näringar, knorr och sidvördnad för Öfverhetens allmänna bud. De Förordningar däremot medföra alltid den mäkt välgörande verkan, där Underfåtars öfvertygelse om nyttan redan föregår lydningen. — Vill en Svensk Konung kalla och rådföra Rikets Fäder, så torde ofta den sanne National kunskapen hos dem saknas; täckellet, som ännu i mångfaldig måtto höljer våra Penninge- Stats- och Cameral-Verk, förtager den sammanhängande kunskap, som vid riksvårdande mål är så oundgängelig. Utan at vara uplyft, kan intet folk rätteligen blifva lyckligt; mycket mindre gå sit Öfverhufvud tilhand-

da med nyttiga råd. Den läran måste ock evärdeligen befinnas, at ju mera uplyft vett, ju mera dygdig vilja. Endast den okunniga fysiska Magten är vådelig; men däremot medför alltid den öfvertygande fanningen enighet och ordning.

Et rum ibland tillåteliga hemligheter vilja ock vilse fysiske och mechaniske snillen förbehålla sig för sina nya påfund. Sedan det blifvit underfökt, at upptäckten verkligen är ny, kan det vara billigt, at uppfinnaren på en bestämd tid däraf skördar nytta; men ej bör kunskapen med honom begrafvas, eller alla andra för långliga tider betagas tillfälle, at begagna sig af en kanske lika lycklig uppfinningsgäfva. En anecdote må ock i detta mål anföras ifrån det upplysta England. För 2:ne år sedan börjades därstädes med utgifvandet af en skrift, kallad *the Repertory*, och hvaraf redan flere tomer af trycket utgått. Denne samling innefattar de nyaste och märkvärdigaste upptäckter i alla konster och vetenskaper, ifrån hela Verlden, men i synnerhet alla nya påfund i slögder och manufacturer inom Britanien. Den exclusive egande och nyttjande rättigheten af det nya påfundet förvaras för Uppfinnarens räkning genom et Kong-

Kongligt Patent, men som, enligt Parla-
mentets förbehåll, ej får sträckas öfver
14 år: det åligger därjemte innehafvaren,
at låta inregistrera en omständelig uppgift
af des påfund i det så kallade *Patent-office*
of the high Court of Chancery, och från
hvilket publica Verk Utgifvaren af *the*
Repertory utfår en authentique affkrift af
desa uppgifter. Man ser ock i andra skrif-
ter noggranna ritningar uppå vissa med
patent försedda machiner, hvilka endast
Uppfinnaren är berättigad, at ännu til-
verka och försälja *). Om någon inom
den beviljade tiden, och inom den utfatta
distrikten, som i England ej alltid sträcker
sig til Skottland och Irland, vågar efter-
göra et sådant privilegieradt verktyg eller
gods, undviker förbrytaren ej at umgelda
de utfatta dryga viten, jämte tilverknin-
gens confiscation; men med tilerkännan-
det af dessa förmåner, anser ock det En-
gelska Publicum sig hafva fullgjort en bil-
lig erkänsla och belöning åt Uppfinnaren,
utan at finna sig förbundet, at länge hål-
la nyttiga påfund döda för den forskande
industrien. — Ännu mera komma hushåll-
nings-hemligheter i England at landförvi-
sas genom den förträffeliga inrättningen,

E 4

kal-

*) Såsom i synnerhet i *Hall's Encyclopedie*,
revised by Lloyd.

kallad *the Board of Agriculture*, som inom kort tid med sina kungörelser utspridt så mycket ljus i landhushållningen, och så mycken statistisk kunskap inom Britannien. Detta publicqua Verks President har ock vändt sig til alla den upplysta verdens Magter, med anhållan, at gemensamt bidra till belöning af sådana upptäckter, som kunna tjena til Människoslägtets gemensamma nytta *). En sådan sociale öfverensstämmelse utgjorde visserligen en aldeles ny politisk scene, som sluteligen på det värdigaste sätt lyckade det nog blodstänkta 18:de seculum. — Ibland alla länders Läkare har ändteligen den ärofulle upplysning blifvit rådande, at näppeligen någon vill förnedra sig med, at dölja sina uppfinningar, eller at vara en så kallad *Nostrum säljare*. Qvacksalvares arcaner måste ock af en billig omvårdnad för människolif i alla länder uppgifvas til deras Medicinska Collegier, eller åtminstone til Potentaternes Archiater. Om Fältskären Nouffers Enkas medel mot Binnike-

*) Projet d'un accord entre les Puissances de l'Europe et les Etats unis de l'Amerique, pour l'effet de recompenser les decouvertes, qui tendent au bienetre general de la Societé, par le Chev. Baronet Jean Sinclair, Président du Bureau d'Agriculture.

masken (som flera hundra år förut säges hafva varit känt ibland Läkare, men kommit ur bruk) skall räknas ibland sådana hemligheter, så gjorde den olycklige Konung Ludvig XVI:de sig verlden förbunden genom kändedomens allmänna meddelande af detta dyrköpta medel.

En oinskränkt upplysning tarivas i alla välgörande konster och vetenskaper. Lyckligtvis kan moralen icke förnedras med hemligheter; men den nära befryndade politiquen öfverhöljes ofta vid dess utöfning af hemlighetens larf. Sanningen, den Gudomelige sanningen segrar dock öfver alla hinder, och intager sluteligen allas hjertan. En Förste, ur hvares mun aldrig et sanningslöft ord utgått; som föraktar all flärd, och som lyder lagen, såsom den sanna Rättvisans Tolk, uppstiger knapt uppå thronen, förän alla tvedrägtens röster tyfna. Den, som har *Gud och Folket* til sit föremål, kan ej annat älska än Rätt och Rättvisa, och för honom måste falskheten och lögnen vika.

Recta valent, obliqua cadunt, stat gloria
 veris;
 Eventus turpes, quæ simulantur, habent.

PHILALETHES.

*Undersökning huruvida en Allmänhet
har behof af Militairisk kunskap.*

Det torde få anses för en af de större motsägelser i mängen klok mans begrep, om der bor den dubbla öfvertygelsen, at all kunskap, som är gagnelig och ounbärlig för Staten, förtjenar Tänkarens upmärksamhet, och tillika, at Krigsyrket bör lyslofatta endast Krigsmannens tankegåfva. Man begriper lättare, och äfven ganska lätt, hvarföre hvar och en, som tror sig godtgöra Samhällets rättmätiga fordringar och bäst förja för sin enskilda sällhet, då han framslumrar et overksam, tanklöst och endast, som det kan hända orätt nämnes, njutande lif, studlar tillbaka från et ämne, som kräfver tankans styrka och ihärdighet. Man begriper likaledes, at den, som af natur och uppfostran blifvit knapt begåfvad med förstånds förnögenheter, skall af välmening eller höghod, och i alla fall af korrtsynthet, söka förvandla bi-saker til hufvudsak, anse grenarne för stam, göra orätt val emellan skal och kärna; med et ord: förfela verkligheten och uppsöka det skenbara. Detta kan med lätthet förklaras; och man ser, at dessa afvikningar från Samhälls-

la.

lagens och förnuftets första budord, leda til okunnighet och villfarelser. Men huru, enligt hvad först blifvit anfört, en rik kunskapsgren kan blifva vanvårdad af dem, som ej misškänna dess värde; huru bekymmerslösheten om sanna begrep i konsten at försvara Fäderneslandet, kan ägarum hos patriotiske nitälskare för verkelig upplysning; huru fördommar mot denna vetenskaps möjliga popularitet kunna trifvas tillsammans med förmågan och begäret at utvidga förstånds-odlingen; och ändteligen, huru den af filosofien vägledda patriotismen kan låta sin eljest ouphörligt ökande blick bekymmerslöst afvika ifrån en vetenskap, af hvilken ofta hela folkflags öden bero, och som kräfver det starka snilletts yttersta förmåga; detta torde ej utan svårighet kunna förklaras, och väl förtjena en äfven mödosam underökning.

Om sanna begrepp i denna vigtiga och förfärande konst voro mera utbredda, mera förvandlade til folk-mening, skulle verkningarne deraf lika tydligt låta känna sig hos Regering och Folk, och detta til bägges sanna och gemensamma väl. En rätt kännedom af den våda, som åtföljer vidsträckta krigsplaner; af omöjligheten at sammanhålla långväga eröfringar; af fa-

ran at fördjupa sig emellan fiendens fästningar eller at tränga långt in i des endast af naturen befästade länder; huru litet de mest folködande fältlag merändels bidraga til fälttågets utgång och des fördelagtiga följder; af omöjligheten, at med varagtig framgång fullfölja en inkräkting på andra sidan af hafvet; af den mennisko- och penninge-förödelse, som kriget fordrar och kriget aldrig kan betala; en sådan kännedom skulle kanske förvandla den med så mycken värma och oftast med så mycken korrtsynthet eftersträfvade krigsäran, til mindre lylande och begärlig, och detta äfven någon gång i en Styresmans öga, som eljest vore böjd at til lågt värde beräkna sina Underfåtares blod och skatter. Det verkliga fadershjertat hos en Konung skulle utan villrådighet kufva första känslan af et begär efter en odödlighet, som alltid måste köpas dyrt af folkets faror, förluster och lidande, och hvilken desutom så ganska ofta, i den upplystes öga, finnes, under alla möjliga synpunkter, vara aldeles falskt beräknad. Man kunde derföre, af en ökad allmän kunskap i krigsyrket, med sannolikhet vänta, at jorden mera fällan härjades, at folkflagen mindre ofta uttömdes och astynade under omä-

omäteliga krigsrustningar, på ej mindre den äregirige, än den godhertade Styresmannens vink. Detta kan anses för aldeles gifvit, när man nemligen förutfätter, at den, som blifvit utsedd at föra styrelsen, af sin pligt och den tilgång til öfverlägsen förnuftsodling han äger, ledes til den låfvärda äregirigheten, at i kunskapsgrad och uparbetad tankegåfva åtminstone jämnlikna dem, han skall styra. Och om vi ej utan skäl tro, at denna ökade kunskap skall äga förmåga, at med styrka verka directe på Styresmännen; huru mycket kraftigare visar han sig icke i egenkap af Folkets tilhörighet och talande genom des röst? Det torde vara öfverflödigt, at i vårt upplysta tidevarf erinra Läsfaren om allmänna opinionens styrka: den kan i mörka tider vara misskänd, men äfven då har des gifna öfverlägsenhet öfver sjelfva Despotismen aldrig legat dold för den seendes öga; och aldrig har någon, utan at falla, inlåtit sig i strid emot des öfvermägt. Han är våldsam och rörlig hos et okunnigt och barbariskt, han är fast och fredlig hos et tänkande, det vill alltid säga: et laglydigt och sedigt Folk. Han är hos det förra mera förfärlig til sina verkningar när han motarbetas; men hos det sednare,

som

som med tydligt begrepp om allmänna
 lugnets höga värde förenar kändedomen
 af sina rättigheter och fördelar, är all-
 männa sällheten bättre förvarad. Orsaken
 til denna skilnad är tydlig: Despoten,
 Hjerarchen, Aristocraten eller Demago-
 guen kan förvillan och misledda den förra,
 men icke den sednare; och et direkt mot-
 arbetande, skall hos bägge misslyckas.
 Det ofelbara inslytande opinionen alltid tar
 sig sjelf, på äfven den oinskränkteste sty-
 relse, blir derföre af högt värde, af stor
 välgörenhet, af varagtig framgång hos
 et upplyst Folk. Om, i följe häraf, de
 tänkande inom Nationen, förutsatt at des-
 ses antal ej vore altför inskränkt, ägde
 en på säkra grunder hvilande öfvertygel-
 se om hvad som kan och icke kan utfö-
 ras i krig; om de af erfarenhet och be-
 räkning kände huru snar, säker och be-
 tydlig förlusten, huru långväga och två-
 tydlig vinsten af ödeläggande fälttåg altid
 varit och i alla tider skall blifva; om de,
 jemte dessa allmänna och sanna grundlat-
 ser i krigsvetenskapen, och denna känne-
 dom af alla krigs ofelbara följder, före-
 nade et begrep om huru et Folks armar
 och skatter bättre kunna fyslöättas, än
 på främmande länders ödeläggelse; om
 från de verkeligt tänkandes grundbegrepp
 i det

i detta ämne, lått fattelige resultater utbrede sig ibland den mindre upplysta mängden; så skulle en på tann klokkhet grundad opinion snart blifva en orubbelig förmur emot hvarje okunnig eller egennyttig styrelses ärelyftnad; så skulle hvarje falsk förespeglning af krigsära, eröfring och rof ej förmå väcka den blinda folkenthousiasme, som i den säkra egna ödeläggelsen ej ser annat, än segrar, eröfrade länder, rika krigsbyten och kufvade grannar. Snart skulle Nationen möta Åkerbrukets Beskyddare, Ödemarkernes Bekrigare och Näringsflitens Befriare från alla konftlade och tyranniska band, med den beundran och kärlek, hvilka så ofta varit Krigshjeltens oförtjenta lott. Om en sådan öfvertygelse från ålder varit rotad i Svenske mäns begrep, aldrig hade våre tappre, verksamme och med stort snille begåfvade Konungar, af hvilka någre kanhända varit mera like vandrande Riddare, än Svenska Folkets fäder och beskyddare, velat eller förmått uttömma Rikets blod och förmögenhet, för at i egenkap af Segervinnare landstiga på de stränder, som genom et haf äro så naturligt afstängde ifrån vårt land; aldrig hade våre modige Stridsmän nalkats Rhenströmmen, framträngt öfver Donaus och Nieperns

perns stränder, eller lika fruktlöst fördjupat sig emellan Norriges berg, frömmar och fästningar. Ännu mindre hade et tänkande Folk kunnat finna sig tröstadt öfver förlusten af de armar som rycktes ifrån åkerbruket och slöjderna, öfver vidsträcktä kärrs och markers försummade odling, öfver det förfelade utrymme som nybyggen och nya näringsgrenar kunnat gifva arbetssamheten och folkökningen i närvarande ock kommande generationer; aldrig, säger jag, hade et tänkande Folk funnit sig tröstadt öfver dessa förluster, eller funnit det lofvärda nationella högmodet närdt, af ultramarinska besittningar, hvilkas sammanhang med Sverge är så litet enligt med naturen, af så tvätydig varagtighet, och hvilkas förvärfvande, äfven då man blott har afseende på eröfrings- och försvars-kostnad samt det närvarande förhållandet emellan utgift och inkomst, ej en gång kan rättfärdigas af noggrann penninge-beräkning. Sådana eröfringar skulle kanhända visa sig vara ännu orimligare, och skadligare, om man funne för godt at rådtråga rättvilan, statsklokheten och et sundt militairiskt omdöme. Det klander, som billigt synes kunna tilläggas dylika afvikelser ifrån sann välgörenhet emot Fäderneslandet, fästet sig väl

väl helt naturligt vid Regenternes enskilda ärelystnad, hvilken hos dem så ofta förmått qväfva all känsla för deras Underfåtares sanna väl; och äfven, nästan lika rättmätigt, vid den anda hos vissa Medborgare-claffer, som förmått dem, at, för deras egna anseende och bestånd, förvillla allmänna tankefättet, stempla lysande men onyttiga bedrifter til medborgelig förtjenst, och genom krigsbragder föka rättfärdiga den partiska hand, hvilken tildelat dem de första fördelar Staten kan gifva: det har varit mäktige individuers urgamla bemödande, at draga den lägre allmänhetens blick från des egna och sanna angelägenheter til Europas och til en inbillad ära; och man upföke i häfderne de bevis som styrka, antingen at allmänna omdömet varit vägledt och rättadt, eller missledt och förvillat af dem, som fåt namn af Folkets Lärare! Vi torde böra härleda från dessa orsaker, det bedröfliga förhållandet, at Sverge, som kunnat vara et odladt, folkrikt och i afseende på sin hushållning et aldeles sjelfständigt land, ser hälften af sin jord bestå af ödemarker, en stor del af sina näringar bero af utlänningars välbehag, och sin Riks-skuld omätelig. Härtil har väl ganska hufvudsakeligt bidragit den ytterliga och beklagansvärda brist hos

Nationen på sanna begrepp om hvad som kan verkställas i krig, om hvilka eröfringar, som äro naturliga och af bestånd, huruvida de fördelar et krig ger kunna uppväga den kostnad dess utförande fordrar, m. m. Om sådana begrepp funnits i Nationen, hade aldrig Seländ, Norrige, Tysskland, Polen, Ingermanland, Kexholm och Ukraine varit ofredade af Svenska Härar, äfven som aldrig Sverige i någon fredstraktat afstått Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän och Jämtland. Äldre tidens misstag, ehuru vigtiga och förödande, äro likväl til en stor del urskuldade af Tidehvarfvets mörker och den då rådande Donqvixottiska andan; men sednare tidens bedrifter, ehuru af samma upphof, äga ej samma urlägt, så vida man åtminstone af Statsmän och Anförare med skäl kunnat begära, at de ej skolat vara aldeles obekante med de nu mera påtageliga grundsatser och sanningar, hvilka i nyare tider blifvit af stora snillen uppdagade och utbredda. At likväl vår aflägsna Nord ej mera än andra folkslag varit förnedrad och skadad af origtiga begrepp i detta afgörande ämne, vittnar Europas mäktigaste och mest upplysta Folkslags äfven nyaste Krigshistoria: vi hafve ju sett Tyssklands Härar tränga öfver Rhen-strömmen för at eröf-

ra Frankrike; vi hafve sett de modige
 Republikanerne fördjupa sig i Tyfkland;
 Franka Härar hafva segrande aflägsnat sig
 ifrån Pyrenéer och Alper; Britiske Strids-
 män hafva landstigit på Frankrikes kuster;
 man har trott några ögnablicks fördelar fö-
 reboda och grundlägga en varagtig fram-
 gång; och alt detta i trots emot de sol-
 klara sanningar, hämtade från förnuft och
 erfarenhet, och med geometrisk bevis-
 ningskraft framlagde, hvilka böra öfver-
 tyga hvarje begripande varelse, at alla
 långväga krigsplaner leda til säker under-
 gång; at man, när frågan blir om Stater,
 hvilka redan antagit en stadgad borgelig
 och militairisk form, i längden aldrig o-
 straffad öfverkrider de gränser, som Na-
 turen tydligt utstakat för nästan alla Natio-
 ner; at landstigningar aldrig kunna medfö-
 ra långvariga fördelar; at de så kallade
 mest afgörande segrar afgöra ingenting i
 det hela, när planen för sjelfva fälttåget
 eller kriget har landets naturliga läge och
 beskaffenhet emot sig; at eröfrings- och
 odödlighets-begäret ej får vara så varmt
 och lekande, at man glömmet beräkna om
 de mångfaldiga krigsförnödenheterna kun-
 na anskaffas och framflyttas. Huruvida
 Folkslagen varit framföre sine Styresmän
 och Anförare i denna vigtiga del af Upp-
 lys-

lysningen, har bäst kunnat utrönas af den entousiasme, hvarmed de förra mött se-
gertidningarne, den nedslagenhet förluster-
ne verkat, det rika understödet til krigets
närande och förtlätning de så frikostigt
lämnat; men förnämligast af de omdömen
som öfver krigshändelserna blifvit fälda,
af denna så rörliga öfvertygelse, som, vid
hvarje ny utsligt, gått öfver til motsatsen
af hvad den nyls var. Hela allmänheter
hafva ju väntat Tyskarnes ankomst til Pa-
ris, Fransosernes til Wien; man har ju
redan ofta i förväg sett Franska Revolu-
tionens befegrare landstiga på Bretagnes
kuster, för at från la Vendée utströmma
mot Frankrikes hufvudstad; man har på
alfvare menat, at Italien skulle kunna va-
ra en Frank Provins och äga et rätt sam-
manhang med den nyfödda Republiken;
man har ju ganska allmänt, än förutsett
Tysklands eröfring, än lystrat til de skäl,
hvarmed en del Franske Författare sökt
bevisa, at Frankrike borde, för at köpa
fred, afstå redan intagne Länder och der-
igenom aflägsna sig sjelft ifrån sin starka
och naturliga gräns, Rhenströmmen; vi
hafve med nygirighet väntat, at se Fran-
ske Stridsmän bekriga Brittiska ministären
inom sjelfva England; Frankrikes vänner
hafva, i anledning af den mislyckade ex-
pe-

peditionen mot Irland, mera tyckts beklaga, gifvit en större uppmärksamhet åt förlusten af några Örlogsfartyg, än den militairiska tankeförmåga, som utstakade en sådan operations-plan; man nöjer sig icke med at blott beundra det öfverlägsna mod och de ovanliga talenter som kufvat och til närvarande dag qvarhållit Italien under Franska vapnens välde: man synes äfven vänta at hjeltemodet och snillet skola beständigt fortfara at segra öfver natur och belägenhet; och det gafs ju ej länge sedan en ganska allmänt utbredd slutkonst, som ville öfvertyga oss, at det öppna och svaga Polen skulle med lika framgång kunna motstå sina väpnade grannar, som det mäktiga och af starka gränlor omgifna Frankrike. Om, under krigets omskiften, personer gifvits, hvilka aldrig misströstat om endera de krigförande Magternes framgång; männe deras öfvertygelse i allmänhet härledt sit upphof ifrån föresatsen at vara en sak blindt tilgifven, eller från en riktig kännedom af ömse sidors sann fördelar? — Jag vill tro, at de länder, hvilka nu ligga härjade och förödde, hade kunnat blomstra under idoghetens hand, om allmänna omdömet i dessa ämnen varit upplyst och stadgadt.

Den militairiska Upplysningen skall ej allenast förmå, at i deras födsel qväfva alla utsväfvande krigsplaner, riktade mot andra länders bestånd och lugn; den skal äfven ofta göra en liten Stat trygg emot en grannes öfvermägt, afvända all farhåga för det colosaliska i desz sammanfättning, gifva en känsla af egen styrka, och således grundlägga en sjelfständighet, lika nödvändig och oskattbar för samhället, som för enskilda personer. Ofta skall en rätt kännedom af egna gränfors och den egna geographiska belägenhetens militairiska styrka, samt af en grannes enskilda svårigheter vid et krigs utförande, gifva en fastare grundval för denna sjelfständighet, och säkrare afböja alla förlök at genom våld och hotelser rubba densamma, än alt hvad man kan vänta sig af det fysiska modet, Folkets härdighet, de Stridandes antal, krigsförrådernes ymnighet, och den eljest så afgörande penningestyrkan.

Kanhända, at man från denna kunskap om gränfors naturliga styrka, och desz tillämpning til Staters enskilda belägenheter, när den nemligen blefve utvidgad til sina grenar och de redan fastställda grundsatsernes resultatet tillskapade en folkmening;

ning; kanhända at man då från densamma kunde vänta, hvad i alla tidevarf af så goda hufvuden blifvit ansedt såsom ren chimère, nemligen krigens aftynande och sluteliga upphörande. Öfvertygelsen om egen skada och fördel verkar vanligtvis starkare, än öfvertygelsen om rättvisa och billighet, intil dess den grad Uppllysning är vunnen at man ser deras nära gemenskap: häraf torde följa, at et rätt och allmänt begrepp om krigs skadlighet ej mindre för den angripande än den angrepne, i förening med den nyls nämnde kännedomen huru litet det åtminstone i längden båtar, så väl at föka sträcka sina landamären utom den naturliga gränsen, som at bibehålla en landsträcka hvilken öfverfkjuter densamma, förr kan gifva verlden lugn, än sedoläran som utstakar och befaller pligter och den lidande mencklighe- tens röst som bemödar sig at röra hjertat. Ännu kraftigare skola dessa militairiska grundsatsers verkan blifva, om de i förening med den sanna filosofiens, nalkades Regeringar och Nationer, om mennisko-hjertats förädling tätt följde mennisko- begreppets framsteg, och om nationella kännedomen af eget bästa, genom alt näringsstvångs undanrödjande, öppnade et fält för vår medfödda verkämhet och led-

de defs blick och defs arm til fredliga yrken.

En mindre vigtig, men likväl ganska betydlig fördel af krigsvetenkapens utbredande äfven utom Krigsståndet, vore ögonkenligen, at et Folk kunde, genom bifall eller ovilja, belöna eller straffa efter verkelig förtjenst sina försvarares förhållande under et krig, och defs skärpta omdömesgåfva skulle snart göra de blott skimrande och förvånande bedrifterne åtminstone mera fällsynta. När allmänhetens öga började kunna urskilja det som företogs för at gagna, från alla flags bländverk, skulle högre och lägre Befälhafvare finna, at hvart och et företag, som ej hade patriotismen och klokheten til ledare, aldrig kunde berättiga til anspråk på ära och fördelar.

Hvårföre är då denna vetenskap, hvilken äger et så vigtigt inflytande på mensklighetens väl, och så värdigt kan lyslöfatta Tänkaren i affeende både på sin djupfinnighet och sina verkningar, ansedd at icke förtjena andras upmärksamhet, än deras, som valt honom til sit enskilda yrke? Man har förmodeligen tyckt sig i denna konst ej finna annat än tvånne, i sjelfva verket blott skenbara, ytterligheter, på omäteligt afftånd ifrån hvarandra,
och

och ifrån den vanliga tankegåfvans verkningsskrets; den ena omöjliga at hinna, den andra låg, mödosam, motbjudande, blottad på all prydnad, och död för tankan. Man har i mera målande, än sannfärdige och forskande författares skrifter fått et begrepp om Hjeltar, om deras snillen och bedrifter, som så ofta kunnat förleda til den förödmjukelsen, at tro sig blott böra beundra och antaga för stort och ofatteligt, hvad man i stället hade bordt pröfva och begrunda: man har på andra sidan ej ansett något mera återstå af Krigsvetenskapen, än Reglementerne och den dagliga tjenstens mekaniska och tröttande gång. Man har, äfven i upplystare tider, nästan vidskapeligt tilbedt det förra: man har med förakt och vämjelle ansett den sednare, utan at derföre alltid misskänna dess värde och nödvändighet. Således har den icke militairiska allmänheten ansett den högre delen af Krigskonsten vara öfver sit omdöme, den lägre under sin uppmärksamhet; och de allmänna sanningar, som kunnat och bordt vägleda allmänna opinionen, göra honom aktningvärd och aktad, uprefa honom til et värn emot den korrtslynta krigslystnaden, hafva legat undangömda för de eljest tänkandes blickar.

Et' förfök är gjort, at leda Svenska Allmänhetens uppmärksamhet på dessa ämnen. En Loyds och en Tempelhoff's mest populaira och säkraft vägladande afhandlingar äro för flera år sedan öfverflyttade i vårt språk. Desse Författare hafva upfökt och framlagt Krigskonstens enklaste och viktigaste grundsatser, med all stylens enfald och fägring; och de sanningar, som af dem blifvit verlden meddelade, hvila på förra tiders erfarenhet, och äro redan bekräftade af vår tids. Det skulle tyckas böra vara af något interesse för våra tänkande landsmän, at erhålla tillförlätelig kännedom om nästan alla Europeiska Rikens militairiska lägen, om deras mot hvarandra svarande fördelar, om krigens deraf följande utgång, och om de säkra synpuncter under hvilka hvarje militairiskt företag bör betraktas. Man har trott, at denna förutgående kännedom skulle kunna förvandla sjelfva avis-läsningen til gagnelig. I denna affigt hafva KRIGS-SAMLINGARNE blifvit utgifne. Man skall bemöda sig, at i närvarande arbete, efter förmåga, gifva anledningar til beträktelser af denna art.

FRIBRYGGARE - ORDENS VISA.

Melodie soun: Menar Du min Broder at den är fäll &c.

Tils jag hunnit bli en Ordens-Bror
 Jag ické vågar at någon orden klandra,
 Men, go Herrar! jag mig veta tror
 En hemlighet så god, som många andra.

Fritt må andic bygga,
 Blott jag fritt får brygga,
 Utan plikt och sadsor,
 Utan extrandsor.

Aldrig hemlighet så dyrbar var,
 Som den at brygga, nåst den at tømma brygden:
 Blott man hjertat varmt af drycker har,
 Nog blir det vamt för friheten och dygden.

Första regeln i min Orden lär,
 At dömma riktigt och skilja lögn från sanning,
 Känna om bouteillen uppspödd är
 Och skilja Pounche från annan sämre blandning,

Dagens ljus från nattens,
 Aracks lukt från vattens;

Vara fin i smaken

Bara tyst med saken,

Ty aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Sanningen jämväl förskönas bör,
 Det pro secundo min ordenspligt skall vara:
 Rhenskt och Mosler hårlig verkan gör,
 Man Socker och Citroner ej bör spara.

At

At Din vishet öka,
 Må du det försöka,
 Men Du skall bedyra,
 At Din tunga styra,
 Ty aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Tredje regeln är en ren mystere,
 Den lär en sanning, högst farlig at bekänna;
 At Champagne en härlig vara är,
 Af mycken nytta i en bål, som denna,
 Svdr at tuga stilla,
 Annars går det illa,
 Ty Policen vakar,
 Öfver hvad Du smakar;
 Och aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Är til slut du lika klok, min vån,
 Se'n i min Orden du intet nytt fått kdäna,
 Så, at sdga rena sanningen,
 Sker så i flere Orden du i denna.
 Men för Guds skull bara,
 Låt det hemligt vara,
 Ty af hemligheten
 Helgas uselheten:
 Och aldrig hemlighet så dyrbar var &c.

Vill du bli adept, så drick et glas,
 Drick två, tre, fyra, så får du veta mera;
 Tag et rus, bestå et godt calas,
 Snart, som Stormästare, skall du regera.

Af

Af et rus betagen
 Ser man klart som dagen
 Ordens hemligheten;
 Gode Herrar veten:

Aldrig hemlighet så dyrbar var,
 Som den at brygga, nåst den at tømme brygden.
 Blott man hjertat varmt af drycker har,
 Nog blir det varmt för friheten och dygden.

Svensk Litteratur.

6. Grundläggning til metaphysiken för Seder, af
 Immanuel Kant, med Företal af Författaren. —
 Öfversättning, med Företal och Anmärkningar af
 Öfversättaren. Upsala. Edman, 1797. 8:0.
 166. s.

Professor Kants namn är så berömdt i Europa,
 och hans ovanliga förtjenst äfven redan hos oss så
 mycket omtalad, omskrifven, omtvistad, at et ar-
 bete af denne djupfinnige tänkare, skänkt åt vårt
 språk af en Filosofhe, sjelf af den upphögda rang
 som Herr Professor Boëthius, och rigtadt med hans
 anmärkningar, icke annat kan än redan derigenom
 förtjena den största uppmärksamhet. Ännu större
 blir rättigheten dertil, då detta arbete innehåller
 grundläggningen til en vetenskap af den vigt som
 Sedoläran; och (hvad som ändteligen til yttersta
 grad höjer intereffet deraf) en grundläggning som
 ger åt denna vetenskap hvare så många berömda
 Phi-

Philosofher sedan århundraden arbetat, en aldeles ny riktning, och jag kunde säga, et aldeles nytt ändamål.

Få år hafva förflutit, sedan Herr Prof. Boëthius på lika sätt lämnade oss Öfversättningen af några stycken hörande til upplysning af den Kantiska filosofien. Om et fullkomligt begrepp derom icke kunnat af dessa korrta stycken inhämtas, (hvilket icke heller kunde vara Öfversättarens väntan) hafva de åtminstone kunnat tjena at vända Läsaressens gifsnung närmare åt sjelfva hufvudämnet för den nya kritiska läran, och at gifva honom en förmodan om dess värde. Dessa stycken, tillika med några Recensioner i *Litteratur Tidningen*, och i synnerhet en liten Afhandling, full af förtjenst, om den Critiske Philosophiens anledningar och fortgång, som blifvit införd i samma Tidning, hafva i vårt språk hittills varit de enda källor, ur hvilka några sanna begrepp kunnat hämtas om den Königsbergiske Philosophens alt omskapande djupsinlighet. Jag nämner ej tvenne Öfversättningar, den ena af en bland *Kants* egna Skrifter; om *känslan af det sköna och höga*, den andra af en vis *Fickles* bok om *de Lärdas bestämmeelse*, författad, som det påstås, efter *Kants* grunder, och icke derigenom läsvärdare. Den förstnämnde af dessa, utan at vara et egentligen sagt filosofiskt arbete, har åtminstone den merkvärdigheten at utom flera filosofiska utsigter som den innehåller, visa oss den djupsinnaaste af vår tids tänkare, såsom en, då ämnet tillåter, tillika prydelig Författare, och hvad man knapt skulle förmoda, äfven stundom glättig skämtare. Hvad åter angår den senare skriften, torde man utan orättvisa kunna säga derom, at i fall den ej förgås ibland skräpet af all den öfverdrifna härmning

ning som en Philopophe af *Kants* nyhet, nödvändigt släpar efter sig; om den med et ord sagt, någonsin hinnes fram til efterverldens kunskap, blir den i sådan händelse, et verkligen merkvärdigt monument af onyttans grundlighet. Beropandet på *Kants* grunder, när det sker i Skrifter utan det egna värde som bör svara deremot, hedrar visserligen ej hans philosophie, tjenar den ännu mindre, och skulle fruktansvärdt til slut aldeles förlöjliga den, om det vore möjligt at förlöjliga en stor mans nyttiga mödor: stor man, utan all tvifvel och nyttig för verlden, äfven med förutfattande hos honom af möjligheten at bedraga sig. Det bör här mindre än alt annat förbigås, (och det är det vackraste, som kan berättas til en sann philosophes ära) at Öfverfättaren af närvarande arbete, oagadt sin enskilda öfvertygelse om rättheten af *Kants* grundläggning til sedoläran, och oagadt han med denna öfvertygelse byggt deruppå hela systemet af sina föreläsningar, likväl med den ädlaste upprigtighet förutfätter både hos honom och sig, möjligheten af en förvillelse. Så tänker och yttrar sig en man, som med redlig affigt at upplysa menniskor, men med sann och djup insigt af det menliga förståndets vanliga sviklighet, väljer den väg som han finner tryggast, utan minsta påstådda tvång för andra at som ofelbara orakel antaga, hvad i sjelfva verket ej kan vara det. Det är nyttigt, icke för metaphysiken af seder, men för deras utöfning, at med denna blygsamhet hos en verkligen öfverträffande förtjenst, jemföra det sätt fullt af hetta, okunnighet, och förolämpande oanständighet, hvaruppå den nya Critiska Läran och dess efterföljare, blifvit hos oss i vissa skrifter antastade. Det är icke utan at stora tvifvelsmål kunna vid denna nya lärobyggnad yppa sig, och det är icke

icke omöjligt at framtiden efter en längre underfökning torde deri, som i alt annat vanligen skett, finna mistag och brister, större eller mindre, hvad vet man? Det är i synnerhet af en ojäfvig nödvändighet, at innan ljuset derom hunnit allmennare sprida sig, hvar och en må äga frihet at efter sitt mått af begrepp och insigter framställa sina svårigheter. Förnuftet i sin sanning begär ingen blind påvisk vördnad: det vore blott den menckliga svagheten som kunde önska at förvärfva den åt sina meningar. Förnuftet och sanningen vilja underfökas, och äfven motfågas för at bättre öfvertyga, bättre framtränga. Om någon Philosophie känt, medgifvit, yrkat denna rätt, och dess nödvändighet, är det visserligen, som vi nyss sett, den Critiska Lärans första och yppersta efterföljare hos oss. En ton af motsatt öfvertygelse, någon grad starkare eller någon grad lindrigare, litet lifligare i uttryck, eller litet mera undfallande, är också ej det som härvid bör komma mycket i fråga. Ämnet är i sig sjelft viktigt, det angår hela Philosophiens omskapning til nytt ljus eller ny förvillelse, och det har ännu et ganska betydande hänseende, nemligen det vanliga fundera förnuftets otillräcklighet til denna upplysning, och nödvändigheten at återkalla i våra Philosophiska skrifter den djupaste och svårasteligaste methaphysik. Alt detta kan verka en sammanstötning af stridiga tänkesätt, och det låter icke lätt föreskrifva sig med hvad mått af nit eller kraft - spenning en sådan sammanstötning på den ena eller andra sidan bör ske. Men at angripa utan minsta begrepp om hvad man angriper: at försvara utan minsta urskiljning om det man försvarar: at icke hafva någon enda verkelligen egen tanke, utan ideligen strida för et blott minnesgräl af lånade begrepp: at

at i brist af argumenter angripa med arghet, smädeord, hänvisningar til dårhufen, ändteligen med hoteller hvilka visserligen ej förtjena at höras af andra än dem som göra sådana: se der hvad vi sett hända; hvad vi icke bordt se i vårt land eller på vår tid, och hvad som gör at jag icke kan nämna stridskrifter af sådan natur ibland dem som hos oss tjena at upplysa beskaffenheten af den nya Kantiska eller Critiska Philosophien.

De af allmenheten som äga någon kännedom af dessa ämnen, och som önska at utvidga den, finna nu en tillräckligare anledning dertil i öfversättningen af Kants ofvannämnde Grundläggning til en Metaphysik för Moralen. Öfversättaren yttrar i företalet at denna bok syntes honom äga all den klarhet, som något annat arbete författadt med lika grundlighet. Öfversättaren mistycke ej min upprigtighet; men det kunde vara at snarfatteligheten deraf, likväl förutlatte en längre och fullkomligare bekantskap med Autors öfriga philosophie, än de fleste läfaren ännu kunna äga, och at de som ej äga den, måtte finna boken tvertom, på flera ställen, temmeligen mörk. Så tilltar jag at det, åtminstone vid första läsningen, händt mig, oaktadt jag verkligen tror mig äga någon vana vid Philosophiska Skrifter af hittills känd grundlighet. En bok är ej klar, et system är ej klart, der hvar sats ej tillräckligt upplyser sig sjelf, eller der sätterne åtminstone ej successift förklara hvarandra. Det är ej mängden af metaphysiska bestämmeiser och af fina tankeskillnader som utgör mörkheten af et nytt system. Det är förutfattandet af grunder, som måtte föras anordnades, eller ej nog tidigt angifvas; det är bevisningens gång då den följer en tankeordning mera affigtsklar för Scribenten än synbar för Läfaren; det är öf-

vergången från fater lämnade i halft ljus, til slutföljder hvaraf slyftningen är obestämd; det är ändteligen svårigheten at göra sig sjelf reda för sammanhanget utan genom en större eller mindre omställning af tankeordningen. Jag nämner ej at alla slyfter grundade på en enda primitive idé, nödvändigt måste för Läsaren omgifvas af en viss skymning som sent skingrar sig, så snart denna idé icke straxt tydeligen lägges til grund, utan som här, först emot slutet likasom tillfälligt förekommer. Det är sant at gången ifrån en viss aflägsne ståndpunkt til en sådan grundidé, får et större anseende af djupfinnighet, än i omvänt förhållande; men den måste också just derigenom blifva mörkare. Denna grundidé är här tanken om en öfverfinlig förnufts-personlighet hos menniskan, tilhörig blotta förstånds-verlden, och som har sig sjelf, sin egen rättighet til sit ändamål, utan at hafva något ändamål gemensamt med sinligheten. Hela *Metaphysiken för Seder* är byggd på detta enda grundbegrepp, och alt det förutgående, utgör nästan intet annat än svårigheter som af sig sjelfve upplöses, så snart man blott lyckas at riktigt urskilja denna Autors förmodeligen första tankegrund.

Då affigten med närvarande Recension, icke kan vara at för den lärda verlden kungöra et arbete som den troligen känner långt bättre än Recensenten, utan blott at gifva åt allmenheten af Läsare, något begrepp om detta nya pligt-slysteme, torde mig tillåtas at i min redogörelse derföre mindre fästa mig vid den yttre formen af arbetet, än vid dess hufvudsakliga innehåll. Detta skall jag söka at framtälla, sådant som det af mig möjligen kunnat utrönas, men jag förutläger det, blott i den
 sjelf

sjelffattade ordning, som det i mit begrepp sammanbundit sig.

Alla vetenskaper hafva eller fordra sin yttersta grundfats, hvarur deras sanningar böra följa med en ovilkorlig förnufts-nödvändighet. Man söker den ännu för Moralen, säges det. Om man betraktar de mencklige gerningarne, finner man deri en blandning af grunder: mycken egennytta, något medlidande, litet välvilja, litet känsla af det moraliskt sköna, som man har, eller inbillar sig hafva. De lärde åter som velat bygga en vetenskap under namn af moral, ha vacklat i val af grundprincip. *Lydnaden för en högre vilja, Fullkomligheten, Lycksaligheten*, hafva ömsevis varit antagne och förkastade. Autor gillar ingen af dessa. Det är emot den sista i synnerhet som han här vänder sin bevisnings-styrka. Man kan ej, säger han, fastställa hvari den egentligen skall bestå. Den ena gör et til sin lycksalighet, den andra et annat. I följd häraf bli des bud endast medel til ändamål, valde efter erfarenhet, och gälla ej utan så vida man vill det ena eller andra slaget af lycksalighet. Då Pligterna åter fordra en ovilkorlig grund, blir det, efter Autors tanke, nödvändigt at söka en annan och bättre än denna.

Autor begynner med at utreda begreppet om Pligt. All gerning, företagen i afseende på någon slags deraf väntad nytta för mig sjelf eller andra, all gerning, hvartil man drifves af någon slags böjelse, vare sig för sjelfva gerningen, eller des följder, eller för varelsen i afseende på vilkas väl den företages — all gerning med et ord, föreskrifven och utförd såsom medel til något ändamål gifvet af erfarenheten, huru högt, ädelt och viktigt det än må vara, är icke pligt eller

gerning efter pligt; det vill säga, får icke et sedeligt värde derigenom at den bereder människors väl, och at man företager den med bästa affigt och vilja til detta ändamål. *En gernings sedeliga värde, säger Autor, ligger icke i den verkan man af densamma väntar och derföre icke heller i någon handlings grund som behöfver låna sin magt öfver viljan från en sådan väntad verkan; (det vill säga: icke i affigten och önskan til det goda som med gerningen ålyftas): Ty all denna verkan, den må vara förbättring af ens egit tilstånd, eller befordran af andras väl, kunde genom andra orsaker til vägs bringas, och behöfde icke nödvändigt en förnuftig varsel's vilja &c. — Då förnuftet är ofs gifvit (heter det vidare) såsom en praktisk förmögenhet, det är en sådan som skall visa sin verkan på viljan, så måste des's sanna bestämmeelse vara: icke at som medel til någon affigt väcka utan at för sin egen skull frambringa en god vilja: En god vilja åter, är efter Autors beskrifning den, som bestämmes til gerning utan minsta afseende på gerningens följder til väl eller ve för människor, utan minsta grund af något i hela den menckliga erfarenheten uppgifvit ändamål, blott och endast af en abstract förnufts-princip, hvar ur gerningens nödvändighet följer, men hvilken förnufts-princip, sjelf icke har i hela det menckliga lifvet något verkligt ändamål til sin orsak och grund. — Aktning för den grund som bestämmer viljan, är som Autor vilfar, til pligt nödvändig: men för et föremål såsom verkning af min förhafvande handling kan jag väl, säger han, hafva böjelse men aldrig aktning (Således ej eller om detta föremål, denna verkning af min förhafvande handling än vore hela fäderneslandets eller hela menckkollägtets väl?). Men, tortfar han, då man från viljan således afskildt alla pådrifvande*

de orsaker (gerningarnes ändamål och goda följder) som hon af lydningen för lag skulle kunna hämta, så blifver icke annat än en allmen laglighet i gerningarne öfrig, som bör tjena til princip för viljan. — Och vidare: Häraf följer, at intet annat än föreställningen af lag, i och för sig sjelf, och denna föreställning, så vida han, men icke verkan som man af sit företagande hoppas (för sitt eller andras väl) är den grund som bestämmer viljan, utgör det egentliga goda som vi kalle sedeligit. Det som med vilshet följer, är at sådant är Autors påstående.

Enligt de grunder som Autor i det föregående lagt, bli således det begrepp han om *pligt* stadgar detta följande: *pligt* är en handlings nödvändighet af aktning för lag; och i stöd af hvad redan blifvit anført, så ovilkorligen ensamt af aktning för lag, at deri ej ingår det minsta afseende på hvad med gerningen utträttas, hvem eller hvartil den tjenar, och hvad deraf följer eller icke följer.

Den första hufvudgrunden af Autors system synes jag mig således hafva med tydlighet anført och fastställt. Den utgöres af *begreppet om pligt*, eller våra moraliska gerningars fullkomliga oberoende af alt ändamål i den menckliga lefnaden, vare sig enskildtas behof, samhällets väl, eller om frågan ockfå möjligen kunde angå hela menniskoslägtets, hela naturens bestånd eller undergång. Autor yrkar deremot som deras enda ursprung, lydningens ovilkorlighet af blott agtning för lag, det är, för den abstracta förnufts-princip hvarur de härledas.

Det nästföljande steg vi hafva at göra til ljus i detta nya Sede-system, blir således at skaffa oss begrepp om denna lag som bjuder så ovilkorligen. Enligt Autors uppgift, och sakens tydeliga fordran måste denna lag bestå i en objectif, apo-

dictisk; det vill säga för och genom sig själf bestående förnufts-princip, som icke är en följd eller härledes af något annat förnufts slut, icke är till för något ändamål skuld i den menkliga erfarenheten, icke drar sin förbindande kraft från någon afligt som derigenom skall vinnas, men verkar på viljan genom sin egen själf-nödvändighet, och verkar så ovilkorligen, at vi derefter måste handla, om än all vår hog, våra böjelser, hela inrättningen af vår naturs beskaffenhet (förhållandet af menniskolläggets behof och sällhet) stridde deremot; och det så, at högheten och inre värdet af pligtens bud desto mera är synbar, ju mindre det af subjektiva orsaker (menniskors väl eller ve, enskildt eller gemensamt) understöddes: ja, ju flera syntes tala deremot &c. —

Det är merkvärdigt at Äutor själf stannat et ögonblick vid detta påstående, likasom af häpnad och förundran öfver dels ofantliga driftighet: Här se vi nu (så uttrycker han sig) *Philosophien i själfva verket stäld i en farlig ståndpunkt, hvilken skall vara fast, oaktadt den icke hänger vid något hvarken i himmelen eller på jorden, eller deraf kan få något stöd.* Jag har icke funnit i hela denna djupfinniga bok någon ting sagt med mera grundelig vilshet än detta; och det är sant at *Philosophien* här icke ens tycks hafva någon ståndpunkt, utan som en öfverjordisk varelse hänga i blotta luften.

At finna en sådan lag som den nyls fordrade, detta är således Problemet. Dets tvenne egenskaper måste vara 1:o at bjuda utan något tänkeligt ändamål gifvit i erfarenheten. 2:o At likväl bjuda med en absolut förbindande kraft. Ämnet delar sig således i tvänne hufvudfrågor: Hvar skall den sökas? Och om detta vore gifvit: är den möjlig, och fins den verkligen?

Til

Til första frågan svaras at en sådan lag icke kan förkas i erfarenheten. Skälet är mörkt: då man ej sett en enda gerning som man kan med visshet veta vara skedd af ren pligt, och då hela erfarenheten således icke ger oss något säkert exempel deraf, så kan ej heller Lagen för pligt, efter Autors mening, förkas i erfarenheten. Pligtbudena äro då utan all erfarenhets grund. All underökning af mennisko-naturen tjenar här til intet. Erfarenhetens bud äro desutom alla hypothetiska, eller medföra vilkor af tjenlighet til något ändamål, de må nu vara *konstbud*, eller *klokhetsråd*, (råd för väl). Moraliska bud åter, böra vara Cathgoriska, det vill säga, nödvändige i sig sjelfva, utan all affigt på något hvartil de tjena såsom medel, och sådana at de gälla för alla kretsar af förnuftiga varellser. Sådana bud kunna endast förkas i det sjelfbestående, från all blandning af sinnlig erfarenhet renade förnuftet. Dettas bud, äro enbart Cathgoriska, ty de måste, om de finnas, nödvändigt vara bud genom deras egen natur, utan all affigt gifven i erfarenheten. De blifva bud, lagar, icke för den rena förnufts-viljan, som af egen beskaffenhet nödvändigt instämmer dermed, utan i afseende på den af sinligheten förvillade viljan, som de ålägga pligt, utan alt subjectift interesse, det vill säga utan afseende på något som derigenom skall vinnas.

Det är då klart, efter Autors mening, at sådana bud om de finnas, nödvändigt måste förkas i det rena förnuftet afskildt ifrån all möjlig erfarenhet. Nu frågas: finnas verkligen bud af detta anseende? H ad innehålla de? och hvari ligger deras förbindande kraft?

Så långt jag, åtminstone med en slags allmän ordbegriplighet tyckt mig kunna sammanföra sat-

ferna af denna bevisning, efter den ordning de naturligt födas af hvarandra, synas de vara dessa följande:

En sådan förnufts lag som sökes, och som för dess allmenhet och ovilkorlighet skull, blott kan finnas i det från sinligheten aldeles afskilda förnuftet, måste för samma orsak skull, också kunna tjena såsom en *allmen naturslag*, det vill säga, såsom lag för vareternas allmänna verksamhet.

Alla öfriga förnufts bud, sådana som de i människolefnaden erfaras, kunna icke hafva denna allmenhet och ovilkorlighet, och orsaken dertil är *det olika värdet af de systemål genom hvilka de såsom grund bestämmas.*

All lag för gerning måste nemligen hafva grunden til sin betämmelse, i något värde: antingen den sakens värde som genom gerningen sökes, eller något värde hos sjelfva människan, hvarigenom både gerningen och dess beskaffenhet föreskrifves. Begge dessa värden, kunna kallas *systemål*. Man i akitage blott at detta ord således har en dubbel bemerkelse, på hvilken man icke måste förvilla sig. Det kan betyda något ämne eller någon verkan af en handling som åsyftas; och i så måtto blir förnuftets lag blott et medel til ändamål. Men det kan också betyda et nödvändigt och ovilkorligt afseende på något, hvilket väl icke är en sak som kan vinnas, men bör såsom högsta vilkoret förutfattas vid alla affigter och systemål, hvilka de helst må vara. Detta senare blir en objectif praktisk princip, eller regeln hvarest alla handlingar böra inrättas. Och en sådan objectif princip kallas et *befallande förnufts bud*.

Nu, och hvad angår värdet af dessa olika systemål, så påttår Autor at alla i erfarenheten möjliga ämnen, icke kunna hafva något eget eller absolut

vär-

värde, utan blott et relativt til dens behof och böjelser, som löker dem. I följd häraf måste också alla förnufts föreskrifter derom blifva blott och endast *hypothetiska*; det är: de säga endast, at en handling vore god til den eller den affigten; kunde bli et nyttigt medel til det eller det ändamålet. Dessa bud kunna således icke tjena til allmenna gerningslagar. Et allment nödvändigt förnuftsbud åter, eller en objectif princip som skulle bli grund för alla pligter, är, säger Autor: *en sådan form af befallning hvilken utan at som vilkor lägga grund til någon affigt, som genom et visst förhållande skall vinnas, omedelbart bjuder detta förhållande.* — Detta bud, (fortfar han) är *Categoriskt*. Det angår ej ämnet för handlingen, och hvad af den följer, utan endast formen och principen hvarur den härfluter. Et sådant bud är *Moraliteten*.

Hvad åter nu beträffar möjligheten at leda et sådant categoriskt bud ur det blotta rena förnuftet, så exilterar, säger Autor, denna möjlighet blott under et enda vilkor. Detta vilkor vore at *något verkligen gifves, hvars varelse i och för sig sjelf hade et värde;* (icke blott relativt som grunden för de hypothetiska buden) *något, hvilket som systemål i sig sjelf kunde vara grund til bestämda lagar,* (förstå: något som kunde vara icke det som ålyftas at vinna genom lagen, utan det högsta vilkoret för alla affigter och systemål) *då skall i et sådant ting och i det allena, grunden ligga til et möjligt categoriskt bud; det är til den moraliska lagen.*

At et sådant ting verkligen gifves, det är hvad Autor i följd häraf påstår. Detta ting är, säger han, *den förnuftiga naturen, hvilken är til såsom systemål i och för sig sjelf; Menniskan och*

hvar förnuftig varelse är til såsom *systemål i sig sjelf*, icke blott som medel, hvilket kan af den eller den viljan, efter behag brukas. Detta vill säga, om jag annars rätt begriper förståndet deraf, at hvar och en vid handlingar för egna systemål, hvarvid andras rätt eller fördelar på något sätt kunna komma i fråga, måste betrakta dessa andra, icke såsom blott tjänstbare för hans affigter, utan såsom sjelfve lika berättigade med honom at hafva sina egna affigter; på hvilken beskaffenhet af hvar och en annan såsom sit eget systemål, hvar och en således måste hafva afseende. Då nu hvar och en på detta sätt är sitt eget subjectiva systemål och tillika måste betrakta andra såsom stadda i samma naturliga förhållande til sig sjelfva, uppkommer deraf en allmen förnuftslag för alla, at, hvilka deras affigter och systemål helst må vara, likväl alltid dervid anse andra, såsom varande icke mindre än de sjelfva, sina egna systemål; hvadan de således ingalunda med förgätande af detta värde, få brukas af någon, til hans blott egna ändamål. Och den allmenna lagformel som derifrån härleder sig, och som innehåller denna allas gemensamma rätt, blir nu det Cathgoriska bud eller den objectiva praktiska princip för alla pligter, som enligt Autors påstående, det rena förnuftet, oblandadt af all erfarenhet, gifver ofs.

Vidare, och då denna allmenna förnuftslag af ingen från människan åtskild öfvermagt föreskrives, utan hvar och en sjelf finner den i sit eget förnuft; och då viljan hos hvar och en förnuftig varelse, betraktad såsom afskild och söndrad från sinlighetens interessen, af sig sjelf alltid determineras efter förnuftets föreskrifter, så blifva förnuftet och den rena förnuftsviljan härigenom fullkom-

li

ligen öfverensstämmande. Däraf uppkommer hos hvar och en människa den slags viljans allmänna lagstiftning, som igenom och i kraft af förenämde objectiva Princip ger bud åt alla förnuftiga varreiser, så vida hvar och en viljas bud nödvändigt på sådan grund, blifva de samma med de öfrigas. Dessa bud äro de likväl icke underkastade annorlunda än såsom flytande från deras egen vilja och såsom varande sjelfve, hvar och en för sig, lagstiftande ledamöter i det stora ideala riket af systemål och afgifter, hvilket härigenom blir enligt Autors påstående, tänkbart, och hvarom han i förbigående meddelar några begrepp.

Moraliteten hos människan, kommer således at, efter detta system, bestå blott och endast i lydanden för den rena förnuftsviljan, såsom lagstiftande ledamot i afgifternas och systemålenes rike. Och de moraliska pligternes hela omfattning inneslutes i blotta *lydanden för denna lagstiftning*, utan minsta afseende på mennisko-behovet eller något ändamål af lefnadens ordning och sällhet.

Den stora allmänna förnufts-lagen för gerningarne, eller den objectiva praktiska principen som ensam lägger grund för pligterna, och til hvilken vi således kommit, betraktas af Autor under tre ferskilta förhållanden, och får derigenom en trefaldig skiljaktighet i uttrycket. Då de konstermer hvarunder denna skiljaktighet hos Autor framställes, kanhända skulle äga för vissa läfare föga begriplighet, skall jag försöka at äfven med fara af någon ofullkomlighet erfatta dem genom andra mera lättfatteliga. Den objectiva praktiska principen får då, säger jag, en trefaldig skiljaktighet i uttrycket, efter sina tre olika förhållanden, eller då den betraktas efter *Systemålet*, efter *Lagstifnings-*

ningsgrunden, och i anseende til *sjelfva användnings-regeln*.

Den heter i afseende på *syftemålet*: *Handla så at du brukar menskligheten så väl i din person som i hvar och en annans, alltid tillika såsom syftemål, aldrig såsom blott medel.* — I afseende på *lagstiftnings-grunden*: *Hvar och en förnuftig varelses vilja, är en genom alla sina maximer, lagstiftande vilja.* — Och ändteligen i afseende på *sjelfva användnings-regeln*: *Handla endast efter de maximer, genom hvilka, du tillika kan vilja at de blefvo en allmen lag; eller: Handla så, som om maximen, tvarefter din handling sker, genom din vilja skulle blifva en allmen naturlag.*

Autor visar i en dubbel tillämpning af det första och sista bland dessa lugbud, huru alla den menskliga lefnadens pligter derifrån kunna härledas. Det är sant, at man kan se af denna härledning grunden hvarigenom eller hvarifrån våra pligter, (i synnerhet de strängare deribland) hafva deras förnufts-rättighet. Den visar likasom yttersta föreningspunkten hvari de alla sammanstamma til enlighet med det abstrakta förnuftet. Men man kunde tvifla på, at hela orsaken hvarföre de oss åligga, deri innehålles. Det synes mig som til ex. pligten at icke mörda eller röfva, hade ännu någon annan grund än den metaphysiske förnuftslagen: *behandla hvar och en som sit eget syftemål, eller handla endast efter maximer tjenlige at vara allmen lag.* Det synes mig vidare som välgörandets pligter sinne genom denna lagstiftning ingen eller åtminstone en ganska svag grund. Också tyckes Autor, temeligen klart medgifva at människorna gerna må bortlägga välviljan och människokärleken, endast de utan afvikelse hålla sig vid det förnuftsrigtiga. Et sådant tänkesätt är aldeles

consequent efter Autors system. Men jag tror at den sanna moraliteten äskar begge delarnes oskiljaktiga förening.

Jag nödgas tilkännagifva, at jag i framställandet af dessa cathoriska bud något afvikit ifrån den ordning hvori de hos Autor förekomma. Jag har trodt denna ordning vara, hos honom, tillfällig: hvori jag, för skäl, dem jag ej infer, til äfventyrs kan bedraga mig. Men det har varit för mig nödvändigt, då jag velat meddela läsaren et kortare begrepp om hans system, at då framställa satserna i den ordning, som de efter min fattningsgåfva naturligast sammanbundit sig.

Af det som redan blifvit anfördt, tar Autor sig anledning at i tvenne små påföljande afhandlingar tala om det som kan kallas viljans *autonomi* och *heteronomi*. Han förstår med den förra alla viljans determinationer efter dess egen lag, (den anförda objectiva praktiska principen) och med den senare alla sådana viljans determinationer, som genom sinliga subjectiva interessen förvillia henne derifrån.

Efter at på anförda sätt hafva härledt ur det rena, erfarenhets-tomma förnuftet, en objectif princip, allmen, nödvändig, tjenlig til högsta lagstiftningsgrund för gerningarne, men utan minsta ändamål af deras följder, — och således cathorisk; — efter at hafva framställt denna princip så väl i dess uttryckta användningsregel, som i anseende til dess syftemål, och dess förbindande grund, skulle det tyckas, som föga mera i detta system återstode at afgöra. Emedlertid anser Autor ändå ej möjligheten af et sådant cathoriskt bud såsom fullkomligen bevist, utan egentligen taladt blott förutsat vid hela den föregående undersökningen. Man frågar sig sjelf, hvad ännu återstår, och man
upp-

upplyses derom i en följande afhandling, hvilken Autor sålunda öfverskrifver: *Begreppet om frihet, är nyckeln til förklarande af viljans autonomi.* Se här det vigtigaste deraf.

Vilja är en slags *orsaklighet* (causalitet, eller grund til verkningar) hos varelsen med förnuft. *Fri vilja*, en *orsaklighet*, bestämd genom inga andras ifråns verkande motiver. *Fri vilja*, är dock icke en laglös vilja; det är en vilja som ger sig sjelf lag. Men så snart jag betraktar viljan såsom gifvande sig sjelf lag, så kan en sådan lag omöjligen uppkomma genom tillfälliga subjectiva intressen, hvilka befalla öfver viljan och hon icke öfver dem. Sådant vore ej at ge lag, utan at sjelf lyda. Denna lag måtte då bestå i en allmen objectif princip för gerningarne, en maxime, duglig til lag för samma varelses verksamhet, alltid och allestädes. Men en sådan maxime hvad blir den annat än just det omtalte cathgoriska budet, moralitetens yttersta grundsats? En *fri vilja* är då oskiljaktigt sammanbunden med denna grundsats; och denna grundsats med en *fri vilja*. En *fri vilja* är då äfven desamma som en moralisk vilja, och tvertom. *Friheten* och *moraliteten* förutsätta hvarandra.

För at nu veta om det cathgoriska budet verkligen är möjligt, synes frågan således just blifva denna: Har menniskan en *fri vilja*? En vilja som ger sig sjelf lag, en vilja som ej determineras nödvändigt af subjectiva påstötande intryck? Har hon det, så är en sådan vilja moralisk och den objective förstånds-principen existerar verkligen såsom cathgoriskt bud.

Hvar och en menniska har, efter Autors påstående, en sjelfkänsla, eller, för at tala mera enkelt hans system, et medvetande af friheten; hvar-

hvarförutan hon ej skulle kunna anse sig såsom
 själfverkande. Nu är det visst (om jag ej fe-
 lar) at denna själfverksamhet, i det egna medve-
 tandet derom, blott tyckes innehålla tanken om at
 verka efter egna begrepp, och icke derföre med-
 vetandet om kraften at alltid determinera sig efter
 moraliska lagar, hvilket egentligen skulle synas va-
 ra friheten. Men Autor påstår at hvar menniska,
 intil den argaste bos har äfven detta medvetande,
 när han med tanken flyttar sig ur den lägre kret-
 sen af begär och böjelser, upp i den högre be-
 grepps-kretsen om det rätta och tilbörliga; och at
 derifrån endast dessa förebräelser härleda sig som
 man känner för hvad man icke gjort fast än man
 finner och inser at det borde göras. Å andra si-
 dan nekar Autor likväl ej at vi tillika känna oss
 fästade vid Natur-nödvändigheten, eller sinligheten,
 hvilken i alla yttre afseenden värkar hos oss, ef-
 ter ofvikliga fysiska lagar, hvarifrån också alla
 dessa sinliga intryck, sinnesörelser, böjelser och
 passioner härleda sig, af hvilka vi så ofta drivas
 at handla emot moraliska lagar. Se der således
 på en gång hos menniskan, frihet och natur-nöd-
 vändighet, hvilka begge saker skulle tyckas utgöra
 en klar motsägelse; men hvarur Autor utreder sig
 på följande sätt.

Det gifves en tvåfaldig värld, om hvars dub-
 bla verklighet vi genom et nogare eftersinnande
 kunna öfvertygas: *Sinnenas och förståndets*. Om
 den förra hafva vi ingen annan kunskap och kun-
 na aldrig hoppas at vinna någon annan, än den
 vi erhålla genom erfarenheten af våra sinliga in-
 tryck, hvilka likväl visa oss tingen som verka
 dessa intryck, blott på det sätt, eller med den
 beskaffenhet som vi af dem röras; men ingalunda
 sådana som *de i sig själva äro*. I detta förhållan-
 de

de kunna de yttre tingen endast blifva för oss hvad Autor kallar *phænomener*, och hvarmed bör förstås (om jag får så uttrycka mig) blotta *sådanheter* som de nemligen oss förekomma, utan at vi om deras inre verkliga beskaffenhet äga den ringatte kunskap. Denna beskaffenhet skulle för andra *verldsåskådare* (vareller begåfvade med andra fatningsredskap eller sinnen) troligen synas helt olika emot hvad den för oss visar sig.

Äfven om oss sjelfve såsom hörande til sinneverlden, få vi begrepp genom denna sinnliga erfarenhet af intryck, känslor, böjeller; men vi erfara tillika något inom oss som afdrager och skiljer sig derifrån, til et från sinneverlden söndradt, för sig sjelf bestående väsen, et *jag* med tankar och sjelfverksamhet, och hvilket ligger likasom til grund för all den sinnliga erfarenheten. När vi nu med uppmerksamhet underlöka detta *jag* af så egen och ren sjelfverksamhet, så urskilje vi deri utan stor möda de förmögenheter hvarigenom meniskan sålunda skiljer sig icke allenast ifrån den öfriga sinnliga världen, utan ock ifrån sig sjelf så vida hon af tingen emottager intryck. Vi finne et *förstånd* som tjenar at bringa de sinnliga föreställningarne under vissa regler, (hvarförutan vi ej hade *tankar*, utan blott *representationer*) och i synnerhet et förnuft hvilket genom sina idéer (begreppen om det *allmänna* och *nödvändiga*) utsträcker sin verksamhet långt öfver sinneverlden, och inefattar i sig lagarne för en helt annan och större värld. Denna värld hvilken Autor kallar *förståndsvärlden*, ligger hos oss til grund för den sinnliga, men den är icke som denna. föränderlig och olika för olika verlds-åskådare. Dets lagar, måste vara i eller utom sinligheten de samma för alla med förnuft begåfvade vareller; och förnuftets förnämsta

sta bestämmelse hos oss, är, at genom denna des natur af fullkomlig öfverfinlighet (förstå förnufts-fanningarnes *allmenhet* och *nödvändighet* hvarigenom de skilja sig ifrån blotta erfarenhets-fanningar) upptäckta för oss denna olikhet af förstånds- och sinneverlden. En bestämmelse, utom hvilken Förnuftet vore oss (efter Autors tanke) onyttigt, såsom aldeles intet ämnat at bidra till vårt väl i sinne-verlden, och dertil icke heller af någon brukbar hjälp, än mindre nödvändighet.

De af mina Läsare, som förmodligen ofta hört omtalas Prof. Kants *Critik der Reinen Vernunft*, och som tilläventyris, utan at kunna eller vilja genom egen möda utröna des värde och föremål, likväl icke ogärna skulle äga derom et visst begrepp, finna i detta föregående, hela des hufvudläkliga innehåll. Det är vid jult dessa nyls anförda satser som den egentligen uppehåller sig, och hvaröfver detta arbete, (enligt Öfversättarens uttryck) bör anses såsom *en Commentarius och et rättfärdigande*.

För at nu återkomma till frågan om friheten, så låtom oss tillse huru Autor till förklarande deraf, här använder ofvan anförda meningar.

Människan har, säger han, i medvetandet af sit förnuft och i erfarenheten af sit sinliga beroende, tvenne olika ståndpunkter, hvarifrån hon kan betrakta sig själf. Hon kan anse sig som en sinlig varelse, och äfven som en aldeles öfverfinlig. I förra afseendet hör hon till sinneverlden underkastad des intryck och lagarne för dem; i det senare åter till förstånds-verlden, och står under lagar, hvilka icke beroende af naturen icke genom erfarenhet gifva, endast äga grund i förnuftet.

När människan nu betraktar sig till den del af sig själf, som lyder under sinneverldens intryck, så är det omöjligt at derifrån åtskilja beroendet

af natur-nödvändigheten. — När hon åter tänker sig såsom hörande til förstånds-verlden, så är det omöjligt at från hennes vilja, (under denna synpunkt) skilja begreppet om frihet: emedan friheten jußt består i oberoendet af alla sinliga orsaker, hvilket förnuftet alltid måste tillägga sig sjelft. All frihet är då förnuftig, d. å. moralisk; och ofskiljaktigt förenad med den oftare nämnda yttersta principen för moraliteten, (*handla efter en maxim, som tillika kan tjena til allmen lag*) hvilken i tanken, ligger til grund för alla förnuftiga varellers verksamhet, lika som natur-nödvändigheten för all sinlig erfarenhet.

Vore menniskan blott en lem af sinne-verlden, så hade hon ingen annan lag at följa än begärens och böjelseernas naturslag, och ingen annan princip än *lycksalighetens*. Men såsom hörande genom sit förnuft til förstånds-verlden, så har hon en med detta förnuft nödvändigt förenad lagvilja, eller hvilket är det samma, en förnufts-vilja oberoende af all sinlighet. Men nu måste man föreställa sig förstånds-verlden, såsom innehållande grunden til sinne-verlden: Förstånds-verldens lagar äro då nödvändigt viljans, och jag sjelf, såsom en öfverfinlig varelse derigenom lagstiftande för mig sjelf, såsom underkastad sinneverldens intryck. Dessa lagar böra då af mig anses såsom *bud*, och alla de handlingar, hvilka dermed öfverensstämma, såsom mig ålagda ovilkorliga *pligter*; men *pligter* endast dertfore at de öfverensstämma med förnuftet, icke för deras verkningar til ordning och sällhet i människolefnaden.

På detta sätt förklarar Autor möjligheten af et categoriskt bud, det vill säga en princip för moraliteten, icke ledd ur någon erfarenhet af det som gör människors ve eller lycksalighet; icke tjänande som

som medel til något ändamål af menckligt väl; utan omedelbart och blott genom sin fornufts-rättighet förbindande til åttlydnad, utan allt afseende på hvad deraf för besnadtens följhet eller olycka må följa eller icke följa.

Se der den Kantiska Sede metaphysiken, så tydligt framstäld, som jag sjelf kunnat i sit hela fatta den. Om vid redogörelsen derföre någon vigtig punkt blifvit förbigången eller någon origtighet råkat insmyga sig, skall jag med allt nöje emottaga rättelser. Jag förelägger mig nu at denna bok utkommit utan Författarens eller Öfversättarens namn, och frågar mig sjelf mit omdöme deröfver. — Men skola väl under läsningen af dessa anmärkingar, andre också likasom jag glömma dessa begge förjente namn, från hvilka arbetet hämtar et så rättvilt anseende? De svårigheter jag dervid funnit, den skiljaktiga öfvertygelse jag kan hyfa, skall jag våga at fatta dem i notvigt af de två största reputationer i metaphysiken som vi känna, den ena i Europa, och den andra hos oss? Detta tvifvelsutan mångårigt öfvertänkta system, med rötterne fästade i djupet af en metaphysik som jag ej kan mäta, ej ens har mig fullkomligen bekant, skall det skakas af en medelmåttig populär Philosophes tillfälliga försök, sedan längre tid bortvänd från dessa grundmörka ämnen, til andra af mera allmen fattelighet? Kan jag åtminstone lofva mig at alltid uttrycka mig med den hemställande tvekan som en stor mans arbete och en högaktad Lärarens bifall dertil, synas åläggas? Skall jag i synnerhet ej löpa fara at til afstigt och kanske til vigt af påminnelser förblandas med dem som tillförene hos oss angripit den nya kritiska filosofien? —

Jag har ej underlåtit at göra mig dessa frågor, och at lika hastigt finna deras ringa vikt. Man kan utan begäret at öfverändakasta en ny lärobyggnad, vilja se dess mörka sidor upplyste, vilja känna hela fastheten af dess grunder. Man hatar ej at den antages, man fruktar blott at den faller; man vill veta hvaraf den upphålles, och om den verkligen har nog fäste at ej en gång sjelf-störtas. Högaktningen för en tänkares arbete eller för en annan tänkares bifall dertill, förutfattar för at vara dem värdig, icke blind vördnad, utan pröfning efter krafterna. Det är ej skam at hafva dem medelmåttiga, men skam at ej bruka dem. En svag invändning visar blott et ringare mått af tankestyrka. En undfallande häpnad redan för blotta anteendet, är en affägelie af alt sjelf-begrepp. Et System kan stödjas osvikligen på grunder hämtade ur en ny metaphysik, långt öfver den allmänna fattningsgåfvan; men det allmänna förnuftets eller den vanliga metaphysikens inkast deremot, blifva ej derigenom någon otilbörlighet. De förtjena alltid at upplöfas. Jag vet ej hurudan ton jag skall lyckas at taga, eller hvilka uttryck af mera tveksam eller mera fastfäld öfvertygelse som kunna undfalla mig; men det är, (en gång för alls sagt, och huru helst mina ord på det ena eller andra fället må råka at falla) aldrig lärdomar som jag påstår gifva, alltid upplysning som jag önskar at erhålla. Och dermed til faken.

Åndamålet för hela detta arbete, är, som Läsaren utan möda finner, at utreda den rätta grunden til *pligt*, det vil säga til detta hemliga *bör* i mennisko-sinnet som ålägger eller förbjuder vissa gerningar, och som vi med et vanligt ord kalla moralisk förbindelse. Autor söker visa som vi redan sett, otillräckligheten af de tre förnämsta grun-

grunder, hvilka hittills varit ömfevis antagne såsom princip för moraliteten: lydningen för en utom människan bjudande vilja, fullkomligheten och lyckfaheten. Det är denna sidta i synnerhet, som synes hafva varit långst och mest gällande.

Då denna princip, i sit rätta förstånd, under ändamålet af hvar och ens eget väl, innefattar äfven nödvändigheten at befordra andras; då alla pligter, hvilka offer de må föreskrifva, alltid äro lika angelägna til den görandes egen tillfredskällelse, som til andras väl; och då naturen således genom den tydligaste omsorg förenat all enskild fällhet, med det helas nödvändiga bestånd: synes det som människan svårligen bordt förmoda at hennes gerningar kunde hafva någon annan bjudande grund, än enligheten med sjelfva naturens oförnekliga ändamål. Utan mycken djupsinnighet har hon visserligen ej bordt kunna leta sig fram til den slutsatsen at moralens pligter, så högt befallde af samvetet, så strängt hämnade, genom sinnets förebräelser, när de öfverträdas, vore bud til gerningar, och likväl bud utan minsta afsigt på följderna deraf til mensklighetens fällhet eller olycka. Hon har tvertom länge bordt tänka, at om, enligt hvad nyss sades, hvar och en gerning hvilken som verkelig pligt åligger henne, tydeligen bidrager til hennes eget, eller hennes med andra gemensama väl, och om ingen enda finnes som icke på det klaraste fått tjena dertil; så vore också detta väl (enskildt, allment, utvertes, invertes) under den korrtta tiden af hennes varelse, alla pligters verkliga ändamål: ehvad de nu må härledas ur blotta rena förnuftet, elleg från förnuftet användt på erfarenheten.

Se der et litet begrepp, af moral-philosophien, efter lyckfalighetens princip. Det är likväl icke sådan, jag kan ej underlåta at anmärka det, som den i detta arbete framställes til vederläggning. Lyckfalighet betyder här icke annat än den ena eller andra suliga njutningen eller utvertes fördelen; och Autor antager såsom omöjligt at bringa den til något visst determineradt begrepp, eller at finna någon säker princip för mänsklig sällhet. Det synes likväl icke svårt at härvid påminna sig detta *sinnets egna bifall* som är hvar människas högsta och innersta behof, och utom hvilket alla njutningar äro blandade med bittra hågkomster och förebräelser. Detta behof som icke är någon blind känslostelle, utan en fordran grundad på värdigheten af et öfver sig sjelf dömande siane — detta behof, säger jag, har naturen visserligen gjort til den högsta principen, för vår lyckfalighet, och därigenom äfven för våra moraliska gerningar; hvem som följer någon, följer den och ingen annan, och skall så länge mennisko-naturen är sig lik följa den och ingen annan. Jag tror ej någon djupsinlighet tillräcklig at omkapa naturens verk, och at förändra mennisko-sinnet. Men nu, detta Sinnets egna bifall, säge mig hvar Läsare som varit lycklig nog at äga det, hvar på grundar sig saknaden eller njutningen deraf, om ej på förhållningen af det verkligt goda vi gjort eller underlåtit? Jag förstår med *verkligt godt*, det som i sina följder är sådant, eller åtminstone på hvars följder såsom *vålgörande för menskligheten*, afligten grundar sig. Men om så förhåller sig, är det då ej fråga i moralen om gerningarnes följder för menniskovälet? Kunne vi skilja sjelfva blotta förbindelsen til en god gärning ifrån den nödvändiga afligten på dess verkan? Skulle, utom vigten af en gernings följder för menskligheten, den kunna åligga oss

un-

under vilkor af egit bifall eller egna förebräelser? Och om undvikandet af dessa förebräelser, om njutningen af detta bifall, utgör högsta villkoret för all menisklig fällhet, har då ej lyckfalggheten sin vissa yttersta princip, och sit verkligen afgjorda begrepp.

Autor inlåter sig ej i alt detta; men det är likväl alt detta hvaremot hans system är förnämligast vändt. Han visar, som vi sett, at då man för at verkligen finna *pligt*, måste i pligt-begreppet uppståga til en viss *allmenhet* och *nödvändighet*, och då dessa icke kunna gifvas af någon erfarenhet, utan höra ensamt til det rena förnuftet såfom helt och hållit oafhængigt deraf; så kan också ingen pligt hvarken kännas af erfarenheten eller grundas deruppå. Har nu all pligt sin grund i det rena förnuftet, afskildt från erfarenheten och alla dess affigter; så bjudes också, efter hans påstående, hvarje pligt af detta rena förnuft, blott och endast för dess (förnuftets) egen rättighet skull, icke såfom et medel til någon menisklig fördel, hvarmed förnuftet, i sin renhet från all sinlig erfarenhet, har aldeles ingen gemenskap. Pligt har således likasom ingen grund i erfarenheten, intet heller något ändamål af meniskligt väl. Ja den har så litet något sådant ändamål, at den skulle vara, efter Autors påstående, likaså visst *pligt*, och ålägga oss likaså obetridelig lydnad, om den också stridde emot hela vår natur-inrättning. Det goda i gerningarne ligger i stöd häraf, och som Autor tydeligen och oftare erinrar, icke i någon välgörande affigt, ehuru starkt den må yrkas af samvetet och mennisko-kärleken, eller med hvad offer af våra egna fördelar den må vara beledsagad, utan blott och endast i den blindt lydande undergifvenheten för en abstract förnufts-maxim utan alt

flags jordiskt ändamål. Sådant är hos Autor det väfentliga af Pligt. Dets definition är, *en gerning af blott agtning för lag*, utan alt afseende på följderna.

Se här hvarom jag tror at fråga således egentligen uppstår. Den förbindelse man känner inom sig sjelf til vissa gerningar, hvaruppå grundas den? På lagmyndigheten af en abstract tanke-formel, utan alt ändamål för mennisko-lefnaden? eller på begreppet om gerningens rätthet och nytta för menniskovälet, jemte nödvändigheten at för sit egit sinnes tilfredsställelse bidraga dertil? Har den förnufts-rättheten in abstracto och utan alt annat afseende, til sin enda rätta synpunkt? eller har den framför denna, åtminstone jemte denna, mennisko-behofvet så väl af gerningens följder, som af tilfredsställelsen at åstadkomma dem? — Vidare: en lag för menskligheten och dets verksamhet, kan den vara utan ändamål af ordning och sällhet? Om den kan vara, och som Autor påstår, verkligen är, af denna natur, hvar är förbindelsen, del vill säga nödvändigheten at lyda den i afseende på dets blotta tankerätthet, för oss, som icke äro blott *Tanke*, och som hafva ännu andra nödvändiga ändamål? Öfverensstämmer den åter på det fullkomligaste med mennisko-välet, med vårt behof af ordning och sällhet, leder hvart enda af dets bud ofvikligen til detta ändamål, hvarföre skulle den lydast blott som et abstract förnufts-bud, icke snarare som en förnufts-lag til väl? Hvarföre skulle alt afseende på gerningens följder utelutas från lydadsförbindelsen? Grundas den ej snarare helt och hållet på behofvet af dessa följder och på sinnes-nödvändigheten at söka dem? Kan då afgifton på följderna skiljas så aldeles ifrån den moraliska

litka förbindelsen til en gerning, at de hafva med hvarannan ingen gemenskap?

Må det vara mig tillåtit at häröfver yttra mig med något större utförlighet. Det är sant at man kan i tanken åtskilja detta *bör* som förbinder til en gerning, ifrån sjelfva gerningen och dess materiella följder til väl. Et annat är en god gernings nytta för menskligheten, til exempel den hjälp jag lämnar en behöfvande; annat åter det som förbinder mig at öfva hjälpsamhet. Det ena ligger helt och hållit i den utvertes verkningen, det andra i sjelfva sinnet hos mig såsom görande. Ingen ting är begripligare. Men hvaruppå detta hemliga *bör* inom sinnet nu också må grunda sig, så frågar jag först och främst, är det ej alltid och allestädes förbindelsen til en gerning god och nyttig för menskligheten? Jag åberopar mig här ännu blotta erfarenheten och frågar om man nånsin känner sig förbunden til andra gerningar? Nu säger jag: förbindelsen til en sådan gerning kan, det är sant, tänkas åtskild ifrån gerningen, efter denna är en yttre verkning och den förra et tanke-begrepp eller sinneskänsla: dertil nekar jag ej. Men månne affigten til det väl som deraf skall följa, derföre ligger utom sjelfva gränforna af förbindelsen? Stå de ej nödvändigt tilhoppa i menniskosinnet? Och när jag tillstår mig förbunden at hjälpa en behöfvande, är det ej juft til effecten af gerningen, den lidandes räddning, til hans glädje och njutning deraf, som jag känner förbindelsen at bidra. All förbindelse är då, at jag så må tala, sammanväxt med en affigt på mennisko-fällheten, fastän den kan genom metaphysisk finhet tänkas åtskild, icke allenast från gerningen, utan ock från affigten dertil, eller såsom nödvändigheten at hafva denna affigt.

Så länge pligter ideligen befalla gerningar för den menkliga sällheten (inga andra) och samvetet som straffar oss för brott deremot, alltid föreställer oss dervid såsom skulden til vår egen eller andras olycka, (merändels begge tilhöpa) så länge skall alltid förbindelsen til goda gerningar, förenas med affigten på deras verkan, och bestå i *nödvändigheten at hafva denna affigt*. Den metaphysik som säger annat än detta, är metaphysik i gancka stark bemerkelse.

Kan nu detta förenas med Kants fede-syste? Nej, förgäfvets skulle jag smickra mig dermed. Gerningen har der ingen affigt vänd at väl, utan at metaphysiken. Förbindelsen ålägger ej at verka til ändamålet af sin eller andras sällhet; den ålägger blott lydnaden för en abstract förnuftsformel, som enligt påstående, icke har minsta affende på människolefnadens behof; som, det är sant, icke des mindre befaller *gerningar*, men väl förståendes, gerningar utan affigt och ändamål.

Jag har deremot sökt visa at all förbindelle är förenad med någon affigt på människoväl, eget eller andras. Mig synes som åberopandet af hvars och ens erfarenhet, borde häri göra nog til öfvertygelse, om just ej nog til fullständigt bevis. Erfarenheten, jag medger det, låter ofta gancka olika förklara sig; men om likväl detta sätt at se pligterna ligger i daningen af hvart enda människosinne; om ingen dödlig finnes, som icke tror sig förbunden til det goda han gör, just för detta godas skull; skulle ej denna allmenna öfverensstämmelse kunna sättas i ställe för en bevisning, ofta långt svikligare genom sjelfva sin fina djupsinlighet? Om vi nu blott lyckades at uppöka orfaken til sjelfva förbindelsen, det vill säga til nödvändigheten at hafva med våra gerningar denna affigt på

på andras väl eller vårt eget, så synes mig som pligternas grund vore derigenom funnen, och som detta hemliga *bår* hvilket ålägger oss dem, föga behöfde någon vidlöftigare förklaring.

Visselrigen hafva vi ej, hvarken et stort eller svårt steg at göra til denna upptäckt. Om naturen fört och främt icke, som Autor påstår, satt förnuftet hos oss utom alt förhållande til hela vår öfriga varelse; om åtminstone dess lagar, vare sig med eller utan afsigt på lefnadens fördelar, likväl visa oss hvad oss tillhör at göra för detta ändamål, om hon der näst gifvit oss kärleken til oss sjelfva, för at nödvändigt vilja ordningen af egen sällhet när vi rätt begripa des vigt, och välviljan för at finna icke blott rätthet, utan äfven njutning i andras väl; så frågar jag: skulle vi kunna handla stridigt emot alla dessa, utan at nedstiga til en pinsam oenlighet med vår egen naturs rätthet? Utan at blifva medvetande förförare af vår egen sällhet, sjelldömde åverkare på andras? Äudteligen, utan at genom alt detta sätta oss i mistning af det sinnesbifall, som utgör vår högsta lyckalighet, i sit rätta förstånd tagen, och som altid grundas på rättheten af vår verksamhet til våra ovilkorliga ändamål?

Detta, jag tillstår det, är ännu blott en slags utläggning af vår moraliska förbindelsegrund, och ingen riktigt metaphysisk bestämmeelse deraf. Men en metaphysik som ej inskränker sig at närmarre utreda denna, utan vänder oss tyertom bort derifrån til en helt annan, kan den möjeligen vara lika så sann och pålitlig, som i öfrigt djupsinning och beundransvärd? Ehuru litet grunddjup deremot nyss anförda förklaring också må synas, ligger likväl ej deri det enda sanna ursprunget til detta *bår* som utgör moralisk förbindelse? — *Moralisk*, icke derföre at den vänder oss från alla
än

ändamål til en abstract maxim, utan derföre at den vänder ofs mot et högre ändamål än den blott selfnjutaude djurlighetens, och derföre at den förenar vårt väl med andras i en gemensam synpunkt. Har all moralisk pligt, det vill säga alt sinnestyng til gerning, någon annan grund än denna anförda, eller det som vore ännu förundransvärdare, någon helt stridig deremot? Skulle ej den rätta grunden til våra pligter vara just den som antingen förmår hvar dödlig at i agttaga dem, eller lämnar, när de förlummas, hos hvar dödlig förebräelsens tagg kvar i hans lidande sinne? Men detta lidande, har det sin grund i något annat än i föreställningen af det goda vi förlummat för ofs selfva och andra, eller det onda vi förorsakat? Ty selfva denna smertande förnedring under vår naturs rättighet och godhet som vi dervid röne och som utgör, at jag så må tala, vårt innersta lidande, uppkommer den nånsin utan i sammanhang med dessa föreställningar, och efter den grad som de afmåla för ofs följderna af vårt elaka förhållande? En sådan känsla, förenad med den dagliga erfarenheten af menklighetens tusende olyckor och vidrigheter, visar den ofs ej på en gång pligternas invertes och utvertes nödvändighet? Jag frågar nu: kan man känna sina pligter, såsom pligter, utan vettskap hvarföre de äro det? Och kan då et system efter sexti secler upfunnit, som ändteligen lär ofs at de hafva intet ändamål i erfarenheten, intet affeende på menklighetens sällhet eller olycka, utan blott och ensamt på en nyfs upptäckt förnufts-formel, möjligen vara det rätta och sanna? Jag hänkjuter detta til det allmenna förnuftets afgörande i Samtiden eller bland Efterkommande.

Visseligen hafva gerningarne en begrepps-rättighet, som ligger i förnuftets lagar; men är ej den

na nödvändigt, antingen en följd af, eller åtminstone en motfvarighet til en annan materiel rätt-
het som ligger i deras förhållande til natur-ändamålet? Hvilkendera rättheten är den förbindande? Eller böra de åtminstone ej begge förenas i pligtbegreppen? Har ej naturen tydeligen dragit omsorg för denna förening derigenom at hon gifvit människan jemte *förnuftet* äfven *sällhetsbegäret* och *välviljan*: det förra för at vara rätthetens regel; de begge senare för at vara dess ämne? At då utestluta sjelfva ämnet ifrån pligternas ändamål är det ej at kasta bortt faken, och behålla endast den tomma tankeformen?

Man må ej tro at jag håller detta föregående för en grundelig vederläggning. Jag vet nog at det ej är så den måste företagas och at en skarpfinnig mytaphysik vederlägges af intet annat än en skarpsinnigare. Det hör ej til detta ställe, och är kanske ej i min förmåga at få djupt från grunden upphvälva detta mörka ämne. Men jag ville kunna, jag tillstår det, åtminstone gifva några viktiga anledningar til närmare underlökning.

När man betraktar storheten, godheten af naturens synbara ändamål, varelsernas sällhet, (et ändamål hvarmed hela dess inrättning intil i sina minsta delar så tydeligen infämmer) borde man väl i sanning, knappast kunna falla på den tanken, at förnufts-lagarne för de menckliga gerningarne icke skulle syfta til samma ändamål, icke hafva den menckliga lefnadens jemvel utvertes fördelar til ögonmerke. Emedlertid, jag tillstår det, saknar den motlåta meningen icke därför al slags anledning. Ty det är oförnekligt at när man vid uppfyllandet af någon moralisk pligt,
med

med uppmärksamhet undersöker sit eget sinne, känner man dervid lika som en hemlig aning, eller et slags medvetande, om något annat ännu högre ändamål för gerningarne än blott och ensamt den fysiska effecten deraf. Man skiljer verkligent oftast med temmelig tydelighet det egenteligen rätta i gerningen från det nyttiga som för oss sjelfva eller andra derigenom uppkommer: til ex. rättheten at ej bryta sina löften, ej bedraga någon, ifrån den utvertes fördelen som deraf följer ömselidigt, för både den som emottagit löftet och den som uppfyller det. Redan i blotta åtföljden af denna rätthet röner man en naturs-förträffelighet, som ofta synes oss af långt vigtigare värde, än sjelfva verkningen deraf til vårt eget eller andras bästa. Hela frågan tyckes då hvälfva därpå: huruvida förnufts-rättheten är *ensam* de moraliska pligternas ändamål, eller huruvida den måste vara förenad med det utvertes ändamålet af mensklighetens beivrand och väl?

Undersöke vi nu til en början hvari hon egentligen består denna rätthet, som synes oss af et så högt värde, så hafve vi blott val emellan tvenne förklaringsar. Antingen är den en blott ren förnufts rättighet, utan annat föremål än sig sjelf, eller är den verkeligen en rätthet för människoväl. At detta senare deraf följer, är otvifvelaktigt; men huru vida det dertfore utgör dess ändamål, huru vida det följer såsom någon med det menkliga förnuftet åsyftad verkning, lämnom detta ännu oafgjordt. Ställom frågan blott och endast sålunda: När vi känne oss invärtes bundne vid denna rätthet, och då vi efter vår egen inwertes erfarenhet undersöke grunden til sinnessvånget at följa den, hvaraf uppkommer då detta sinnessvång enligt vårt eget medvetande? Af blotta förnufts-rättigheten *ensam*? eller tillika med dens

denna af dess välgörande användning? Denna frågas upplösning afgör rätt mycket; ty låtom oss för ingen del tro at naturen bedrar oss i medvetandet af vår förbindelse-grund, och at det är af metaphysiken som vi först och endast kunna erfara den.

Jag har i fanning en svår flig at framtränga; min förefats är at undvika finheter, och det är ej lätt i dessa ämnen, at dem förutan utreda sig. Se här likväl hvad jag tror kunna sägas tjenligast til detta dubbla ändamål.

Mig synes som vissa moraliska gerningar verkligen vore til deras omedelbara följder så obetydliga för andras väl, och ofta derjemte så rakt stridande mot den görandes, at intet annat ändamål än blott rätthetens medvetande tyckes kunna vara dertil den verkliga driftjädren. Sådan är til exempel den, at sjelf i behof, betala en okänd skuld til en rik som hvarken vet af, eller behöfver den. — Vid andra tilfällen åter, synes mig som pligtbudens följder, vore tvertom af den högt vigtiga natur, at man borde vara förnedrad under menskligheten, för at ej hafva just dem til gerningens högsta ändamål. Sådan vore til exempel, frälsningen af et nödsäldt fädernesland, i fall den händelsevis berodde af någon enskild mans förhållande, eller försvaret af en oskyldig människas lif och välfärd, när och hvarest de af orättvisan hotades. Enligt allt hvad vi således genom vår egen inverte erfarenhet kunna förnimma, angående naturen af våra moraliska förbindelser, tyckas de ömsevis härleda sig, stundom mera från blotta rättheten, stundom åter mera från följdernes vigt för människovälet. Jag slutar deraf at våra moraliska pligter hafva i grunden alltid et dubbelt ändamål, hvaraf det ena eller andra efter tilfallets vigt behåller företrädet i vårt omdöme; *förnufts-*
rätt.

*rättheten, såsom et sublimt menniskovärde, och följ-
derna såsom et systemål hvarpå affigten stundom
förutfätter en annan icke mindre naturs-förträffe-
lighet, än sjelfva förnuftsgåfvan: denne andra är
välviljan.*

Jag har nämnt detta af den moderna Philoso-
phien nästan föraktade ord, och jag vet hvad man
skall invända. Välviljan, skall man säga, hvad är
den i sig sjelf, annat än en tillfällig rörelse af from-
het, medlidande, godhjärtighet, olika hos menni-
skor efter kroppsligheten; som i följd deraf väl kan
blifva en naturlig driffjäder til vissa goda gernin-
gar, men har ingen ting gemensamt med morali-
teten hvilken måtte innehålla sjelfva regeln för ger-
ningarne. Denna fordrar en fastare grund, lik-
ställig hos alla, och kan derföre blott ökas i den
enda förnuftsgåfvan. Dets rätthet är då också den
enda verkliga grunden för all moralisk förbin-
delse.

Vi stå således här in på hufvudfrågan, och hålla,
at jag så må tala, knuten deraf i händerna. Lå-
tom ofs se til huru vi kunna lyckas at upplösa
den. Frågan angår at bestämma moralitetens be-
grepp, och derefter dets vidd. Ty derigenom lå-
ter endast utreda sig huru vida förnuftet är ger-
ningarnes enda moraliska princip, eller huru vi-
da vi derutöfver ännu hafva någon annan.

Moralitetens begrepp är lätt at afgöra. Det är
omöjligt at den skulle kunna bestå i något annat
än i *enligheten af vårt förhållande, emot ofs sjelfva
och andra, med de väsendliga egenskaper hos men-
niskan, som utgöra hennes naturs förträfflighet.* Hvil-
ken eller hvilka dessa egenskaper nu må vara, så
får regeln för våra gerningar dermed en lika vidd,
det vill säga: den blir et uttryck af deras fordrin-
gar. Utgöres vår naturs förträfflighet väsendtli-
gen,

gen, ursprungeligen blott och ensam af förnufts-
 gifvan, så sträcker moraliteten sig icke utom blot-
 ta förnufts-rättheten, och denna ensam är förbin-
 dande, äfven utan alt afseende på föremål i er-
 farenheten, (så långt nemligen som *den bevisligen*
ej grundar sig derpå). Utgöres åter vår naturs
 förträffelighet väfendtligen, ursprungeligen, af nå-
 gon ännu tillagd annan egenkap, så måste mora-
 liteten utvidgas äfven til dess lordringar; denna
 andra egenkap blir en regel för gerningarne jem-
 te förnuftet eller lika så väl som det; och om
 den har i medvarellers väl sitt oförnekliga syfte-
 mål, så få de gerningar den ålägger, derigenom
 nödvändigt sina ändamål i människolefnaden, lika-
 som de skulle få den i hvilken krets af yttre verk-
 samhet, hvori naturen skalt varellers begäfvade med
 denna egenkap.

Nu frågar jag: detta deltagande i andras fäll-
 het eller olycka, detta begär til deras väl, som
 hos hvar dödtlig röjer sig, så snart det ej förqväfvets
 af egna sinliga begär, (och sådant händer äfven
 själfva förnuftet) har det någon fast grund, något
 oföränderligt ursprung i mennisko-linnet, eller be-
 ror det helt och hållit af en tillfällig characters be-
 skaffenhet? Autor antager det senare, och hans
 system fordrar det.

Men om Autor — man förlåte min förmäten-
 het — om Autor häri felade? Om välviljan i sitt
 fanna förstånd tagen, verkeligen bestode i något
 annat än endast i en kropps-daning lätttrölig för
 intryck af synbart eller tänkbart lidande? Om den
 utgör en väfendlig egenkap hos människan; et
 inifrån verkande, icke utifrån härkommit begär til
 medvarellers lyckfalighet, oåtkiljeligen förenadt
 med alla ändliga, efter begrepp verkande varellers,
 och derföre hos dem lika ursprungeligt med

sjelfva förnuftet? — Skulle ej då deraf följa at moralitetens begrepp måste nödvändigt utfräckas något längre än til blotta förnufts-lagarne? at regeln för gerningarne måste omfatta äfven välviljans fordringar? (icke derföre blinda, begrepps-lösa, skilda ifrån förnuftet eller stridiga dermed) at alla få kallade *pligter emot andra*, singe derigenom ändamål i människolefnaden, eller i hvilken yttre krets af verksamhet hvori förnuftiga varreller må befinna sig? at ändteligen *förnufts-rättheten*, i följd deraf, intet blir annat än *wälviljans, godhetens ordning*? och at des förbindande, kanske bättre sagt, förmående kraft, måste härledas icke enlamt från förnuftets fordringar, utan från enlighetens nödvändighet med begge dessa hos människan väsendtliga egenkaper?

Beviset at välviljan är i mennisko-naturen en verkeligen så beskaffad egenkap, borde nu följa. Jag är vis at det icke gifves någon filosofisk fanning antagelig af en strångare bevisning: Den torde ockå finna sit rum någonstädes. Här skulle den blott leda til en vidlöftrighet som afågsnade mig från mitt egentliga ändamål, det, at väcka pröfningen, icke at vederlägga. Til detta närvarande ändamål tjena följande få anmärkningar, som jag förmodar, tilräckligen:

I:o Förena det kallaste hjerta och det tanklösfaste hufvud; afdrag blott det kanske rådande begåret til egna sinliga fördelar: det skall altid återstå en benägenhet, en vilja til medvarelfers väl, en ganska sjelftydlig afsky för egennytta, oråttvisa, förtryck, så snart de af andra emot likar utöfvas. Denna benägenhet och denna afsky, hafva de hos en sådan menniska deras grund i någon blödighet eller någon blott förnuftsfordran? Visserligen ej. Den starka sinneskytan är icke blödig, och förnuft

tet behöfver mycken odling för at känna sina fordringar åtkillde från all tillämpning på menniskolefnaden? — 2:o Är det antingen genom godhjer-
 tenhetens hugskott, eller blotta tanken på den me-
 taphysiska rigtigheten, som de kunnat gifvas dessa
 menniskoslagets odödlige vålgärningsmän, hvilkas
 hela lefnad varit en öfverlagd och beständig upp-
 offring åt andras väl? Om ni fäster til grund för
 detta ädla förhållande den inifrån härledde kän-
 slan af blotta förnuftsverdigheten, (hvilken Kant
 tillåter at antaga) hvarföre skulle ni förneka, den
 ej heller utifrån upkomna och ej mindre sublima
 känslan af verdigheten såsom menniskoslagets väl-
 görare? — 3:o Om det mildaste, det mest medlidande
 sinne öfvervinner sin egen inertia för at hårdt
 straffa en brotlig den han kunde skona, så snart men-
 niskors trygghet och väl olyckligtvis födra detta for-
 geliga exempel; måne det sker, ock så detta, af sam-
 ma blödiga, godhjerthenhet? Eller måne af en blott
 förnuftsrigtighet tom på ändamål, hvilken såkert ej
 skulle förmå et sinne af denna art at rycka et hår
 från hufvudet på någon deraf lidande varelse?
 Menniskoväl, allment menniskoväl, i dess ädlaste
 och ursprungligaste begår, se der enda grunden
 dertil, vitt icke den fromma blödigheten och ån-
 nu mindre metaphysiken. — 4:o Det finnes, jag
 nekar ej dertil, vissa så kallade sinnes-egenskaper,
 hvilka kunna bero af en finare eller hårdare kropps-
 daning, och således vara olika hos olika menni-
 skor. Men i hela denna olikhet af *Tanke-* och
Känslö-förmögenheter, finnes det ej ock så ojäfak-
 tigt hos alla dödlige en viss princip til hvarde-
 ra, en viss fast och varaktig grund, som icke be-
 ror af kroppsdaningens föränderlighet, men som
 svarar ursprungligen deremot, och som är den
 samma hos alla, fast ej til graden af dess uttryck,

(ty denna beror af organisationen) dock til välfärdigheten? Snillet, minnet, qvickheten äro således olika hos människor; men det egentliga förnuftet är det samma hos alla. Fromheten, medlidandet, blödigheten äro föränderlige efter kroppslynnet; men välviljan, godheten (i deras rätta mening förstådda) äro från människonaturen oåtskiljelige. Man må lika så litet förblända dessa med et lättördare sinnes affekter, som förnuftet med et qvickare snilles liflighet. Geniet och fromheten, kunna finnas och ej finnas: förnuftsgåfvan och välviljan utgöra väsendtliga egenskaper af mennisko-sinnet, och desstvenne sammanfattande grundförmögenheter. Om dessa anmärkningar icke ovedersägligen bevisa en välvilja i människosinnet, åtskild ifrån kroppslynnet, torde de åtminstone böra gälla framför det obevifade förnekandet deraf.

Man skall invända emot allt detta, at godheten, välviljan, om de än ursprungligen finnas hos människan och hos alla varelser af högre ordningar, utgöra de likväl til deras natur blotta känslor, eller en visst blind böjelse, som behöfver förnuftets öga för at ej förvilla sig, och at regeln för våra moraliska pligter således alltid blir liggande i förnuftet. Jag svarar dertil at om så än vore, behålla dessa pligter likväl alltid deras ändamål i människolefnaden, så snart välviljan är en i människonaturen ursprungelig egenskap, med hvilken enligheten af hennes verksamhet nödvändigt måste förutsättas til moralitet. Och detta är hufvudtanken. Hvem har för öfrigt någonin påstått at välviljan vore i utöfningen åtskiljelig från förnuftslynen af människors rätta väl, rätta sällhet? Är det för at ej biträda hvarandra som naturen förenat begge dessa egenskaper? Men hvad jag tror kunna påstå, och
 hvad

hvad förmodligen ingen metaphysik nånsin skall lyckas at vederlägga, det är at moraliteten hos människan, och med den, hennes moraliska gerningsordning, utsträcker sig mycket längre än till blotta förnuftsrigtigheten. Denna, huru långt når den? Jo, endast til den strånga rättvisans lagar. Och sjelfva dessa? Efter Kants system, endast til underlåttandet at skada; ty det synes mig en uppenbar omöjlighet at man af någon allmen regel, med utslutten affigt på människoväl skulle kunna föras längre än til at blott ej strida deremot. Men är detta nog til naturens ändamål? nog för människovärdet? At, äfven af princip, icke vara skadedjur, är det nog til moralitet? — Gör deremot som naturen: lägg välviljan til förnuftet; då skall ni finna huru den moraliska gerningsordningen för hvar enda människa, utvidgar sig til fullkomlig enlighet med det allmenna synbara natur-ändamålet, varelsernas väl; icke blott genom underlåttande rättvisa, utan äfven genom positiv verksamhet til inbördes lyckfahet. Ni skall då se huru godheten ligger til grund för alt och huru det alltid är hon, fyrd af förnuftet i den strånga rättvisans upfyllande, och lämnande dess fordringar långt bakom sig i välgörandets utöfning. Ni skall då se födas ibland människorna, vänskapen, troheten, tackfaheten, förlåtelsen, alla dessa, (at jag så må kalla dem) öfverförnuftiga dygder, ända upp til det högsta, alt uppoftande ädelmod; dygder, som skulle göra jorden til en himmel om de från så många håll icke uppvägdas af rättvisans saknad, men som äfven under saknaden deraf, åtminstone göra hennes lindring och tröst. Alla dessa tankefått som så omåteligen upphöja människan öfver den djurliga sjelfnärjande egenheten och gifva åt hvars och ens verksamhet en direct vändning åt medvarelsers allmenna

vål och fällhet, (detta är moralitet,) alla dessa tankefätt låger jag, kunna til deras nytta vål af förnuftet begripas, men aldrig fattas til deras väfendtlighet, aldrig ingå i dess fordringar, aldrig af förnuftet åläggas, ännu mindre verkas och uppkomma. Deras princip är helt annan: det är godheten. Denna ensam ger ämne åt hela den menckliga verksamheten i dess förhållande til andra. Förnuftet ger blott regeln, och det ändå endast til en vis gräns, eller så långt som rättvifsans ovilkorliga fordringar (förnuftslagarne för gemensamt bestånd) sträcka sig. I alt hvad som öfverkrider dessa fordringar, ger åter godheten sig själf, helt ensam både ämne och regel.

Et inkast bör här upptagas. Man kunde säga: låt vara at välviljan såsom en grundprincip funnes i mennisko-naturen; men dess utveckling, dess verksamhet, beror visserligen gancka mycket af kroppsdaning, tillfälliga passioner, mer eller mindre trängande behof som kunna motstå, må hända aldeles förqväfva den. Huru vil man då bygga en moralisk lag på en så vaklande princip? Huru vill man göra til en *kännedoms grund* för de mencklige pligterne en vis benågenhet för andras vål, antingen större eller mindre, som just derigenom tyckas böra gifva åt olika sinnen olika forskrifter? Huru, til *förbindande grund*, en känsla som kan genom oändligt många orsaker förminskas och kväfvas? Lågg til, at om man ändtligen måste tilstå at vissa pligter verkligen tyckas åga en starkare grund i mencklighetens ovilkorliga behof, än i någon slags förnuftslag, så gifvas åter andra hvilka af ingens vål eller lidande omedelbarligen åläggas, och hvilkas enda förbindande grund tyckes vara blotta medvetandet af deras rättet. Det är svårt
at

at härleda dessa senare ifrån välviljan, och svårt at för moralen antaga en dubbel princip.

Jag skall svara först til den senare punkten. Det bör icke vara svårt at antaga någon sanning som har sin fullkomliga grund, skulle den också stå med det ena eller andra systemet mindre väl tilhopa. Om det gifves inom kretsen af sjelfva den strånga rättvisans föreskrifter vissa pligter, til hvilkas uppfyllande vi tydeligen drivas långt mindre i afseende på blotta förnuftsrigtigheten deraf, än på deras nödvändighet för människoväl, och om just dessa pligter alltid äro de viktigaste, de mest trängande, så bevisar sådant, tyckes mig, klarligen, at det icke är blotta förnuftet som af egen grund bjuder dem; at dess allmänna ordningslag endast ger en dubbel styrka deråt; at välviljan ensam är hos hvar dödlig deras rätta, deras egentliga princip; at denna princip således verkligen är til, och at det derföre vore högst orätt at utelåta eller förneka den. — Om åter några pligter af oss uppfyllas blott och ensamt för rättighetens skull, och utan at de tyckas åga minsta merkbara sammanhang med någons väl eller lidande, måne deraf följer at de icke höra til villkoren för människolefnadens bättre skick, och at de icke, lika som de förra, kunna hafva deras bjudande grund i en upplyst välviljas föreskrifter? Man stanne blott ej vid välgörandets individuella föremål; man upphöje sig til den högre allmänna välviljan, som omfattar hela samhällens bestånd och förkofran, hela människoligtets trygghet och väl, och man skall då med lätther finna at ingen pligt gifves, så litet den omedelbarligen tyckes äfvända någons lidande, eller befordra någons sällhet, som likväl icke har sin rätta grund i en upplyst välviljas omsorger, hvars föremål icke är blott enskildtas tillfå-

liga njutning, utan äfven lika få mycket den allmenna ordning som befordrar och tryggar den. Man skall då finna, säger jag, huru all Rätt, så blott och ensamt förnuftsrigtig, så motstridande emot den enskilda välviljan, den också någon gång tyckes vara, likväl til hela sin skönhet uppstår från denna enda grund, och utgör, som jag ofvanföre yttrat mig, i dess rätta förstånd icke annat än *godhetens ordning*.

Hvad således angår den svårighet som skulle uppkomma af dubbla principers antagande, då somlige pligter skulle härledas från förnuftet, andra från välviljan, så finnes den ej. Välviljan, enskild eller allmen, ger grund åt alla pligter. Förnuftet så långt det behöfver rådfrågas, ger deråt ordning och regel. Dess gräns är den inbördes rättvisan. Välviljan sträcker sig längre, upp til den högsta själföfgåtenhet. Begge tillsammans utgöra en gerningsordning, svarande emot naturens stora synbara ändamål: varelsernas allmänna lycksalighet. Enligheten med välviljan och förnuftet, dessa begge menniskonaturens förträffligheter, aldrig uraktlåten i dess oungångliga fordringar utan inwertes blygd och förebråelse, aldrig följd i hvad som öfverikrider dessa ovilkorliga fordringar, utan invärtes bifall och sinnesglädje; se der förbindelsegrunden. Denna korta metaphysik för feder, är enkel och begriplig: Den synes mig, om jag tors säga det, utan mörker, och utan behof af finheter. Kan hända skall man efter långa omvägar, en dag ändteligen nödgas stanna dervid.

Men ännu återstår at möta det första hufvudsakliga inkastet om välviljans vaklande natur, såsom princip för våra moraliska gerningar, då den nemligen, dels genom själfva kroppsdaningens olikhet

het kunde til olika grad låta känna sig hos menniskor, dels genom passioner och behof mer eller mindre förqvåfvas. Detta må vara, men man tvare mig: Åro då ej förståndsgåfvans grader, hos olika menniskor, ännu mera skiljaktiga än välviljans? Hufvudfrågan är egentligen huruvida af den senare som af den förra, någon fast och oföränderlig grundprincip finnes hos menniskorna, och huruvida denna, såsom en blott böjelse eller benågenhet, kan blifva en förbindande regel. Jag har redan bevarat den ena punkten af denna fråga: til den andra torde det vara tillräckligt svaradt, at all grundbenågenhet hos varelsen, medvetande genom förnuftet och erfarenheten af dess rättet och förträfflighet, måste juft derigenom blifva en ovilkorlig regel för deras verksamhet. Både förnuftet och välviljan kunna hos dem yttra sig på et trögare eller lifigare sätt; den ena och andra kan vid hundrade tillfällen motstridas och nerqvåfvas: men det gör nog at begge finnas, och finnas alltid i tillräckligt mått, för at gifva, af det rätta i gerningarne, et outplånligt ideal åt menniskorna, och för at hos dem underhålla et ständigt medvetande af deras avvikelser. För verkställigheten gör detta tilfyllest. Så snart åter det blott ankommer på at philosophera och at göra systemer för den lärda verlden, då synes mig principen likgiltig, endast den är sann; blott skulle jag senast känna mig benågen at antaga en sådan, som beröfvade pligterna alt ändamål i menniskolefnaden; ty den lärda verldens satser böra dock åtminstone kunna, genom upprepade förklaringar, blifva de olärdas rättetnöre, annars vore filosofien fåfång och onyttig; men jag vet ej om man nånsin skulle kunna intala menniskorna at de pligter som dem åläggas, hafva, såsom sådana, intet affeende på deras eller medvarel-

fers väl; jag vet ej ens om det vore nyttigt at intala dem det. För en riktigt slutbunden filosof, gifves likväl, jag är derom öfvertygad, intet medel at undvika denna slutföljd, så länge principen för våra moraliska gerningar inkränkes inom blotta förnufts-gåfvan. Det är blott genom efterföljd af naturens tydeliga anvisning, genom antagande hos människan af et ursprungeligt, et til hennes fullkomlighet hörande sällhetsbegär som omfattar andras väl, och gör derigenom andras ändamål til våra egna, — det är blott på sådant sätt, säger jag, som våra pligter kunna få, också enligt system, det ändamål i människolefnaden, som de verkligen hafva, enligt hvars och ens eget medvetande. Man har orätt at anse denna princip för osäker och vaklande. Hvar dödlig, äfven den minst tänkande, den minst fromsinnade, röner visserligen genom egen erfarenhet hvad til lefnadens trygghet och sällhet ovilkorligen fordras, och skall i anseende til andra, alltid mycket hellre bidraga dertil än beröfva dem det. På detta kan med visshet räknas, och detta just är det vigtiga. Egennyttans frestelser, passionens hänförelser kunna stund från stund förblinda omdömet och til en viss grad vanställa mennisko-naturen, men de förmå ej omskapa den. Principen til godhet är qvar, fast än öfverväldigad, och den uppvaknande förebräelsen bevisar det. Om denna princip ej är hos alla nog verkfam, nog lifaktig, at föra dem til dessa hjeltmodiga offer åt andras väl, som utgöra den moraliska ordningens högsta skönhet; är den likväl hos alla stark nog, för at aldrig utan egen bestraffning tillåta någon at uppoffra andra åt sina fördelar; och den blir derigenom tillräcklig at åtminstone motvärka möjligheten af den moraliska ordningens totala förgätenhet. Förnufts-gåfvan ensam,
med

med all sin skarpsinnighet, kan hon uträtta mera? och skulle hon ens kunna förmå få mycket, om moralitetens grund verkligen intet vore annat än en abstract tankerätthet, utan föremål i menniskolefnaden, och utan motsvarande verksamhets-princip i mennisko-sinnet? En verksamhets-princip icke derföre blind, utan medvetande af sig sjelf och sin egen förträfflighet, undergifven förnuftets allmänna regler, så långt de sträcka sig, men blott såsom regler för des ändamål; och någon gång, til menniskollägtets ära och följhet, öfverskridande dem, ända til gränsen af den yttersta sjelfförakelse?

Man må nu bäst man gitter stämpla denna nödvändiga grundhälft af mennisko-naturen, och af all ädeligt förnuftig natur, äfven i des ädlaste verkningar, med de nästan förakteliga namnen af *fromhet, medlidande, naturlig godhjärtighet, o. s. v.* Man må finna des grund i kroppslinnet, charactersbeskaffenheten, ja til ock med i en blott djurlig sympathy: Man må ändteligen derifrån härleda, om det låter göra sig, alla vänskapens, trohetens, tacksamhetens, förlåtsamhetens, ädelmodets, sanningens, ordningsnitets, frihetsnitets, menniskokärlekens och fosterlandskärlekens sublimes uppföringar, hvilka alla hafva välviljan til ursprung och medvarefers lyckalighet til deras tydeliga ändamål: alt detta kan behöfvas för systemet. Det kan fullkomligen tjena at från moraliteten utsluta välviljan med alla hennes ändamål, och at inkränka fede-naturen inom det enda så kallade *rena förnuftets* abstracta maximer, hvilka påstås ej hafva några ändamål. Men antingen bedrar mig et långt eftersinande, eller felas något i denna filosofi, och just det *något*, hvaraf den upptäckta saken gjort at få många systemer fallit:

lit: — Sanningen. Man förlåte min driftighet; men sådan är ännu, rätt eller felaktig, min öfvertygelse.

För at efter denna långa afvikning ändteligen återkomma til den abstracta rättheten, hvarom jag började at tala, och som tycks i åtskilliga gerningsbud, vara sjelf sit enda syftemål, så se här hvad jag, i anledning af det redan sagda, tänker derom. Jag tror at man kan och måste göra en skillnad emellan blotta förnuftsrigtigheten, och den egenteligen sagt, moraliska rättheten. Denna senare innefattar tydeligen något mera, innebär tydeligen förnuftets användning på det högsta ändamålet för vår verksamhet: varelsernas förenade lycksalighet. Låt förnuftet, i och för sig sjelft betraktadt, ej hafva detta ändamål, men den förnuftiga varelsen måste i kraft af hela sin öfriga natur nödvändigt hafva det. Då förnuftet ej kan tänkas utan hos någon varelse, det vill säga: då det ej kan ensamt utgöra en sådan, och då hvar ändelig varelse visserligen måste tänkas både verksam och med vissa ovilkorliga ändamål för sin verksamhet, så få alla de förnuftsbud, som öfverensstämma med dessa ändamål, otvifvelaktigt genom en sådan förening, samma ändamål med sjelfva den förnuftiga varelsens. At skilja åt hvad naturen så oupplösligen förenat, at göra förnuftet til en egen serkild personlighet, med blott sin egen rätthet til syftemål, och deremot hela den öfriga varelsen til ingen, med alla defs behof och ändamål, det synes mig ockfå vara, jag kan ej undgå at säga det, en öfverdrift af förnuftsaktning, som föga inflämmer hvarken med förnuftets egit medvittnande eller med naturens synbara affigter. Et förnuft som redan i sin abstracta renhet innefattar gerningslagar, innefattar dem visserligen i af-

affigt på någon förening med vareller, verkfamma til något ovillkorligt syfte; och man finne mig et annat högre syfte för verkfaheten i hvad krets man också vill föka det, än allas för-enade utvertes och invertes lyckfalighet. Bedrar jag mig då således, när jag håller före, at det just är förnuftets tillämpning på människolefnadens all-menna väl, som i vår närvarande författning ut-gör hvad vi kalle *moralisk rätteth*, i des objective förstånd. Maximernas abstracta beskaffenhet, de-ras från sinnligheten afödrade formler, deras be-hörighet för alla kretsar af förnuftiga vareller, hindra dem ej at vara, för alla dessa, något mer än blotta förnuftslagar, och at verkligen syfta lika-som på sällheten i alla kretsar (ponera at flera gifvas än denna), äfven på *vårt närvarande väl* genom reglornas allmenna lämpelighet och infl-ytande. Det är nemligen ej svårt at finna, huru den som blott följer en fastställd ordnings-lag, fast af hans gerning ingen välgörande följd merkbarli-gen härledde sig, likväl handlar lika så vifst efter ändamål af den menckliga lefnadens fördelar, som den hvilken omedelbarligen befordrar dem genom ädelmodiga gerningar. At vi stundom, vid åttlyd-naden af vissa pligtbud, tycka oss känna ingen annan förbindelsegrund är blotta *rättethen*, är en uppenbar förvillelse i vårt omdöme, som metaphy-siken har, (efter min tanke) stor orätt at styrka och underhålla. Denna förvillelse kommer deraf, at vi sakne vid dessa tilfällen något vifst gifvit före-mål för vårt välgörande; at få menniskor upphöja sig til den allmenna välvilja som förutsätter tyde-liga begrepp om ordningens nödvändighet, och som i kraft deraf har den til sit föremål, icke mindre än vissa enskildtas väl; ändteligen äfven deraf, at det förnuftsriäta verkligen i och för sig sjelft

ut-

utgör en naturs förträfflighet, som vi, jemväl för dens egen skull, känne en värdighet at åtlyda; men hvaraf likväl ej följer, at det hvarken är eller bör vara vårt, eller någon samhällig varelfes enda ändamål. Jag slutar af alt detta, och som jag tror, med temelig trygghet, at det abstract rätta, hvartil vi någon gång erfare en hemlig förbindelse, äfven utan något tydeligt affeende på följderna, likväl i grunden ej är annat än en rättighet för menniková, uttryckt i någon vifs allmen regel som altid har detta *väl* til sit verkliga systemål; men hvilken vi ömfevis följ, stundom mindre för effectens skull när den är obetydlig, än för värdigheten af det förnufts-rätta som tilbör vår naturs-förträfflighet; stundom åter, mera för följderna än för sjelfva rättighetens skull, när dessa hafva för menniskor en stor och synbar nödvändighet.

Hvad nu angår detta moraliskt rätta i sina yttersta förnuftslagar, så tror jag det vara svårt at bättre uttrycka dessa, än Kant gjort i närvarande arbete. Det är kanske omöjligt at vara i abstractionen riktigare än detta nästan aldeles öfverfinnliga Genie. De begge maximerne: *Behandla menskligheten hos dig sjelf och andra, altid tillika såsom ändamål, aldrig såsom et blott medel*; — och denna andra: *Handla altid efter någon regel tjenlig til allmen lag*, — innefatta visserligen all den undervisning som, i fråga om allmen rättvisa, det upphöjda förnuft någonsin kan gifva åt välviljan. Det är ockå sant, at äfven utan alt affeende på följderna för menskligheten, och om ingen sådan förbindelsegrund tillika gifves, skulle dessa bägge maximer likväl ålägga lydne genom blotta förnuftsvärdet. Så långt har då min sinnligare fattning gifva, riktigt kunnat följa flykten af
det-

detta sublimes metaphysiska snille; men der stadnar den också, der är dets gräns. När den store Konigsbergiska Philosophen derutöfver tillägger, at dessa maximier, såsom grundade i blott det rena förnuftet, och således utan alt beroende af erfarenheten, icke heller kunna hafva något af erfarenheten gifvit ändamål; när han deraf slutar at det abstract förnuftsretta ensamt utgör tillika med regeln för moraliska gerningar, äfven deras förbindande grund; när han påstår at det väsendtliga af all pligt ligger i blotta lydnaden för maximerna, utan minsta affeende på hvad som af deras användning följer eller ej följer; och at denna förbindelse vore lika stor, lika gällande, om än hela vår natur befundes på et deremot stridigt sätt inrättad: då tillstår jag at dagsljuset likasom undanviker för mina ögon; jag tror mig se honom sväfvande i en rymd der jag skönjer strålen af hans fart utan at kunna följa den, och jag nödgas söka, som dufvan i floden, en qvift som ger grund at hvila på. Icke at jag ju rätt väl inser hans system, men ännu en gång, jag ser icke sanningen deraf.

Är det verkligen sant at de begge anförda maximerna, sådana som vi känne dem, och efter det sätt hvarpå vi komme til kunskapen derom, hafva deras grund aldeles utom erfarenheten? Auctor påstår det. Må vara. Det är blott förundransvärdt, huru de gerningar som af dem bjudas, i sådan händelse likväl tyckas förutsätta det fullkomligaste begrepp om människors gemensamma väl i dets yppersta sammanfattning. För min del tycker jag mig komma til just de samme abstracta lagmaximer, så snart jag söker at förena hvar och ens enskilda sällhet under den möjligast allmänna föreskrift. Derigenom påstår jag dock ej at
för.

förneka deras öfver all erfarenhet upphöjda förnufts-nödvändighet. Det synes mig blott som en sådan förnufts-nödvändighet finnes i alla våra slutsatser, hvaröfver de helst må göras, utan at derföre själva materien däraf ligger, som här, utom erfarenhetens gränser. Jag kan ej finna et enda begrepp, en enda term, i dessa lagbud som ej har, at jag så må tala, sin rot i erfarenheten; blott formen af nödvändigt finner jag ej der, åtminstone ej med samma öfvertyglighet. Men om denna form är gemensam med hundrade andra slutsatser, hvilka likväl alla til deras ämne härledas från hvad vi med våra sinnen fattat, kunde då ej på samma sätt maximerna för våra moraliska gerningar, vara, efter en ganska nödvändig förnuftsform, hämtade från erfarenheten af det, som gör vår sällhet i dess möjligaste förening med allas? Jag framställer detta blott som en fråga, ty jag understår mig ej at i detta härnämnda ämne kivas med mina mäktare. Hvad jag åter med större tillförlåtlighet tror mig kunna påstå, det är at visserligen ingen varelse NB. med samma daning til kropp och sinne som dem jag känner under namn af menniskor, skulle kunna föra en trygg och lycklig lefnad, utan at af andra behandlas såsom sit eget ändamål; och at ingen sammanlefnad af, NB. lika natur med denna närvarande, skulle kunna bestå utan vissa allmänna regler för gerningarne. Denna kunskap tror jag mig åtminstone äga af erfarenheten. Är det, från denna erfarenhet, mycket långt til de begge maximerna?

Men lät vara, at de ligga verkligen i det så kallade aldeles rena förnuftet, och kunna ej ledas från någon erfarenhet: männe väl deraf följer at som pligtbegreppen icke hafva deras yttersta bevisningsgrund i lefnadens behof, så hafva pligtger-

gerningarne icke heller i lefnadens väl deras rätta ändamål? Hvad synes tvertom mera enligt med alt fundt begrepp, än at själfva förnuftet genom Skaparens förutseende godhet, troligen blifvit för- enadt med sällhetsbehöfvande varellser, för at bereda dem det gemensamma åtnjutande deraf, efter beskaffenheten af den krets, hvori de helst må vistas? Och huru vill man befrida detta ändamål, utan at gifva åt förnuftsbudet en nästan förlöjligande tomhet? Men i sådant fall blir ju förnuftet ändå intet annat än et medel til väl, det vill säga til lefnadens utvertes ordning, och människans invertes tilfredsställelse af enligheten med hennes högre natur?

Emedlertid vore denna tanke, jag tillstår det, på intet sätt förenlig med närvarande Sede-system. All erfarenhet med defs affigter och ändamål måste nödvändigt derifrån utslutas, både som kändomsgrund och systemål för gerningarne; alt afseende på människlig fördel uttrykas ur pligtförbindelsen. Pligterna måste nödvändigt härledas från et förnuft, oberoende af alla begrepp i sinneverlden, och ensamt hafva detta förnufts rättighet til ögnamerke. Denna nödvändighet grundar sig här, om jag ej felar, i synnerhet på tvänne hufvudskäl, hämtade från systemets beskaffenhet.

Det förta består deri, at om pligtbudet hade deras ändamål i människolefnadens sällhet, så vore det också för denna sällhets skull som de af oss hufvudsakeligen borde lydast. Enda förbindelsegrunden dertil kunde då ej blifva, som Autor antager, en öfversinnlig viljas allmänna lagstiftning, bygd helt och hållit på et lika öfversinnligt förnufts föreskrifter. Man vore föranlåten at söka någon förbindelsegrund, nämare verkande på menkligheten, någon subjectif, sinnestvingande

N:o 2.

K

or-

orsak at uppfylla förnuftets föreskrifter. Då et sådant sinnestvång åter icke kan finnas utan i et fällhetsbehof som tillika omfattar andras, skulle man derigenom nödgas återkomma til den gamla, af Autor förkastade fällhetsprincipen. Pligtbuden skulle på sådant sätt snarare blifva fällhets-råd, än befallningar och svårligen kunna få den form af absolut lagstiftning, som Autor bemödar sig at gifva deråt.

Den andra orsaken hvarföre alt ändamål i menniskolefnaden, ur detta system utelutas, tyckes heltå i des fordran på pligtreglornas absoluta lagmyndighet, som antingen ej blir absolut, eller måste tillåta inga undantag. Sådana undantag, skulle likväl ofelbart blifva någon gång nödvändiga, i fall mennisko-fällheten vore pligternas verkliga ändamål. Et fädernesland på brädden af des undergång, räddat, til exempel, genom et oskadeligit löftesbrott; et oskyldigt offer, genom en lycklig ofanning undanryckt våldsverkaren, skulle blifva goda och berömliga gerningar. De blifva det ingalunda efter detta system, hvarest en ovilkorlig lydnad för den abstracta förnufts-regeln utan afseende på hvad der af följer eller ej, utgör pligternas enda och äkta väfendtlighet. Också är det Autors symbolum: (se hans bok om den evigvarande friden) *Fiat justitia et pereat mundus*, och med *justitia* förstås här maximen i sin abstracta rättthet. En annan princip än menniskofällheten, var således oundgänglig, och en beqvämare kunde verkligen ej finnas än förnuftets från sinneverlden åtskilda personlighet, som fätter sin egen rättthet til sina lagars enda syftemål, utan alt afseende på något ändamål af menniskoväl, gifvit i erfarenheten. Det är här som den Kantiska Sede-metaphysiken

visar sig i sin högsta spenning, och just här som den kanske måste bryta, i fall denna spenning, (som den åtminstone förekommer mig) verkligen vore en öfverspenning.

Man lär ej kunna neka, at ju, som jag redan anmärkt, dessa ytterst allmänna rätthetsgrunder, hvilka påstås tilhöra vårt egentliga förnufts-Jag, eller vår öfverfinliga personlighet, om de nu hvarken uppkomma genom erfarenheten, eller hafva lefnadens väl til deras syftemål, åtminstone af en serdeles lycklig slump, samt och synnerligen leda dertil. Skulle man således mycket fela, om man i anledning deraf förestälde sig at dessa maximer i deras stränga förnufts-nödvändighet, och som skola vara de samma hos alla förnuftiga naturer, endast utgöra hos dem, likasom hos oss, et allment vilkor för sällheten i hvarje krets, et vist förnufts-fätt hvarpå alt gemensamt väl måste förhålla sig; men et vilkor som vore intet utom sit ämne eller föremål, och hvilket såsom blott vilkor således intet skulle finnas hos ädeliga vareller utan under förutsatt nödvändighet at söka ändamålet? Jag kan föreställa mig detta vilkor, såsom et nödvändigt fätt af alt samhällsväl liggande i förnuftets rena natur, innan ännu någon erfarenhet begynt eller någon tillämpning deraf vore tänkelig; men jag kan omöjligen föreställa mig, huru det skulle finnas der utan för någon slags tillämpnings skull. Jag kan ej tänka mig huru, sedan en finlig erfarenhet är gifven, sedan materien för välet och behofvet dertil existerar, blotta fättet deraf, i sin abstrakta nödvändighet, skulle vara lag utan genom sit afseende på sjelfva faken och ändamålet. Jag finner väl at blotta rättheten af det rena förnuftet kan redan vara et ändamål: men jag finner ej, upprigtigt sagt, huru detta ändamål kan vara vårt en-

da, eller ens vårt högsta. Om denna förnuftsrett-
het, skulle i och för sig sjelf utgöra vårt högsta
ändamål, så borde ockfå denna blotta rättthet, ut-
göra vårt yttersta natursbehof. Men så förhåller
det sig ej med oss. Vi vörde rätttheten; redan så-
som blott rättthet; sådan är vår natur: men vi bin-
das dertil på et ännu starkare sätt, genom dess
vigt för vårt gemensamma väl; och detta hör ej
mindre til vår naturs beskaffenhet. Det ändamål
som svarar emot vår högsta yttersta natursdrift, som
uppfyller hvarje ändlig varelses outplånligaste be-
hof, sällheten, detta ändast måtte ockfå hafva för
oss det högsta värde; och så mycket större i fall
förnuftets rättthet dermed står i den klaraste förening.
Vi vete ej och kunne ej veta om förnuftsrett-
heten ensam kan vara systemål för någon varelse utom
den Högsta, om hvars natur vi ej kunne göra oss
något begrepp. Förnuftet, för at intet vara medel
til annat ändamål, utan sjelft ändamål, och det
enda, borde känna sin sjelffullkomlighet och finna
sit alt deri. Men hos ändliga varelses med et in-
skränkt mått af begrepp, kan ej detta *alt* finnas i
blotta förnuftet; minst om de oupphörigen behöf-
va använda det på ämnen utom dem sjelfve, nöd-
vändige för deras bestånd. Vår lilla portion af
begrepp, ja äfven våra mest abstracta tankefatser
så rotfästade de ockfå må vara i grundnödvändig-
heten för alt möjligt förstånd, äro då för oss blott
medel och icke ändamål, utan så vida deras rätt-
het, som en förträfflighet af vår natur, går in i det
ändamål hvartil vi syfte, och utgör en nödvändig
del af vår sällhets njutning. Vore ockfå det så
kallade rena förnuftet något annat än en blott
form af nödvändighet och allmen giltighet i våra
tankefatser, (en form som Gud ensam må veta hu-
ru den förenat sig med våra erfarenhetsbegrepp,)

vore det än en verkelig varelse åtskild från våra finliga föreställningar, så skulle ändå intet under föreningen med en finlig varelse, det vil säga hos et dubbelt *jag*, et *jag* af tankelagar och af känslöbehof, des blotta rätthet kunna blifva det enda syftemålet, men väl tjena at förena begges, til et sammanlämmande ändamål af rätthet och väl. Och sådan befinner sig, så långt mit förstånd räcker at se, verkeligen naturens inrättning med oss.

Hvad således angår dessa allmenna maximer, som utgöra förnuftsgrunden för all pligt, och hvilka Autor tillägger en absolut förbindande kraft; men absolut förbindande, derföre endast, at de skola finnas i det rena förnuftet, skilldt ifrån all erfarenhet, och syfta på aldeles intet ändamål af menniskolefnaden; så understår jag mig tro at Auteurs metaphysik torde häri komma at, med tidernas längd, undergå någon förändring. Sedan den rättvisaste beundran för hans stora och fällsynta snille lämnat rum åt et längre eftersinnande, torde man väl finna nödvändigheten at ej aldeles öfvergifva det mindre uphöjda, men derföre ej mindre tillförlåteliga förnuftet. Kan hända skall man då säkraft inse, huru vida de hafva någon grund, eller ej, dessa följande meningar, hvilka jag åtminstone för min del, anser såsom ännu ovederlagda sanningar:

At det abstracta förnuftet med hela des lagstiftande vilja, (om det har en sådan) intet förbinder en ovilkorligen sällhetsfökande varelse genom något annat än des egna ändamål.

At personligheten hos menniskan, efter hvilken alt närvarande ändamål måste dömmas, icke består i blotta tankegåfvan, än mindre i vissa tankeformer, ehuru ofkiljaktiga från alla förnuftiga väsenden, utan i hela sammanfattningen af des

närvarande natur-syftem, med alla dels utvertes och invertes sällhets-fordringar, så långt de kunna förenas.

At den möjeligaste förening af dessa, vare sig af hvar serskild människas, til högre enskild sällhet, eller af allas, til gemensamt väl, utgör de moraliska lagarnas rätta natur-ändamål.

At principen för dessa lagars iagttagande, är hos hvarje dödlig njutning, — och alltid njutning, — ifrån det lägsta sinliga väl, som består i uppfylld åtrå, upp til den högsta sinnes-lycksalighet af förnuft och godhet, som åter ofta grundar sig på idel uppoffringar: At dessa uppoffringar, de må bjudas, af den enskilda eller den gemensamma sällhetsordningen likväl aldrig äro någon förminskning af väl, utan blott et utbyte emot något flörre och väfendtligare: någon gång verkeliga utvertes fördelar, men alltid och säkert en ännu högre, ännu oumbärligare invärtes sällhet. At hvar människas syftning til denna sin högsta sällhet, således är den kraft som binder henne så väl til alla förnuftets pligter emot sig sjelf, som alla rättvisans, emot andra, ehuru motlagda någon gång de kunna vara af hennes lägre sinliga begär.

At all moralisk gerningslag, således har vanligen tvenne ganska redbara syftemål til väl, inträffande på samma person, eller delade emellan flera: följdernas nytta för människolefnaden, och den görandes inre tilfredsställelse; hvarföre utan moraliteten vore blott en tom tankeform.

At det blott formella i moralen, likasom i all ordning, intet har eller kan hafva någon vigt, utan för det materiellas skull. Och at det formelt rätta kan således vara gerningsbudens yttersta regel, utan at i och för sig sjelft vara deras yttersta ändamål.

At

At förbindelsegrunden til des åtlydnad, af samma orsak icke kan ligga i någon abstract förnuftsviljas ovilkorliga lagstiftning, det vill säga i en viljas formella befallningar, som har intet afsende på den görandes ändamål, utam måste nödvändigt finnas i des egna orsaker, i behofvet af utvertes trefnad, och det ännu större behofvet af sinnets invertes tilfredsställelse, aldrig förenlig med gerningar, stridande emot des väfentliga egen-skaper, förnuftet och godheten.

At om en förnuftig natur blifvit förenad med en alltid sällhetsökande varelse, har således detta visserligen ej kunnat ske utan afsende på des nödvändiga syftemål, lycksaligheten. Det har tvifvelsutan skedd, för at i hvad lägre krets en sådan varelse må befinna sig, eller til hvad högre han en gång må uppstiga, leda honom, at der bereda sig en förnuftig, det är, en för honom sjelf med vishet inrättad, och med andra gemensam sällhet; — äntligen äfven för at upphöja den genom medvetandet af sjelfva förnuftsvärdet och des förträffelighet.

At det ovilkorliga förnuftsättet af detta egna och gemensamma väl, (de ytterst abstracta maximer) det må nu aldrig så säkert härleda sig från den öfverfinligaste tankeform, och vara på denna grund, det samma för alla förnuftiga varelses af högre eller lägre ordningar, äger likväl sådant oagadt, en icke mindre klar och sann tillämpning, likasom på all samhällighet emellan förnuftiga varelses, äfven på vår närvarande lefnad; och syfter derigenom visserligen til et ändamål, om icke förut gifvit af erfarenheten, åtminstone förvaradt åt meniskan at der finna.

At äntligen, då blotta förnuftet i sin abstracta renhet icke känner något behof, kan det också

långt betraktas såsom syftande i sin verksamhet, blott och ensamt til sin egen rättighet; men at då den tänkande, sällhets-behöfvande människan har derjemte et annat ändamål, hvilket hon icke kan afläga sig, så förbindes hon också af det formella i sit förnuft, icke ensamt genom dess allmänna rättighet, utan förnämligast genom dess tillämpning på hennes ovillkorliga ändamål.

Hade naturen ej förenat dessa begge saker, då hade hon handlat illa mot oss, och stridigt emot sig sjelf; människan hade lefvat i en beständig slitning mellan sit förnufts fordringar och sit nödvändiga ändamål, lyckfälgigheten. Men nu har naturen verkligen förenat dem, och så förenat dem, at förnuftet på en gång visar det rätta i människosällheten och utgör en del deraf genom sit eget värde. Dess gerningsbud, som redan hafva detta värde af deras blotta förnufts rättighet, få likväl för den sällhetsbehöfvande varelsen, icke sin til utöfning bindande kraft, utan genom deras rättighet til väl. Moraliteten ligger då icke i blotta tankeregeln (minst i regler utan alt afseende på ändamål). Den ligger, som Kant riktigt undervisar oss, i viljans godhet, men hvart består då denna? Männe i den blinda lydningen för en abstrakt förnuftsrigtighet, på hvilken man stirrar med bortvändt öga från alla följder för sig sjelf och andra. Nej; i afslutens allvarlighet at bereda andras sällhet, föreskrifven af förnuftet, yrkad af välviljan, och i den öfver djurligheten upphöja syftningen til en egen lyckfälgighet, som i sit rätta begrepp, nödvändigt innefattar alla vishetens, den allmänna ordningens och människo-kärlekens uppfyllda föreskrifter. Det moraliska bör som utgör pligt, och hvars lag är: *handla enligt sällhetsbehöfvat af dit eget invertes bifall*, säger då intet blott och blindt: *lyd?* Det

fåger: *lyd för väl*, dit och andras; och förstå med *väl*; utom lefnadens fördelar, och äfven framför dem, det oförkränkta bibehållandet af enligheten med din högre naturs förträfflighet.

Skall nu detta vara, fåger någon, en vederläggning af Kants Sede-metaphysik? Nej, det skall vara hvad det är i sjelfva verket; en undersökning af svårigheter, hvilka jag icke funnit undanröjda genom detta djupinniga arbete; svårigheter, bilagda med några skäl som styrka den motfatta meningen, utan at, jag tilstår det, fullkomligen *bevisa* den. Jag ålkar ej finheter, eller rättare sagt, jag fruktar dem. Min erfarenhet är den, at de ofta förvilla mera än de utreda. Det allmenna så kallade fundera människoförståndet förekommer mig som en mulen dag på hvilken man, det är sant, ej ser klart nog, men ändå tilräckligen vidsträckt för at vågleda sig; den metaphysiska finheten deremot synes mig likna en i natten upptränd lyckta, som starkt upplyser en liten visfåck, men har det djupa mörkret rundt omkring sig. Oagtdadt detta misstroende, denna fördom kan hända, emot klyftiga tankekillnader, föreslår jag dock tvenne, efter de ingalunda äro hvarken så svåra eller så klyftiga, som nödvändiga at göra. Den första: at väl skilja emellan fanningen af en hypotes, och otillräckligheten af de inkast som deremot kunna göras; den andra: at ej mindre väl skilja, emellan en vis ton af enskild öfvertygelse, för hvilken man har svårt at akta sig, när man motsäger, och prétentionen på fullständig bevisning.

Se här ännu några strödda anmärkningar, hvilka jag tillägger til de föregående, och hvilka icke torde vara utan all verkan til något närmare upplysning af detta omtvistade, och förmodeligen, så länge världen står, omtvisteliga ämne.

Vi kunne ingen ting bevisa, utan från någon viss gifven grund. Tåge vi den menklige sällheten blott och ensam til princip för våra moraliska gerningar, så förlora de derigenom deras natur af strång pligt. Föreskrifterne blifva icke absoluta lagar utan sällhetsråd, och följderna af deras öfverträdande synes blifva mindre straffbarheten, än sjelfva lidandet. Göre vi åter deraf, som Autor gjort, en absolut lagstiftning och intet annat, så måste dess grund nödvändigt ligga utom våra egna subjektiva orsaker; våra sällhetsnjutningar blifva icke dess systemål, våra moraliska gerningar få icke deras orsak i lefnadens behof, och man kommer efter handen til hela detta närvarande system. Emedertid känner hvar dödlig, både at hans yttersta ändamål är sällheten, utom hvilket han skulle bindas til ingen regel, och at regeln är lag, det vill säga i sig sjelf förbindande, hvarförutan ingen pligt gifves, och ingen straffbarhet.

Då ingen vetenskaplig bevisning kan härledas utan från någon enkel grundsats, som i sig innefattar alla följderna, har man således ömfevis funnit sig i nödvändighet at antaga någöndera af de begge anförda med den andras utslutande. Och då sådant åter icke kunnat ske utan at falla i ganska stora motsägelser, så synes den svårighet man haft at finna en viss och säker princip för moralen, derifrån leda sin rätta upprinnelse. Man har valt fullkomligheten: men hvad systemål dermed, utom lycksaligheten? Man har valt denna senare: men i sit rätta begrepp förstådd, hvare har den sin

sin grund utan i fullkomligheten? Hvilken är nu det först ursprungliga af dessa begge begrepp? Det har man ej kunnat säga, och skall ej kunna det.

Man disputerade i Babylon om man borde först intråda i Templet med den högra eller vänstra foten. Zadig, säger sagan, för at skilja tråtan, hoppade jämförtes öfver tröskeln. Jag tror (om det vore tillåtit at lämpa detta skämt på et allvarsammt föremål) at man borde verkligen göra något dylikt i närvarande ämne. Det synes mig som man aldrig skulle sluta tviftigheten förrän man i en enda princip förenar fullkomligheten och lycksaligheten, ehuru obeqväm en sådan förening ocktä må blifva, för den ytterst ifrån gerna bevisande grundligheten.

Om man sätter människans fullkomlighet i enlighet af hennes förhållande med hennes ursprungliga naturs-förträfflighet, grunden til all hennes invertes tilfredsställelse, så förenar man verkligen i en enda punkt både lycksaligheten och fullkomligheten. Fullkomligheten genom medvetandet af dess fordringar, blir lag för varellser i möjlighet at hänföras derifrån, lycksaligheten genom sitt nödvändiga sammanhang dermed blir en varaktig bevekelsegrund, utan at man derföre någonün torde kunna säga hvilkendera af dessa är til för den andras skull: lagen för sällhetens njutning, eller sällheten för lagens iakttagande. Alt hvad man med trygghet kan göra, det är at sätta vår möjliga fullkomlighet til ideal för vårt bemödande, såsom det enda medel til den lycksalighet, hvartil vi alla af behof syfta.

I begreppet af denna fullkomlighet ingå lefnads-pligterna redan såsom blotta förnuftsagar, antingen man härleder dem, från erfarenhetens undervisningar eller från vissa ursprungliga grund-

maxi-

maximer. Kan hända måste den djupt forskande filosofen icke stanna förr än vid den sistnämde af dessa grunder. Då man ej kan ovedertägligen bevisa huru vida någon fullkomlighetslag är til för sällhetens njuning skull, låter det också icke ur pligternas formella natur bevisa sig at förnuftets föreskrifter hafva den menckliga lefnadens yttre väl til deras ändamål. Men med visshet tror jag mig hafva kunnat antaga och kunna här upp-
repa, at om ibland menniskans väsendliga egenskaper, någon finnes, som icke har sit föremål i det blott formella af gerningarne, såsom förnuftet, utan i sjelfva materien af det rätta, i det verkliga moraliskt goda, det vill säga i et väl som ålyftas icke för oss sjelfva utan för andra, då blifva denna egenskaps erkända fordringar verkligen moraliska föreskrifter; den måste räknas til moralitetens grund hos menniskan; förnuftets abstracta reglor få genom föreningen dermed deras öfverbara ändamål i menniskosällheten, och man förbindes genom sin egen natur, icke blott at uppfylla all förnuftets rättighet, utan ock at uppfylla den just för medvareisers väl och lycksalighet.

Vågar jag här yppa en tanke som ofta förkommit mig; Jag ansvarar ej för dess grundelighet, men den torde dock förtjena någon uppmärksamhet. Mig synes nemligen som några Philosopher, för at finna moralitetens grund, oriktigt begynna med at instånga sig innom gränser, hvilka svårligen kunna fullkomligen omsluta den. Det är omöjligt, enligt allr vanligt förnuft, at icke affigten på menniskoväl skulle gå in i moralitetens begrepp. Detta medvetande är alltför djupt hos oss inprägladt, för at kunna genom någon bevisning utplånas. Men huru gör man? Jo, man förutsätter at alla moraliska gerningar blifva sådana genom de

deras blotta rättighet: man söker då endast grunden till denna rättighet, hvilken svårligen kan med trygghet finnas annorstädes än i förnuftets egen ursprungliga natur; man kan således på denna väg aldrig komma till annat än det ytterst formella, och ehuru motsärande mot allt medverande, måste man stanna dervid, och endast deri fåtta moralitetens yttersta grund. Om den nu aldrig så översåeligligen innefattade äfven afsigten på det materiella af förnufts-buden, har man likväl på detta sätt afstångt sig derifrån, och man kan, utan öfvergifvande af sin princip, icke komma dertil.

Det synes mig likväl, som man uti ingen underökning borde begynna med att inskränka sig inom gränser, hvilka man icke sedan kan öfverstå, äfven då Sanningen fordrade det. Man utställer sig på det lättet alltid för faran att sluta ensidigt. Äfven då det formella i förnuftet, som, i visst hänseende, ligger till grund för pligtbuden, icke låter härleda sig från erfarenheten, torde dock ej vara afgjort, att hela moralitetens natur kan kännas utan att rådfråga den. Det första vissa begrepp vi derom kunna göra oss, är att Moral-lagen är en gernings-ordning för människan: hvilken också dess rätta princip hos henne nu må vara. Hvari denna gernings-ordning egentligen består, och huru långt den sträcker sig, kan åter svårligen finnas, utan derigenom att man följer den ända till dess tydeliga inträffande med naturändamålet. Då först kan man veta att man uppmått hela banan, och känner dess vidd. Vid denna punkt kunna, som jag inbillar mig, moralitetens objectiva gränser först begynna att utiätras, och i de deremot ivarande ursprungliga egenskaper hos människan, dess subjectiva grund rättast igenkännas.

Efter jag redan vågat så mycket, skall jag äfven fördrifva mig at här tillägga en kort teckning af denna moraliska gernings-ordning, sådan som den til sin omfattning för mitt begrepp framställer sig.

Låtom oss taga människan i sin första djurliga natur-bekaffenhet, då hon råkt och utan öfverläggning följer retelsen til alla sinliga njutningar. Hon är då ännu aldeles omoralisk. Men begynn blott at genom förnuftets öfning och upplysande, vända henne ifrån denna första grofva djurlighet, til en sammanstående och verkligen öfverlagd plan af egna njutningar: då har Ni redan gifvit henne början af en gernings-ordning, det vil säga; begynt at göra henne moralisk. Ty detta namn tilkommer utan tvifvel all förnuftig öfverensstämmelse med det allmänna Natur-ändamålet.

Går Ni längre: lyckas Ni at vända henne ifrån den inkränkta ordningen för hennes enskilda väl, in på den större ordningen, som sätter andras dermed i gemensamhet, (vore det ock så till en början endast af omsorg för egen trygghet), så är derigenom ännu et nytt framsteg vunnit i den nödvändiga gernings-ordningen, hvars yttersta ändamål skall finnas, så snart banan deraf slutar sig.

Genom blotta förnuftets tilhjelp torde näppeligen et steg kunna göras utom denna gräns. Men fortfar Ni ännu vidare: hinner Ni ändreligen så långt, at människan, om det behöfs med glömska af alla egna utvertes njutningar, icke allenast uppfyller emot andra alla rättvisans strånga föreskrifter, utan följer derutöfver, såsom en ny fullkomlighet af hennes natur, alla välviljans och människo-kärlekens verksammare ingifvelser, ner ifrån det lättaste välgörande, upp til de största, ädelmodigaste upoffringar; (det förstås: så långt de ej strida mot den allmänna förnufts-ordningen); —

se då har Ni lyckats at gifva henne hvad man bör kalla moral, det vill säga en gernings-ordning, hvarigenom hon föres i beständig vändning ifrån djuriska njutningar, til förnuftigt öfverlagda, och ifrån den til sig sjelf inskränkta egenheten, til den sublimaste öfverensstämmelse med det helas vål och förträfflighet. Ni har på sådant sätt fatt hennes förhållande i fullkomlig enlighet med naturens allmenna stora och nödvändiga ändamål.

Följer nu människan, under alt detta, ändå tillika sit eget nödvändiga ändamål, lyckfallet; har naturen så ståldt, at denna, i sit högsta begrepp, är ovilkorligen bunden vid rättighetens och godhetens utöfning; åläggas de henne, men för sit eget högre vål, denna oftare förgåtenhet af egna utvertes fördelar, denna beständiga vändning från den lägre egenheten som alltid är ensam njutande, til den ådlare, som blott njuter i förening med andra, — med alla: — då ser ni uti denna sammanbindning af det helas beständ och fällhet, med hvar enskild varelses högsta lyckfallet, och i föreningen af denna senare, med dess natur-fullkomlighet, — då ser ni, säger jag, deri planen för den stora gerningsordning, som vi kalle moral, moralitet, och kan fatta derom et begrepp, värdigt visheten och godheten af dess upphofsman.

Jag inlåter mig ej i metaphysiska bevis; men man torde se dem förutan af denna korra teckning, och som jag tror, med temmelig tydelighet, at varelsernas möjligast gemensamma vål, måste utgöra hos naturen ändamålet med moraliteten, efter hela dess ordning til alla delar instämmas dermed. Deraf följer til en början, at likasom andras, äfven hvars och ens egna utvertes fördelar, måste orvifvelaktigt åsyftas genom förnufts-
bu

buden, så långt som nemligen detta lägre väl kan få tilhoppa med finnets högre och nödvändigare lyckfalighet.

Man ser vidare at natur-ändamålet höjer sig ifrån den lägsta finliga njutning som kan förenas med ordningens bud, ända upp till den invertes njutningen af moralisk fullkomlighet, hvilken progression tycks hänvisa på en ännu högre destination med människovarelse är denna närvarande.

Men hvad man i synnerhet torde finna af föregående teckning, och hvad förnämligast förtjenar anmärkas, det är at aldrig människan med ingen annan egenskap än förnuftet, skulle uppfylla hela denna moraliska plan till fullkomlig eulighet med natur-ändamålet. Sjelfva den stränga rättvisan, så ensamt beroende hon synes vara af förnufts-lagarne, skulle svårligen få endast genom dem, sin fulla utövning, än mindre skulle blotta förnufts-buden till välgörande (om sådana kunde finnas utan ändamål till väl) i deras abstracta tomhet från all verklighet, blifva tillräckligt förmående. Hvilken annan egenskap finnes då hos människan, som jemte förnuftet, svarar emot den stora moraliska natur-planen? Jag har redan i det föregående fökt visa det. Det synes mig omöjligt at en blott formell grundsats, skulle vara här tillräcklig; omöjligt at ingen princip i människo-finnet skulle svara emot sjelfva saken och verkligheten, likasom den förra emot sättet och ordningen. Begge synas mig af högsta nödvändighet, begge måste vara väsendtliga hos alla förnuftigt verkfamma varelser, och gemensamma med alla högre eller lägre kretslar deraf. Också finnas begge hos människan. Emot det materiella af den moraliska gerningsordningen svara tydeligen sjelfkärleken och välviljan, emot det formella, förnuftet. Sjelfkärleken är till

sin

sin natur ej moralisk, den blir det först genom dess ledare, förnuftet. Men förnuftet är såsom regel, i sig sjelft moraliskt, och välviljan är det såsom innehållande på en gång både regel och moraliskt ändamål.

De grunder som jag i denna afhandling tillföre framställt för at styrka tanken om välviljans väsendtlighet i mennisko-sinnet, och dess oberoende af kroppsdaningens och characterens skiljaktighet, bestodo, som man torde minnas, blott i några populära skäl, det är, skäl, hvilka utan at utgöra någon egentlig bevisning, likväl kunna medföra en hög grad af trolighet. Se här, efter mitt sätt at begripa, et verkligt bevis: Jag kunde hafva rätt, änskönt det vederlades, men jag tror icke at man skall kunna göra det.

Det är omöjligt at föreställa sig et blott rent förnuft såsom i och för sig sjelft, utgörande någon varelse. Hvarken den hvilande tankefynen af allmenna sanningar, eller vore den äfven förenad med en princip til olika sammanblandningar deraf, göra nog at svara emot begreppet om et verkligt existerande ætist subject. Man måste, om jag ej felar, nödvändigt tillägga förmågan at verka utom sig, och verka efter begrepp gifna af förnuftet. Då först uppkommer tanken om en förnuftig varelse sådan som vi kunne föreställa oss den. Men en sådan utvertes verksamhet kan hos ändliga naturer, omöjligen hafva annan grund än något som måste sökas utom dem sjelfva, och som de följakteligen inom sig sjelfva sakna; vore det som sökes också ej annat än tillfredsställelsen af et viss verkningssätt. All princip til verksamhet hos ändliga varellser är då et behof; behofvets uppfyllande är *väl*; begäret til väl utgör då hos alla sådana varellser deras ursprungliga verksamhets-princip,

N:o 2 & 3, L och

och denna princip är hos dem lika väfentlig med
 felfva förnuftet.

Så snart man antager detta, (och jag tror at
 man ikall nödgas antaga det,) måste man också
 medgifva såfom oförnekeligt, et från den ändliga
 varelsen ofkiljaktigt och med förnuftet lika ursprung-
 ligt subjectift ändamål för användningen deraf.
 Ty hvar och en varelse med et förnuft och et än-
 damål, måtte tänkas såfom verkande til detta än-
 damål efter fina förnufts-begrepp, dessa må nu be-
 stå antingen i medburna ursprungliga reglor, eller
 reglor uppkomna genom användningen. Huru jag
 helst må föreställa mig fällhets-behovvet förenadt
 med en förnuftig natur, antingen genom en Ska-
 pares vilja eller på hvad annat sätt, är det o-
 möjligt at de skulle strida emot hvarandra, eller ens
 vara, utan til någon gemensam affigt, förenade. Alla
 förnuftets föreskrifter för gerningar måste då stå i et
 nödvändigt afmätt sammanhang, med den subjecti-
 va verklamhets-principen. De kunna icke allenast
 aldrig utan orimlighet tänkas stridande deremot:
 de måste tänkas såfom syftande til samma ändamål,
 om icke i kraft af förnuftets egen natur, hvilken
 kan vara i och för sig felf deraf oberoende, dock
 i kraft af föreningen med nödvändigt fällhetsökande
 de vareller.

Vidare: man kan ej tänka sig någon ändlig
 varelse såfom absolut ensam, eller såfom verkan-
 de utom sig, utan i och genom föreningen med
 andra. Åtminstone kan en sådan förening öf-
 ver alt med trygghet förutfättas. Innehöll då prin-
 cipen för hvars och ens verklamhet blott och en-
 dast begäret til dels egit *ensamma* väl, så skulle
 alla förnuftslagar som för andras skull ålade upp-
 offringar deraf, antingen ej kunna vara til, eller
 vara rakt stridande mot den hos hvar och en ur-
 sprunge

Sprungliga verksamhets-grunden. Ålades åter des-
 sa uppoffringar, icke för andras skull, icke för
 någon varelses väl, utan blott och ensamt genom
 en så inrättad förnufts-natur, så vore motfäggelsen,
 visserligen ännu större. En sådan varelse hade rätt
 at anklaga naturen för osammanhang i hennes in-
 rättning, och rätt at ofördrdt följa sit eget ovilkor-
 liga ändamål. Det var då nödvändigt, at icke
 allenast en verksamhets-princip skulle finnas hos
 alla förnuftiga varelser, utan en sådan, som full-
 komligen svarade emot alla förnuftets föreskrifter,
 och gjorde derigenom naturändamålet af gemensam
 fällhet möjligt. Men en princip af denna beskaffen-
 het, innehållande på en gång med hvars och ens
 eget ändamål, äfven en fullkomlig enlighet med al-
 las, i hvad annat kunde den möjligtigen bestå, än
 i et fällhetsbegär som tillika omfattar andras. Gör de-
 ras ändamål til våra egna, och genom medvetandet
 af sin egen förträfflighet, bereder på detta lätt hvars
 och ens egen högsta tilfredskällelse. En sådan princip
 åter, hvar finnes den, utan i den af andras väl själv-
 njutande godheten? Denna är då hos alla förnuftiga
 varelser, nödvändigt lika så ursprungelig, lika så
 väfentlig som själva förnuftet. Vi kunne ej ne-
 ka at vi hafve den, men frågan är om dess ver-
 keliga väfentlighet hos all förnuftig natur; eller
 huru vida den hör endast til den finliga menni-
 skan, det vill säga til djuret. I detta senare fall,
 vore djurligheten det yppersta af vår varelse. Men
 jag tror mig hafva bevisat motsatsen.

En svårighet oåtskiljeligen förenad med det
 Kantiska moral-systemet, och som icke kan undvi-
 kas, utan genom antagande af nyfsnämde princip,
 är också den at all grad af lagstridiga gerningars
 större eller mindre brottslighet, derigenom för-
 svinner. Ty är det icke sant at samma grund

som ensam gör pligt, utan afseende på människoväl, samma grund, måtte också i mottatt hänseende ensam göra brott, utan afseende på människo-lidande? Deraf följer oemotfägligen, at likasom affigten på gerningens följder til väl, icke förökar den *moraliska* godheten deraf, så förökar också ej medvetandet af des följder til skada, den *moraliska* fördömligheten. Det är sant, jag medger det, at det dygdiga af en gerning, icke kan mätas efter följdernas vigt, utan synes tvertom i mottfatt förhållande bli större efter deras litenhet, när de icke des mindre förutfatta lika mödor och lika offer. Men det är oförnekligt at brottsligheten förstoras genom medvetandet af följdernas större verkan til medvarellers olycksalighet. Denna gradation af moralisk brottslighet, kan likväl aldrig finnas, der pligterna hafva intet ändamål i människo-fällheten; ty der hela väsendtligheten af pligt ligger i blotta lydningen för en viss regel, der ligger också hela väsendtligheten af brott, i blotta olydningen, utan at i det ena eller andra fallet kunna antaga grader efter medvetandet af följderna. Jag kan likväl icke utan svårighet föreställa mig at den som för egennyttiga affigter förrådt sit fädernesland, eller den Domaren som hemligen öfvertygad om den dygdige Calas oskuld, förtade honom och hans olyckliga hus i det djup af outfägligt lidande, som dem öfvergeck, — jag har svårt at tro, säger jag, at dessa i grunden icke gjort sig skyldige til något större brott, än hvilken helt, som vid något tillfälle, utan merkelig följd til skada för människor, blott underlåtit at *behandla dem såsom deras egna ändamål*. Cartouche som klädde en hafvande Qvinna naken, öfverströk henne med honing, och lämnade henne på detta fätt bakbunden i en myrstack, at der aflida en långsam och pi-

mande död, — denne bofs hela moraliska brottslighet låg då blott och endast i olydnaden för nyfsmända abstrakta förnufts-maxime? Antingen försvara denna oförfvarliga sats, eller flytta gränserna för moraliteten öfver det blott formella, och medgif en verkelig moralisk princip hos människan, som tillägger i pligthuden affigten på det materiella deraf; det vill säga, på gerningarnes följder, til medvarellers fällhet eller lidande. Det är genom antagande af en sådan princip, som vi endast kunne äga en måttstock för graderne af den moraliska brottsligheten.

Kant söker pligternas förbindelse-grund. Det är sant at om vi hafva pligter (och vi hafve dem otvifvelaktigt) så måste denna vara en lag-grund och icke blott et fällhets-begär. Men det är också derjemte sant at en sådan lag-grund icke måste nödvändigt vara blott formell, blott bestående i allmänna förnufts-maximer, utan at dertil kan och bör räknas, alt medvetande hos människan af hennes egen naturs-förtäflighet, all sinnes-fordran på enlighet dermed. Ej mindre sant är det likväl äfven, at vi tillika med lag, och jemte medvetandet af des rätthet, hafve et outplånligt fällhetsbegär, som utan hvila söker sit föremål; at vi aldrig kunne verka efter någon moralisk lag, utan i kraft af detta senare; och at hvilkendera af begge man sätter framför den andra, faller man i ouplösliga svårigheter. Vi kunne ej verka, jag upprepar det, utan för fällheten, och vi känne likväl at rättheten och godheten äro i sig sjelfva bjudande. Hvad återstår då at göra? At erkänna vår inskränkning, at upphöra med systematiska bevisningar, hvilka ej kunna af människor med visshet föras ifrån deras rätta yt-

tersta princip, och at hellre fätta bredvid hvarandra tvenne lika ovillkorliga grunder af hvilka vi icke kunne gifva det första rummet åt någondera. Dessa begge äro pligt-förbindelsten och sällhets-behofvet. Den förra härledd från våra ursprungliga egenskaper förnuftet och godheten, samt medvetandet af deras absoluta förträfflighet, det senare, såsom en nödvändigt medverkande princip til deras åttlydnad. Uri idealet af förnuftets och godhetens sjelfständiga förträfflighet, ligger visserligen, hos dermed begåfvade varelser, en ganska sann förbindelsegrund til enlighet dermed i deras gerningar. Vi känne ofs derigenom bundne til ordning af egna njutningar och befrämjande af andras, redan blott för ordningen och godhetens egen skull, såsom de högsta förträffligheter; men den derifrån oskiljaktiga lycksaligheten, kan tillika visserligen, utan förminskning af vår moralitet, vara vårt ändamål likasom den är naturens, och det så mycket oförviteligare, som den just består i sjelfva utöfningen af det rätta och goda. Det är omöjligt för den dygdigaste menniska, at ur sit eget medvetande någon utleta antingen rättheten eller sällheten är den ursprungliga driffjädren til hans pligtgerningar. Det slubbundnaste system kan ej komma längre än til et välbevifadt bör, grundadt på rättheten, men hvilket alltid lämnar frågan öffrig om den yttersta grunden til sjelfva rätthetens iagttagande.

At i trots af dessa svårigheter, icke allenast helt och hållit bygga moralen på en ovillkorligt bjudande Lag, ren från blandningen af alla sällhets-fordringar, utan äfven derjemte bevifa ofs sjelfva fullkomligt medvetande af denna aldeles rena förbindelsegrund; detta var, i fall möjligt, visserligen et företag, värdigt en Philosoph af Autors öfverlägsna

skarp.

skarpfinnighet. Jag kan hafva haft orätt i de anmärkingar jag deröfver vågat; mina begrepp om detta mörka ämne kunna vara ofullkomliga; men äfven andra inkaft oberåknade, huru skall jag fatta sjelfva hufvud-grunderna af detta nya Pligt-system? — När Autor förutfattar hos människan, såsom hennes rätta väsendtliga *Jag*, en viss abstrakt förnufts-personlighet, med dertil hörande lika abstrakt förnuftsvilja, lagstiftande ledamot i affigternas rike; när han antager såsom enda rätta ursprunget til pligtbuden, en så beskaffad afskild personlighet, som har intet ändamål gemenamt med hela den öfriga människan, men hvars lagar ej dess mindre ovilkorligen gälla för den lägre varelsen, ehuru fästad af natur-nödvändigheten vid sällhetens ändamål: — männe han ej då verkligen ger sig sjelf något mera förut än den pröfvande tveksamheten kan utan svårighet medgifva? och männe denna metaphysisk-dramatiska föreställning af vår moraliska förbindelsegrund, til äfventyrs icke innehåller ännu mera bild än verklighet?

Jag kan ej nog anhålla om ursäkt för min dristighet; men består människan verkligen af en sådan dubbel personlighet, med riktigt åtskilda, eller rättare sagt, stridiga ändamål? Hvarigenom beviser Autor at det så kallade rena förnuftet är hos människan, förenadt med en utan all affigt på följderna, lagstiftande vilja, och at dessa begge utgöra hos henne et särskildt befällande jag, utan minsta sammanhang med hennes sällhetsfökande varelse? Gifs något jag, det vill säga, någon personlighet, finlig eller öfverfinlig, (blott åndelig,) med inga andra än allmänna förnufts-ändamål? Om sällhets-behofvet måste som en nödvändig princip til verkämhet väsendtligen förutsättas hos hvart och et åndeligt jag, innan det kan tänkas såsom en särskildt existerande, och

verkande varelse: hvar får då Autor, eller huru låter det antaga sig, detta högre öfverfinliga Jag hos människan, som blott består af allmenna förnufts-lagar, evigt skilde ifrån all tillämpning på något, och en dermed förenad allmen vilja, utan allt subjektivt ändamål? Det är likväl et sådant, som Autors pligt-system nödvändigt förutsätter.

Man måste ej bedraga sig på den abstracta föreställningen om Rätt och Kättvisa, hvartil vi erfare inom oss en känbar förbindelse. Denna föreställning beviser ej någon särskild personlighet, högre än den sällhetsökande, som befäller utan ändamål. Den är, sådan den vanligen hos oss uppkommer, (och enligt hvad jag redan tillräckligen visat) en följd af våra samlade begrepp om de nödvändiga reglorna för allment väl, hvilka förnuftet och välviljan hos oss i förening erkänna, och hvilka behöfvet af egen tilfredsställelse, manar oss årljda.

En varelse sådan som den ponerade lägre eller finliga människan, ovillkorligen fastad vid sällhetens ändamål, huru förbindes den af allmenna förnufts-lagar utan genom deras öfverensstämmelse med detta dess egna nödvändiga ändamål? At det är mitt högre jag som utan at hafva något eget ändamål, befäller mitt lägre jag at öfvergifva sina, upplöser det svårigheten? Hvad vore detta för en inrättning af naturen? Måste då ej nödvändigt et sätt finnas at alltid förena väl med rätt, sällheten med moraliteten? och har ej naturen funnit det i den högre invertes tilfredsställelsen, som vi känne i förnuftsensligheten och välgörandet, och som betalar alla lägre uppoffringar?

Detta slag af högre sällhet än den finliga, är det ej til? Man lär ej påstå det. — Vilan: hör det då också til den lägre finliga varelsen? Jag tror ej. Men då syftar ju sjelfva den högre, och

få alltid til et ändamål af njutning och lyckfahghet? En ändelig varelse utan detta systemål är då et otting. Alla förnufts lagar hafva då detta ändamål: om icke i och genom sjelfva förnuftet; (så vida förnufts-gåfvan är en egenskap hos varelsen och icke en varelse som har ändamål:) men dock hos naturen, genom dess inrättning, och hos oss sjelfva genom tillämpningens behof.

Det är et nytt, och vördnadsbjudande ord, detta rena praktiska förnuftet, hvarom Autor författat en särskild afhandling. Det skulle betyda et redan af sig sjelft viljande abstract förnuft, som innan all erfarenhet, och utan minsta affigt på något ändamål i människolefnaden, stiftar absoluta lagar för gerningarne. En sådan gerningslag vore då den ofvannämde maximen: *Behandla menskligheten hos hvar och en, såsom sit eget ändamål.* Dess grund i det rena praktiska förnuftet synes vara *den förnuftiga naturens egna värde.* Det allmenna fundera förnuftet deremot, bjuder samma lag, men af andra skäl; *på det nemligen ingen må lida orätt och man sjelf må undvika egna förbrändelser.* Jag tors ej inlåta mig i dessa finheter: men jag lämnar åt hvar och en at dömma, hvilketdera förnuftet har de bästa råsonerna.

Det är kanske ofelbart at de maximer som angå allment människoväl och som vi endast därför (rätt eller orätt) vanligen kalle moraliska, måste hafva, äfven med afdrag af all tillämpning, en viss abstract förnuftsrigtighet, som ger dem, användningens orsaker oberäknade, ännu dertil, deras för ranken ytterst möjliga rättetsgrund. Sådan anser jag satsen om den förnuftiga naturens värde, hvaraf följer med geometrisk flut-nödvändighet at den måste behandlas såsom sit eget ändamål. Men denna sats, sålunda uppkommen, och betraktad utom

all tillämpning, är den ännu annat än en blott logisk tankeföljd? Är den mera praktisk, mera moralisk, det vill säga mera samvetslag, än denna andra, at man måste draga en rät linia emellan tvenne punkter, för at finna den korraste vägen dem emellan? Öfvergången ifrån den logiska förnuftsrigtigheten til moralisk rätthet, begynner den ej juft med tillämpningens nödvändighet? Denna nödvändighet är visserligen af helt annat slag än blotta rena förnufts-nödvändigheten. Det är sant at maximen har i sin natur et moraliskt föremål. Men det som gör en förnuftsats til et moraliskt bud, är det blotta naturen af ämnet som den angår, är det intet fast mera sjelfva förbindelsegrunden? Hvar finner då Autor här någon sann och tydelig förbindelsegrund innan all tanke på tillämpningen? Jo, svaras mig: I den rena och af alla erfarenhetens ändamål oberoende, allmenna lagstiftande förnuftsviljan. Jag frågar tillbaka: en sådan vilja är den verkligen til?

Har det rena, det vill säga det högst abstracta förnuftet någon vilja? Består det ej blott af ytterst allmenna begrepp, hvilket ämne de nu helt må angå? Kan med dem vara förenadt något annat än högst et medvetande af rättheten, icke ännu såsom praktisk, utan blott såsom tankefanning? Medvetandet af en sådan rätthet är det en vilja? All vilja är den ej en determination som uppkommer af en princip til verksamhet? Om denna princip hos ändliga varelser nödvändigt är et behof, (som jag ofvanföre sökt visa) härleder sig då ej hos dem all vilja ursprungligen från subjectiva grunder, den må nu, genom dessa grunder blifva entlig eller oenlig med förnufts-begreppen? Sätt nu at en sådan varelse determinerar sig efter den allmenna förnufts-rättheten: sker sådant likväl någonsin, utan en

en subjectif rörelsegrund, vare sig sjelfva rätt-
 tens förträfflighet, eller nyttan för henne sjelf, el-
 ler de välgörande följderna för andra? Och nu
 denna subjectiva vilja, hvad är det som gör
 den til moralisk? En enda sak: den sjelfkän-
 da, den, af egen drift, åsyftade öfverensstäm-
 melsen med *ordningen för väl*; det vill säga öf-
 verensstämelsen med, på en gång, förnuftet och
 godheten. Först genom denna förening, blir då
 förnuftet moraliskt. Der affigten på vål begyn-
 ner, der först begynner då äfven det morali-
 ska, eller som Autor kallar det, praktiska förnuft-
 et: I alt öfrigt är det en blott tankerätt-
 het. Men hvar skall jag då finna i verkligheten denna rena,
 lagstiftande, af alla ändamål i erfarenheten obe-
 roende, och således från all subjectif grund afson-
 drade, moraliska förnuftsviljan? Jag finner med
 lätthet sjelfva de allmenna förnuftsbegreppens rig-
 tighet: men detta är ännu icke någon vilja, ännu
 mindre någon moralisk vilja. Jag finner i menni-
 skosinnet ett sällhets behof, at handla i tillämp-
 ningen enligt med sin egen natur's förträfflighet:
 utom denna enlighet intet sinnesbifall, ingen til-
 fredsställelse; den vilja som deraf uppkommer,
 är visserligen moralisk; men härleder den sig ej
 helt och hållit från subjectiva orsaker? Och kan
 någon vilja hafva andra än sådana?

Måne det intet är naturens mästestycke at
 hafva satt våra subjectiva bestämmelse-grunder i
 den fullkomligaste motfvarighet til den objectiva
 rättheten? Hvartil behöfs då hos människan det
 metaphysiska machineriet af en dubbel varelse, högre
 och lägre; befallande utan alla ändamål af til-
 lämpning, och lydande utan alt affeende der-
 på?

När

När vi föreställa oss maximen: *Behandla menkligheten hos dig och andra såsom sit eget ändamål*, eller denna andra: *Handla alltid efter någon regel tjenlig til almets lag*, kunne vi, då vi upprigtigt ransake vårt eget medvetande, någonsin tänka oss dessa såsom moraliskt förbindande, utan genom de orsaker som åläggga användningen deraf? och uppkommer ej först med dessa orsaker all moralisk vilja derom, äfven som sjelfva deras form af absoluta bud, hvilken de annars ej nödvändigt hafva. Ty det synes mig klart, at menklighetens behandlande såsom sit eget ändamål, när alla följder af försummandet eller iakttagandet i tanken fränkiljas, icke blir någon lag, utan blott under förutsättning at jag ville handla logiskt consequent efter det abstrakta förnuftsbegreppet, hvilket föreställer mig den förnuftiga naturen, såsom et värde i sig sjelf. Detta logiska bör mottåger jag visserligen ej. Men helt åtskildt derifrån synes mig detta andra, eller moraliska bör, som skulle göra det til en samvetslag för mig at följa den logiska riktigheten, äfven utan alt afseende på sjelfva saken, det vill säga på menklighetens väl eller ve deraf. Detta senare bör, tror jag icke inneslutas i det förra, ehuru förnufts nödvändigheten här inträffar på et ämne som genom erfarenheten blifvit erkänt för moraliskt. Hvarifrån kan det då härleda sig? männe från någon blott ren förnuftsvilja som innan all tanke på tillämpningen ålägger åtlydnaden deraf? Men antingen vore en sådan abstrakt vilja en medfödd moralisk determination, hvilket föga lärer låta tänka sig: eller måste en vilja kunna uppkomma, utan minsta ämne för viljandet, (ty hvilket ämne detsföre, i en saktom och afögslös tankeform?) eller tar man här et blott erkännande af den abstrakta förnuftsriktigheten för et viljande. — Den an.

andra maximen säger: *handla alltid efter någon regel, tjenlig til allmen lag.* Orsaken ligger visserligen deri, at detta förutan, ingen sammanlesnad möjligen skulle kunna bestå. Förnuftsödvändigheten af denna sats är obestridelig; medgifvandet alltid närvarande för eftertankan; men så snart dermed förenas en moralisk vilja, grundar sig då en sådan ej tydligen på deltagandet i medvarellers lugn och trygghet, äfven som på den själfkända förtroffligheten at både hyfa detta deltagande och trogit följa förnuftsordningen derför? Hvilken är då den från alt detta, och från all verkelig sak åtskilda vilja, som Autor påstår vara af naturen förenad med de abstracta sätserna? Jag vet väl at vi alltid vilje det rätta så snart vi ej af subjectiva förvillelser föras derifrån, och at vi vilje det äfven ofta under själfva förvillelsen; men då knappast någon före Kants tid betraktat det rätta, annorlunda än så som rätthet för människoväl, och vi dertil alltid hafve innom oss tillräckliga subjectiva grunder, så snart de ej öfvervåldigas af motstridiga, så blir denna vilja tydeligen ingen annan än vår vanligt, genom subjectiva orsaker, rörliga vilja; den abstracta, rena, utan alla ändamål och alla subjectiva grunder bjudande lagviljan, måste, om jag ej felar, ferskildt derifrån antagas. Påstår man nu, at det ändå är samma vilja, som utan alla subjectiva grunder är fästad til det abstract rätta, men som af dessa blott föras derifrån, så svarar jag til denna sak ytterst: Jag håller för metaphysiskt obevisligt at någon rörelse af vilja kan vara fästad vid aldeles abstracta tankefätter; ty detta för at med vitshet vetas, borde kunna erfaras; och vi kunne aldrig i vår föreställning nog fullkomligen dertil afskilja all tanke på följderna. Men väl torde det både af all erfarenhet och af metaphysiken vara strängt

strängt bevisligt at alla viljans determinationer uppkomma af en rörelseprincip som verkar til något af erfarenheten gifvit ändamål. Det yttersta bland dessa af erfarenheten gifna ändamål, torde alltid vara det egna: *Sällhetens njutning*. Naturens vishet var at innesluta under detta högsta egna ändamålet, andra: väl och människans egen moraliska fullkomlighet.

En kortt anmärkning i förbigående om erfarenheten, efter detta ord föll ur pennan. *Man kan aldrig nog ofta, eller för mycket, säga Autor, varna för den liknöjdhet eller det låga tänkesätt, som så gerne letar efter principen för seder bland de driffjådrar och lagar som i erfarenheten förkomma*. En ganska god och nödvändig princip för seder, synes mig likväl kärleken til människoväl. Emedlertid utröne vi ej denna princip utan genom erfarenheten af våra egna inwertes driffjådrar, och kunne utom den utwertes erfarenheten aldrig känna dess föremål. Denna uppmerksamhet på vår egen inwertes och utwertes erfarenhet, är då hvarken et bevis af liknöjdhet, eller af låga tankesätt. Den synes mig så mycket mindre vara, hvad Autor påstår, aldeles onyttig för moraliteten, eller rent af förstörande därför, som moraliteten vore, utom den, hos mången omöjlig. Ty hvad är förnuftet annat hos de flesta människor, än regler om det rätta, samlade ur erfarenheten? Den slutgånva som hos dem sammanbinder dess uppgifter, lämnar dem af sig själva inga regler. Dertil behöfs all för mycken tankeöfning. Om nu erfarenhetens läror aldeles äro de samma med det abstracta förnuftets; är det ej, för faken, lika mycket hvarifrån de hämtas, och bättre för sammanfästnaden at man tror dem bestämde för dess väl? Kanske skall Philosophien en dag tro aldeles det samma. Autor har velat, tvifvelsutan, genom
fit

lit öfverfina system, afskilja från moralen all affigt på människovål, på det at vi icke skulle göra vår utvertes välgång til dess enda ändamål, och sedolåran sluteligen blifva blott en klokhet på fördelar. Detta ändamål är äfven så ädelt och upphöjdt, som Autors ypperliga genie. Men törs jag fråga denna Europas berömda Läromästare: är det ej en skilnad, och ej så fin ändå, emellan at göra människolefnadens fördelar til moralens enda föremål, och at aldeles ställa moralen ensam, afskild derifrån, och så tom på alt människovål, som rundheten af ducaten, när man tänker bort guldets derifrån? At af kärlek för medvärelfers väl, at af vördnad för förnuftsordningen deraf, upoffra alla egna fördelar, är det et liknöjdt och lågt tänkesätt? Är det intet tvertom höjden af moraliisk skönhet? Om moralen ej erkänner begäret til egna fördelar, förbjuder hon oss at syfta til andras? Vrider hon oss, i sin högsta fullkomlighet, ovilkorligen bort, äfven från alt affeende på dessa, til den aldeles saktomma tankeregeln? Fordrar Autor för moralen ännu et högre ändamål än sammanlefnadens allmänna trygghet och lyckfahghet? finnes äfven ej et sådant i människoviljans öfverensstämmelse med hennes högsta naturfullkomligheter, förnuftet och godheten? Men denna öfverensstämmelse, utesluter den, kan den utesluta affigten på de gerningars föremål hvilka af dem bjudas?

När människan redligt uppfyllt deras fordringar, man säge mig, anklagas hon då någonsin af sanvetet för någon hvarken försummad eller bruten pligt? har hon något mer at söka, för sin inre tilfredsställelse? och skulle förnuftet kunna förebrå henne at intet hafva handladt nog ensamt ur dess abstrakta grunder? Skulle det kunna säga henne: det råttas du följdt är icke moraliiskt efter du hämtade det

det från erfarenhetsbegreppen om meniskobehovvet; det goda du gjordt af kärlek till medvarellers Sällhet är det lika få litet: det är characters-fromhet och naturlig blödighet. Din vilja är icke god, emedan hon vill det rätta för mensklighetens väl skull, och emedan hon icke tillräckligt tömt reglorna på alt väsendtligt innehåll. Man gör mig den rättvisan at se i dessa drag Sanningsfökaren och aldeles icke Satirskrifvaren. Jag föraktar detta lätta och lumpna fätt at gifva sig ett ögonblicks medhåll af tanklösheten; men det gifves vissa sammanställningar, hvilka Sanningen stundom behöfver, för at likfom framtränga synbarare.

Fornuftet och välviljan, yrkande, den ena ämnet den andra ordningen för vår moraliska verksamhet, — finnets tillfredsställelse af deras uppfyllda fordringar, — se der, efter alt fökande, alt tviflande, alt skrifvande, hvart vi til äfventyrs en dag skola lända, såfom til yttersta målet; förda genom en ofanlig omväg, ifrån den punkt på hvilken naturen itält ofs, tillbaka på samma ställe igen. Må hända är moralens hemlighet ej finare, ej svårare. Må hända borde den ej vara det, för at kunna blifva, icke allenast til behöfvelig grund utgrundelig för hvar dödlig, men äfven lika starkt verksam hos människan, med eller utan denna underfökning. Men i sådant fall, huru skulle då någon abstract gerningslag äga en verkeligen moralisk natur, utan genom tillämpningens orsaker, och under förutsättande af varellers väl eller lidande som en följd deraf? Det är då denna följd's allmenna, beständiga beroende af iagtagandet eller försummelsen, som gör den i sig sjelf blotta tankefatsen til en moralisk maxim. Alt moraliskt gerningsbud, har då tillika med formen, äfven sit ämne eller sin materia, hvilken

lika få litet som den förra kan afföndras derifrån. Form och materia, förenade såsom föremål, utgöra objectif moralitet. De egenskaper som svara deremot hos människan, förnuftet och välviljan, gifva henne lagarne derföre; det förra ensamt, i pligterna emot oss sjelfva, begge förenade, i pligterna emot andra. Enligheten med förnuft och välvilja utgör subjectif moralitet. Förbindelsegrunden ligger i medvetandet af dessa begge laggifvande egenskapers förträfflighet, och i behofvet af den invertes tilfredsställelse som aldrig var förenlig med deremot fridande gerningar. — Jag upprepar mig: jag merker det väl. Det är kan hända, på detta ställe et mindre fel i faken, än i stylen. Dessutom påstår jag ej annat med dessa anmärkningar, än at väl eller illa, gifva någon anledning til vidare efterfinnande.

I fall jag likväl skulle finnas hafva, i det föregående, icke aldeles farit vilse om sanningen. Uppkommer deraf, synes mig, tvenne hufvudaktliga slutföljder, temmeligen oförenliga med den stotte re mannens moral-metaphysik, hvilken jag understätt mig at i dessa tvenne punkter motsäga. Den första, at alla moraliska pligter syfta til *väl*, och hafva derigenom, om icke deras enda grund, (ty de äga en sådan äfven inom oss sjelfva,) åtminstone deras ganska verkliga ändamål i den menklige lefnadens behof, liksom i all förnuftig samhällighet. Den andra, at det icke gifves och näppeligen kan gifvas hos människan andra grunder til iakttagande af de så kallade allmenna förnuftsmaximerne, det vill säga andra grunder, hvarigenom de blifva moraliska, än användningens orsaker, hvilka alla äro, inom hvar och en, blott och endast subjectiva; de må nu bestå i direct kärlek för människoväl, eller i vördnaden för vår egen högre natur's föreskrifter,

eller i behovet af det invärtes bifall och den tillfredsställelse som följer enligheten dermed. Men i sådan händelse hvad är hon, hvar finnes hon, denna utan alla ändamål i erfarenheten och utan alla subjectiva grunder befallande rena förnuftsviljan, lagtiftande ledamot i affigternas rike? Detta affigternas rike, är det någon ting? Lagtiftningen derföre (som ej är en lagtiftning til väl) är den någon ting? Sjelfva den lagtiftande ledamoten, är den någon ting? Jag vet ej allt detta: jag frågar dem som veta det.

Intil dess jag om denna hufvudpunkt fullkomligen upplyses, synes det mig då, som företaget at åtskilja pligtbuden, ej allenast til deras föremål, från all affigt på väl, utan äfven til deras finnesbjudande kraft från blandningen af alla hemliga sällhetsfordringar, icke vore, til sin möjliga framgång ännu satt utom alla tvifvelsmål. Man måste då kan hända lämna oafgjordt huru vida moralitetens yttersta princip i mennisko-sinnet rättare sökes i en blott ren och skär laggrund, än i et, til enlighet dermed, verkande sällhetsbegär. At ingen gerning i verlden ännu skett af *ren pligt*, detta beviser ej, säger Autor, at ingen ren pligt finnes. Nej: men at den finnes blott i begreppet derom, och finnes der fåfängt för verkställigheten; hvilket redan synes mig et ganska rundeligt medgifvande. At naturen verkligen icke räknat på en sådan ren pligt-beskaffenhet, det bevises, tyckes mig tillräckligt deraf, 1:o at den hvarken funnits i verkligheten, eller kan finnas; 2:o at den ej ens funnits i tanken derom, förr än efter Autors djupa undersökningar. Det som genom naturens inrättning verkligen är; det bör och måste vara. När vi då söke moralitetens princip; söke vi den ej då sådan som den verkligen är, och som den

i men

i mennisko-sinnet verkar til enlighet med de objektiva lagbegreppen? Man kan fätta sig för ögonen et fullkomlighets-ideal: riktigt; men et ideal af objektif rätthet, — icke et ideal af verkningssgrunder öfver den menkliga naturens egenskaper.

Jag nekar således viit icke en lags verklighet, bjudande genom sig sjelf. Hvert och ett begrepp om den moraliiska rättheten är en sådan. Men det synes likasom naturen velat gifva oss detta rena lag-begrepp endast som en förnufts-fullkomlighet, utan at till äfventyrs kunna gifva åt ändliga varelser en verkfamhets princip oberoende af alla egna ändamål. Knapt skulle vi äga förmåga att uppfylla någon pligt, som ålägger uppoffring af fördelar, i fall det icke finnes dertill en förmående grund ännu starkare än det lägre begäret, i detta inre ursprungliga behof, af sinnets lyckfalighet, som oupphörligt yrkar enligheten med vår egen naturs förträfflighet; det vil säga, med våra egenskaper: förnuftet och godheten.

Emedlertid—äfven med detta rena Lag-begrep, detta högsta, innersta behof af sinnets fridsägande bifall — lämnade åt oss sjelfva, ensamme med våra svaga lättvända hjertan, — såfäuge tänkare, bräckliga varelser, öpne för alla intryck, hänförde af alla fläktar, — hvar blifve vi? Och hvad blit all vår djupsinliga sedolära? Kant har känt detta. Den skarpsinnigaste af alla tänkare har känt nödvändigheten af ett fluteligt högre fäste för pligtbandet. Och sedan han utan hvila följt dess ledningar genom tankens högsta osinliga rymder, hvar stannar han ändteligen? Vid behofvet af en osynlig hand som ytterst håller det. Erkännom det: Hans lära leder närmare, leder ljufare än någon föregående til denna stora sanning. För vis, at försöka det omöjliga, har han ej kunnat, på vanligt me-

taphysiskt sätt bevisa et upphof til alt, ursprungligt öfver all fattningsgäfvä. Men han har gjort hvad som erfätter detta; han har gjort juft hvad menniskan behöfde; han har bevisat denne varelses för henne ovilkorliga nödvändighet. Hans lärjungar, (jag understår mig ej at nämna mig deribland: jag har dock på mit sätt varit det, under det jag irrat min egen lägre väg omkring hans stora phenomenoniska Snille,) hans lärjungar, säger jag, hans granskare, hans motståndare, lefvande eller framtida, kunna efter olika tankegrunder och ickeklichet omkasta länkarne af Sedolärans vetenskapliga bevisningar; kunna lägga dem i oändliga torner, olika och olika, til stridiga sammanhållningar; men Kant har med stark hand knutit den knuten, som sammanfäster den förnuftiga varelsen med des upphof; han har visat omöjligheten af en moral, detta väsende förutan, han har lagt ner des yttersta princip i skötet af denna eviga Domare, utom hvilken den bäst bevisade Sedolag, skulle vara en bladdra förgänglig för hvar andedrägt. Hvad den allmänna känslan blott gissar, hvad det allmänna förnuftet kan hända blott lärt af denna gissning, det gör han klart och genomtänkeligt. Det är i sanning et stort och rörande skådespel at se den yppersta kända Philosoph bland de nu lefvande, vid yttersta gränsen af människoförnuftet som han uppmätt, säga til verlden: här är målet för människoforskning, den sista menkliga fasthetsgrunden för begreppen om pligter och dygder; utom denna gräns finnes blott en enda tanke — Gud! — tag bort den, och alt faller ner i tomhet, alt är intet. — Jag har ej kunnat följa med fullkomlig öfvertygelse hela gångeu af hans skarpsinniga bevisning; vare sig at min skummare urskilning icke altid förmått at riktigt träffa finheten af hans tanke, eller at något vigtigare

gare misstag kunnat emellan desse djupa begrundningar verkeligen undfalla honom. Men då jag under mitt kanske fåfånga försök at finna en närmare, eller lättare väg til moralgrunderna än den han utflakat, likväl känt mig dragas af honom, alt närmare och närmare til den högsta af alla Sanningar, då jag vet et stort namns inflytande på den allmenna öfvertygelsen, och vet ej mindre, huru okunnigheten, fördomen, må hända afunden, jämväl hos oss, afskilra all ny ryktbarhet; då har jag trott at den rättvisa jag i denna punkt här gör honom, så långt den ock må höras, likväl hvarken vore onyttig, eller oförenlig med mina i öfrigt från hans System något skiljaktiga tankefätt.

I sanning, hvilken vettenskaplig princip man må antaga för Sedoläran, hvilka slutföljder man må draga eller icke draga deraf, blir dock altid lika nödvändigt at öfverst i bevisningen sätta den lefvande ursprungliga Rätthetens, öfver jorden och menniskorna aldrig till slutna öga. Den rena förnuftsviljan, lagstiftande Ledamot i affigternas Rike, må äga sitt värde, och långt större än det kunnat af mig inses och skattas; men man lämnar den lagstiftande Ledamoten ohörd med sina rena förnufts-affigter, och följer hemligen sina egna, mindre tomma på sak och sinlighet. Enligheten med sit eget naturvärde af förnuft och godhet, tilfredsställelsen af sit eget Sinnes bifall, detta behof, som vi i sanning altid hemligen känne, kunde til äfventyrs vara af något säkrare verkan. Men detta behof är någon gång föga häftigt. Man uppskjuter, til framdeles, tilfredsställelsen af sit eget Sinnes bifall, och sårnar för ögonblicket ogerna vissa små lägre tilfredsställelser. Filosofher, sjelftänkare, tänkare efter andra, och J, som bland så olika meningar, föga veten hvad J skolen tänka! viljen J finna för moralen en ofvike-

kelig princip? Vidtagen då med trygghet den ytterst-Kantiska: gifven en Gud åt verlden och eder sjelfva: gifven det bortglömda människohjertat et alltid vakande vittne, lasten en hämnare; dygden en belönare; — och detta enda stora drag skall göra alla smerre felflut likgiltiga, skall gifva fasthet åt hvilket System J derutöfver finnen för godt at bekänna eder til.

Med öfvertygelse om denna sanning, har jag trott at all öfrig skiljaktighet i detta ämne, såsom för utöfningen likgiltig, borde med fördraglighet anses och bemötas, och har derföre ej tvekat at framställa mina svårigheter vid denna nya moral-philosophi. Jag underkastar dem, upplysta Läsares pröfning, och främst bland dessa, Kants egen berömda Öfversättares. Om jag farit vill, skall det hvarken förundra eller förtryta mig at af honom upplysas. Jag är van, at ifrån många år tillbaka, hafva honom denna förbindelse.

E.

6000086002

Göteborgs universitetsbibliotek

